Hayat

TARİH

MECMUASI

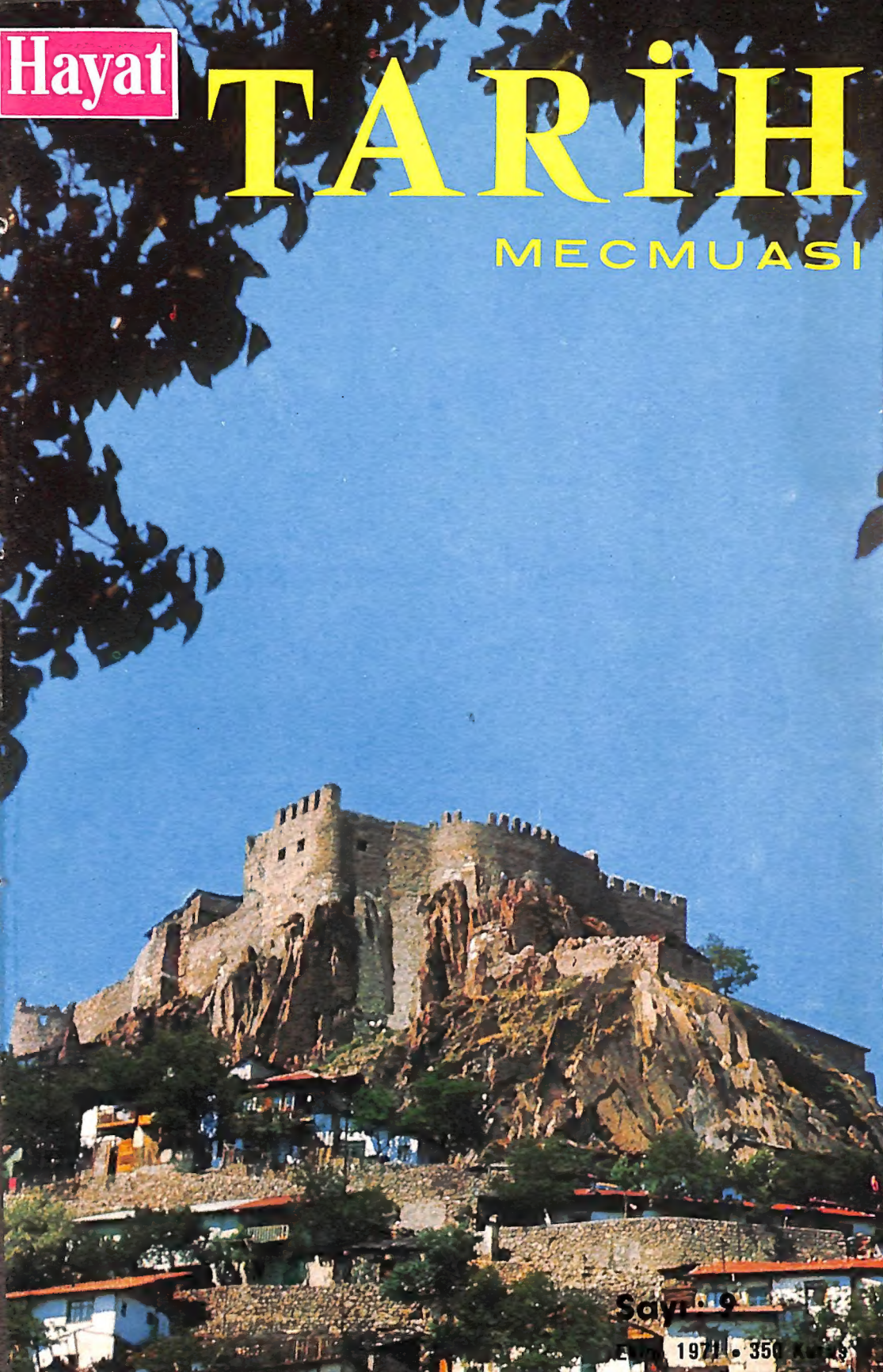

Sayı : 9

Eylül 1971 • 350 Kuruş

Bankacılık alanındaki üstün ve başarılı çalışmaları

yanında

- Çocuklar ve büyükler için çeşitli yayınlar yapmak,
- Millî sanat ve kültürümüzü tanıtmak yolunda sergiler düzenlemek,
- Memleketimiz insanının yaratıcı gücünü teşvik için çeşitli ödüller koymak ve yarışmalar tertip etmek,

gibi

Kültür ve Sanat Hizmetleri

ile

Memleketimizin manevî kalkınmasında ödev alan ilk Banka:

YAPI ve KREDİ BANKASI

Daima en iyi hizmet

Y 599

MORAN : 2656 - HTM -

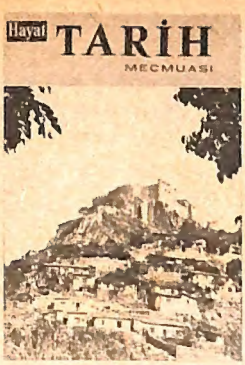

Ankara Kalesi
Foto: Dikmen Diköz

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

III. Ahmed Devrinde Sultan Düğünleri 4
Hindistan'ın Değerli Evlâdı Rabindranath Tagore . . . 8
Osmanlılar'ın Yükseliş Devrinde Türk Savaş Taktiği . . 11
Hekimoğlu Ali Paşa ve Kâni Efendi 14
Ubeydullah Efendi'nin Amerika Seyahati 18
Prinz Eugen'ın Âkıbeti 25
Millî Mücadele İçin Kurulan Çeteler 29
Istanbul'un İlk Yangın Kulesi 36
Bâbü's-saâde Ağaları 41
Prenses Seniha'nın Mektupları 45
Çölde Seyahat 53
60 Yıl Önceki Türkiye 62
Ahulgoh Muhasarası 64
Pearl Harbor Baskını 67
Kurtuluş Savaşı Başlıyor 73
Bir Cevap 81
Büyük Japonya Depremi 82
Tarihe Akan Bir Ay 87
Ülkeler ve İnsanlar 88
Kitaplar Arasında 93
Karikatür 94
Tarih Postası 96
Tarih Bilmecesi 98

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Ekim 1971 Yıl: 7 Cilt: 2
Sayı: 9 Sıra No.: 81

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii A.Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22, İstanbul
TEL: 27 95 10 (5 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-Istanbul TEL: 27 61 10

Abone: Yıllık: 42, 6 aylık 21 TL. Yurt dışı: Yıllık: 84, 6 aylık 42 TL. Uçak için ilâve ücret alınır.

III. Ahmed Devrinde

Sultan Düğünleri

1

Yazan : ŞEVKET RADO

III. Ahmed devrinin saray hayatı bakımından üzerinde durulmaya değer hâdiselerinden biri de sultan düğünleridir. Düğünler zaten tarihimizde önemli yer tutar. Sarayı, saray âdetlerini ve teşrifatını, düğünlerin yapılışını, tertip edilen nişanları, sultanların çeyizlerini ve bunların nelerden meydana geldiğini bize öğretmesi bakımından bu düğünler pek değerlidir. Saray düğünleri içinde bir Üçüncü Murad devrinde yapılan, bir de Üçüncü Ahmed devrinde, Okmeydanı'nda tertip edilen «Sûr-ı Hümâyûn» meşhurdur. Memleket barış içindeydi. Üçüncü Ahmed bu barış zamanında, bir taraftan kardeşi İkinci Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan'ı Musul valisi Sirke Osman Paşa'yla evlendirdi. Bir taraftan da kendi kızlarını evlendirdi. Okmeydanı'nda on beş gün devam eden bir düğünle oğullarını sünnet ettirdi.

Emetullah Sultan, İkinci Mustafa'nın küçük kızı idi. Henüz evlenme çağına girmişti. Üçüncü Ahmed, Emetullah Sultan'ın Sirke Osman Paşa ile evlendirilmesini emretti. Sultan'ın bütün cihazı Osman Paşa'nın kapı kethudâsı Tophane Nazırı Kıbleli-zâde Mehmed Bey vasıtasıyle Sadrâzam sarayında Kethudâ Bey'in odasında toplandı. Çeyiz alayının yapıldığı gün Şeyhulislâm Efendi doğruca Padişahın sarayına gitti. Düğünde sağdıçlık vazifesini Tevkîî Mustafa Paşa görüyordu. Mustafa Paşa da vezirin sarayına geldi. Şeyhulislâm Efendi saraya varır varmaz evvelâ Nişancı Mustafa Paşa başında kallâvî ve arkasında sof ferâce, divânî koşum ve örtülerle süslü bir ata binerek Sadrâzam sarayından yeni hükümdar sarayına gitti. Bundan sonra asıl nişan alayı tertip edildi.

Nişan alayının önünde çiçek tablaları, mücevvezeleriyle kırk kadar itibarlı ağa çiçek tablalarını başlarında taşıyor, arkaların-

III. Ahmed Devrinde

Sultan Düğünleri

1

Yazan : ŞEVKET RADO

III. Ahmed devrinin saray hayatı bakımından üzerinde durulmaya değer hâdiselerinden biri de sultan düğünleridir. Düğünler zaten tarihimizde önemli yer tutar. Sarayı, saray âdetlerini ve teşrifatını, düğünlerin yapılışını, tertip edilen nişanları, sultanların çeyizlerini ve bunların nelerden meydana geldiğini bize öğretmesi bakımından bu düğünler pek değerlidir. Saray düğünleri içinde bir Üçüncü Murad devrinde yapılan, bir de Üçüncü Ahmed devrinde, Okmeydanı'nda tertip edilen «Sûr-ı Hümâyûn» meşhurdur. Memleket barış içindeydi. Üçüncü Ahmed bu barış zamanında, bir taraftan kardeşi İkinci Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan'ı Musul valisi Sirke Osman Paşa'yla evlendirdi. Bir taraftan da kendi kızlarını evlendirdi. Okmeydanı'nda on beş gün devam eden bir düğünle oğullarını sünnet ettirdi.

Emetullah Sultan, İkinci Mustafa'nın küçük kızı idi. Henüz evlenme çağına girmişti. Üçüncü Ahmed, Emetullah Sultan'ın Sirke Osman Paşa ile evlendirilmesini emretti. Sultan'ın bütün cihazı Osman Paşa'nın kapı kethudâsı Tophane Nazırı Kıbleli-zâde Mehmed Bey vasıtasıyle Sadrâzam sarayında Kethudâ Bey'in odasında toplandı. Çeyiz alayının yapıldığı gün Şeyhulislâm Efendi doğruca Padişahın sarayına gitti. Düğünde sağdıçlık vazifesini Tevkîî Mustafa Paşa görüyordu. Mustafa Paşa da vezirin sarayına geldi. Şeyhulislâm Efendi saraya varır varmaz evvelâ Nişancı Mustafa Paşa başında kallâvî ve arkasında sof ferâce, divânî koşum ve örtülerle süslü bir ata binerek Sadrâzam sarayından yeni hükümdar sarayına gitti. Bundan sonra asıl nişan alayı tertip edildi.

Nişan alayının önünde çiçek tablaları, mücevvezeleriyle kırk kadar itibarlı ağa çiçek tablalarını başlarında taşıyor, arkaların-

da bohçalar, para keseleri, mücevherlerle donatılmış at getiriliyordu. Kethudâ Mehmed Bey, selîmî ve sof ferâce ile, peşi sıra Dâmâd Paşa'nın kethudâsı, arkalarından da yirmi kadar sadrâzam ağaları geliyordu. Alay bu suretle yeni hükümdar sarayına vardı.

Osman Paşa'nın nişan hediyeleri şunlardı:

Padişah için bir adet donanmış at, iki bin altın, bir elmas yüzük, bir elmas çapraz, bir elmas bilezik, bir elmas istefan (gelin tâcı), büyük kıtada bir çift zümrüt küpe, mücevher nikap, mücevher ve murassâ ayna, inci ile süslü nalın, incili pabuç!...

Bundan başka Dârüssaâde Ağası'na, Sultan'ın başağasına çuhayla kaplı samur kürk, şahit ağalara çuha donluk, kumaş donluk hediyeler vardı.

Nikâh meclisi sarayda toplandı. Dârüssaâde Ağası'nın meclise gelişi üzerine Şeyhulislâm yirmi bin altın mihr ile Emetullah Sultan'ı Sirke Osman Paşa ile evlendirdi. Nikâh kıyıldıktan sonra Sultan tarafından Şeyhulislâm Efendi'ye ferâce kaplı samur kürk, sağdıç Mustafa Paşa'ya serasere kaplı samur kürk, kethudâsı Mehmed Bey'e çuha ferâce samur kürk, Osman Paşa'nın oğlu ve vekili olan Ali Bey'e ferâce samur kürk ve diğer ağalara hıl'atler giydirildi. Nikâhlar ekseriyetle Kubbealtı'nda kıyılırdı. Sultanlara Padişah tarafından Dârüssaâde Ağası vekâlet eder ve Şeyhulislâm Efendi nikâhı kıyardı. Dâmadlar tarafından bir vezir veya kethudâları vekil edilirdi. Nikâhın kıyılması için dîvan toplanır ve dîvanda toplanması âdet olan memurlar hazır bulunurdu. Nikâhtan evvel damadın nişanları saraya getirilir, törenden sonra Sultan'ın çeyizi ve Sultan hariçteki sarayına götürülürdü. Sultan çoğu zaman altı at tarafından çekilen gümüş bir arabaya

III. Sultan Ahmed

Topkapı Sarayı'nda III. Ahmed yemiş odasından bir köşe.

binerdi. Nikâh kıyılmasının ertesi günü Emetullah Sultan, mükellef bir alayla dışarı çıkarılmış ve kocasının sarayına götürülmüştür (1132 - 1719).

Üçüncü Ahmed kendi kızlarını da evlendirmek istedi ve bunlara koca olarak Sadrâzam İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'i, İbrahim Paşa'nın kardeşinin oğlu Ali Bey'i ve Şam valisi Emîrülhac Çerkes Osman Paşa'nın oğlu Sayda valisi Ahmed Paşa'yı seçti. Üçüncü Ahmed, İbrahim Paşa'nın sarayına helva sohbetine geldiğinde Mehmed Bey'e Âtike Sultan'ı namzet kıldı (1) ve Mâbeyn odasında, huzurunda Mehmed Bey'e vezirlik rütbesini ihsan ederek samur kürk giydirdi. Ali Bey'e de Sadrâzamın huzurunda vezirlik rütbesi ihsan ederek serasere kaplı hıl'at giydirdi ve Ümmügülsüm Sultan'a namzet kıldı. Ahmed Paşa'ya da keza vezirlik rütbesi verildi ve Hatice Sultan'a namzet kılınarak İstanbul'a davet olundu. Ümmügülsüm Sultan'ın namzet kılındığı Ali Paşa'ya az bir zaman sonra tevkîîlik verildi.

---

(1) «Padişah helva sohbeti için Harem-i Hümâyûn ve Şehzâde Hazerâtı ile bile Paşakapusu'na teşrif buyurup altı gün ve altı gece zevk ve safâ kesb etmekle Vezir'in oğlu Mehmed Bey'e üç tuğ ihsan buyurdu. Asılda üç tuğlu destûr-i mükerrem vüzerânın marifeti bahadırlık ile nice fütuhat vücude getirip nizâm-ı âleme bâis harekât husûle getürmek olub hidmeti mukabelesinde vezâret ihsan olunurdu. Şimdi helva sohbetinde olan zevk mukabelesinde verildi. Emanatı ehline vermek vacibesi hatıra gelmedi...» Şem'dânî-zâde Tarihi.

Mehmed Paşa, Ali Paşa ve Ahmed Paşa taraflarından lâzım gelen nişan eşyası hazırlandı ve vezir sarayında toplandı. Ali Paşa tarafından Deryâ kapdânı Mustafa Paşa, Ümmügülsüm Sultan'a, Ahmed Paşa tarafından vezir kethudâsı Mehmed Paşa, Hadice Sultan'a ve Mehmed Paşa tarafından da yine Kethudâ Mehmed Paşa, Âtike Sultan'a nikâh için vekil tayin edildiler. Bunlardan sonra nişan hediyeleri ve üç adet nahl vezir sarayından büyük alayla Padişah sarayına gönderildi. Evvelâ Mustafa Paşa vasıtasıyle Ali Paşa'nın nişan hediyeleri, Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa'ya teslim edildi ve yerine gönderildi. İçeriden de Beşir Ağa vasıtasıyle nişan makramesi getirilerek Mustafa Paşa'ya teslim edildi. Bundan sonra da Mehmed Paşa'nın vekili Ahmed Paşa'nın nişan hediyelerini getirip nişan makramesini aldı. Daha sonra diğer vekil Mehmed Paşa'nın hediyelerini getirip nişan makramesini aldı.

Sadrâzam ve Şeyhulislâm'ın saraya gelişi üzerine Kubbealtı'nda nikâh törenine başlandı. Törende Dârüssaâde Ağası, Kapdan Paşa, Kethudâ Mehmed Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa, şıkk-ı evvel defterdârı Hacı İbrahim Efendi, Reîsülküttâb Mehmed Efendi bulunuyorlardı.

Nikâhı kıyılacak ve evlendirilecek olan her üç sultanın vekili Dârüssaâde Ağası Beşir Ağa idi. Paşaların vekilleri ise Mustafa ve Kethudâ Mehmed Paşa'lardı. Bunların vekâletleriyle Şeyhulislâm Efendi evvelâ Ümmügülsüm Sultan'ı on bin tuğralı altın mihri müeccel ile Ali Paşa'ya, Hadice Sultan'ı Ahmed Paşa'ya, Âtike Sultan'ı da Mehmed Paşa'ya nikâhladı. Nikâhın kıyılmasından sonra Ayasofya şeyhi İspirî-zâde Ahmed Efendi tarafından dualar edildi. Bundan sonra Padişah tarafından Sadrâzam ve Şeyhulislâm Efendi'ye, Kapdan Paşa'ya serâser ve samur kürkler ve Dârüssaâde Ağası'na ve Kethudâ Mehmed Paşa'ya ve Ayasofya Şeyhi'ne samur kürkler ve Yeniçeri Ağası'na, Defterdar ve Reis Efendi'ye ve Çavuşbaşı ile diğer ağalara hıl'atler giydirildi.

Bu işler bittikten sonra sultanlarla evlenen paşalar tarafından onar gün bütün vezirlere, vükelâ ve memurlara ve âyan ve erkâna ziyafetler verildi. Bundan sonra da çeyiz ve gelin alayları yapıldı. Sultanlar kocalarının saraylarına götürüldü. Ümmügülsüm Sultan, Kadırga'daki saraya taşındı. Sultanlar için mükemmel alaylar tertip edilmiş, bütün vükelâ ve vezirler ve şehzadeler alaylarda bulunmuşlardı. Üçüncü Ahmed akşama doğru ve ertesi cuma günü damatlarını ziyaret ederek onları mesrur kıldı. Ahmed Paşa, Sayda'dan gelerek evlenme töreni yapıldı. Üçüncü Ahmed, İkinci Mustafa'nın, Nûman Paşa'dan kalan kızı Ayşe Sultan'ı da Hotin valisi Vezir Mustafa Paşa ile evlendirdi ve yine İkinci Mustafa'nın kızlarından, merhum maktul Ali Paşa'nın karısı Safiye Sultan'ı Mirza Mehmed Paşa ile evlendirdi.

Üçüncü Ahmed kızlarından Sâliha, Ayşe ve Zeyneb Sultanlar'ı da evlendirmek istiyordu. Bunlara birer koca bulmasını İbrahim Paşa'ya emretti. Sadrâzam da sultanlara koca olmak üzere Revan muhafızı Deli Hüseyin Paşa-zâde Mustafa Paşa'yı ve hükümdarın silâhdârı Mehmed Ağa'yı ve kardeşinin oğlu küçük Mîrâhûr Mustafa Bey'i seçti. Mustafa Bey'e de Zeyneb Sultan namzet kılındı. Mustafa Paşa, İstanbul'a davet edildi ve âdet olduğu üzere nişan ve çeyiz alayları yapılarak sultanlar evlendirildi ve kocalarının saraylarına gönderildi.

(Devamı var)

Hindistan'ın Değerli Evlâdı

RABİNDRANATH TAGORE

Yazan: Dr. Fethî Tevetoğlu

74. YAŞINI doldurup 75. yaşına bastığı mutlu bir doğum yıldönümünde, Amrita Bazar Patrika'da gördüğü resim ve haber üzerine beni, 1963 yılının 13 kasımını 14 kasıma bağlayan gecesinde, Kalküta'dan getirten ve: «Siz Atatürk'ün oğlu, Tagore'un hayranı; ben Tagore'un oğlu, Atatürk'ün hayranı olduğumuz için bugünkü (14 kasım 1963) töreninde hazır bulunmanızı bilhassa istedim» diyerek beni hayatımın unutamıyacağım en mutlu bir hâtırasına sahip kılan, Hindistan'ın üç büyük evlâdından şahsen tanımak şerefine eriştiğim (*) Cevâhir-i lâl Nehru, «Gurudey» «Üstad» diye hitâbettiği Tagore'u «Hindistan'ın Değerli Evlâdı» olarak adlandırır.

Bir Hindistan'ın değil, bütün bir dünyanın ve tekmil insanlığın başlıca değerli evlâdlarından biri olan Tagore, benim şiire, edebiyâta ve aşka kapıldığım gençlik yıllarımın, kendi âlemimiz dışında bulduğum en ideal örneklerinden biriydi.

Hiç şüphe yok ki (karanlık hurâfeler illetini yok eden gün ışığının cevheri Güneş) mânâsına gelen Rabindranath Tagore, dünyanın bugüne kadar tanıdığı edebî sîmâların en büyüklerinden biridir.

Fikri, sanatı ve kalemiyle Hindistan'ın istiklâl ve hürriyet uğrundaki millî mücadelesine yön vermiş öncülerinden biri olan Tagore, bu millî vasfı ve varlığı yanında, bize mûsiki, raks, sahne, resim ve edebiyâtın tekmil nevilerindeki ölümsüz örnekleriyle sanatı, sevgi, güzellik ve gerçeğin başlıca ilâhî kaynağı olarak gösteren büyük kılavuzdur.

Otuz yıl kadar önce M. Behcet Yazar'ın «Yedigün»de yayımlanmış, edib ve şâirleri tanıtan bir seri yazısında biyografimiz verilirken, edebiyât tarihçisi, 24 mayıs 1938'de Istanbul'da basılmış «Fuzûlî'nin Bahçesi» adlı mensur şiirler, mecmuamızdaki parçalarda Tagore'un eserleri tesirinde kaldığımıza işaret eder ki, yazar bunda haklıdır ve bu husus bir gerçektir. Gençlik yıllarımızın değerli dergisi Yücel ile, tarafımızdan çıkarılmış Kopuz adlı aylık Türkçü derginin 1939/1940 yıllarındaki Istanbul serisinde ve değerli edebiyât tarihçisi arkadaşım Fevziye Abdullah Tansel'in yönetiminde çıktığı sıradaki Ülkü'lerde yayımlanmış şiirlerimden aşka dâir olanları, yâni garâmîleri, incelenince, o

---

(*) Bu ziyâret ve görüşme ile ilgili etraflı bilgi, İngilizce yayımlanmış şu iki yazımızdadır: (Dr. Fethi Tevetoğlu: a — The Admirer of Atatürk: Nehru, whom I know, The Week, 6 Nov. 1964, pp. 4-6; b — Atatürk and Nehru, Cultura Turcica, *Vol. III, No. 2, Ankara 1966, pp. 161-165.)*

yıllarda eserlerini derin bir tutkunlukla okuduğum Tagore'dan bazı renk ve ışıklar aldığımız görülür.

1 ocak 1938'de Istanbul'da yayımlanan «Rabindranath Tagore, Hayatı ve Eserleri» adlı biyografi denememin üç ay gibi kısa bir zamanda kapışılıp tükenişi, bana 5 kasım 1939'da, bu kitabın ikinci baskısını yapmak fırsat ve imkânını kazandırmıştı. Buna, üstâd şâirin bana lûtfettiği mektuplarından birincisinin foto-kopisi ile, armağan ettikleri imzalı fotoğrafını ve yeni bazı bölümler de eklemiştim.

Bu kitabımızda yer alan «Tagore ve Türk Dünyası» bölümünde, bugün çok ilgi çeken şu hususlar kayıtlıdır: «Hindistan'ın Değerli Evlâdı», Gazi Hazretleri (Mustafa Kemal Atatürk)'ne sunduğu bir mektubu ile, Atatürk'ün şahsında ve Türk inkılâbında dünya çapında bir mutluluk bulduğunu bildirmekte ve Atatürk'ten, kurduğu üniversitede incelenmek ve okutulmak üzere Türkiye ve Türkoloji ile ilgili kitaplar istemektedir.

Büyük şâirin, Türk yazarı Celâl Nuri (İleri) ile mektuplaştığı ve üniversitesinde Doğu ilimlerini okutan Macar Türkolog Julius Germanus'u da görevlendirdiği yine buradaki kayıtlardan öğrenilmektedir.

Tagore'un Tevetoğlu'na imzalayıp yolladığı fotoğrafı.

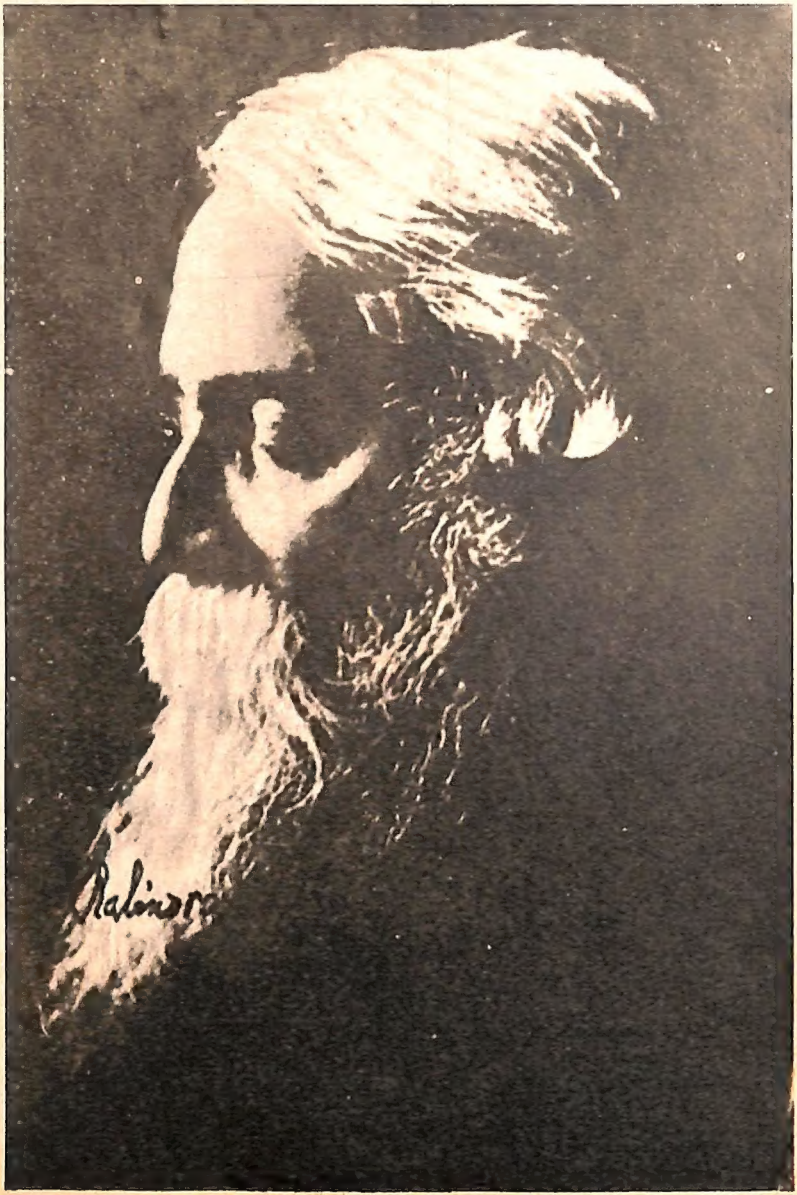

Türk dilinde Tagore'un hayatı ve eserleri üzerinde 35 yıl önce yapılmış bu ilk deneme, bütün acemiliğimize ve eksikliklere rağmen, büyük ilgi görmüş; büyük usta ile bu nâçiz hayranı arasında yazışmaya, saygı ve sevgi alış-verişine yol açmıştı. Santiniketan'a dâvet olunmuş; fakat Askerî Tıbbiye öğrencisi bulunduğum için bu tarihî fırsattan faydalanamamıştım.

25 YIL SONRA

Tam 25 yıl sonra, 1963 ekim'i sonunda, Saigon (Vietnam)'da toplanan Asya Milletleri Anti-komünist Birliği (A.P.A.C.L.)'nin IX. yıllık konferansına katıldığım sırada, Hindistan hükümetinden nazik bir dâvet aldım. Böylece bu büyük ülkeyi ve bilhassa tam çeyrek yüzyıl önce göremediğime derin üzüntü duyduğum Tagore'un evini ve (Santiniketan = Barış Durağı) adlı üniversitesini ziyaret edecek ve gönlümde yaşayan sıcak ve samimî bir hasreti bu defa giderecektim. Yalnız, «Büyük Usta» sağ değildi. Fakat bütün hâtıraları, eserleri, milletine ve yurduna bıraktığı eğitim ve sanat kuruluşları bütün canlılıkları ile yaşıyor ve gelecek nesiller için büyük ve değerli hizmetler görüyorlardı. Fânî Tagore kül olmuş; fakat Tagore'un ruhu ve ideali, ölümsüzlüğün canlılık ve parlaklığı ile dipdiri yaşıyordu: 14 kasım 1963 günü, bugün müze hâline getirilmiş evinde beni kabûl ederek Tagore'a ve bilhassa Atatürk'e dair konuştuğumuz Cevâhir-i lâl Nehru, Tagore'un yaşayan bir devamıydı. Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki son gününde (21 kasım 1963'te) kendisini makamında ziyaret ettiğim edebiyât tarihçisi Hümâyûn Kebir de Tagore'un hayat, eser ve ideallerini öğrenmiş ve öğreten değerli bir bilgindi.

Şahsen tanımak mutluluğuna eriştiğim Nehru ve Kebir de kül oldular. Fahat Tagore, Gandi ve Nehru gibi, Hind'in büyük evlâdları, fikir, ideal ve sanatları ile bugün Hindli çocukların şahıslarında yeni filizler gibi sürüyor, büyüyor ve ebediyete doğru aralıksız yol alıyorlar.

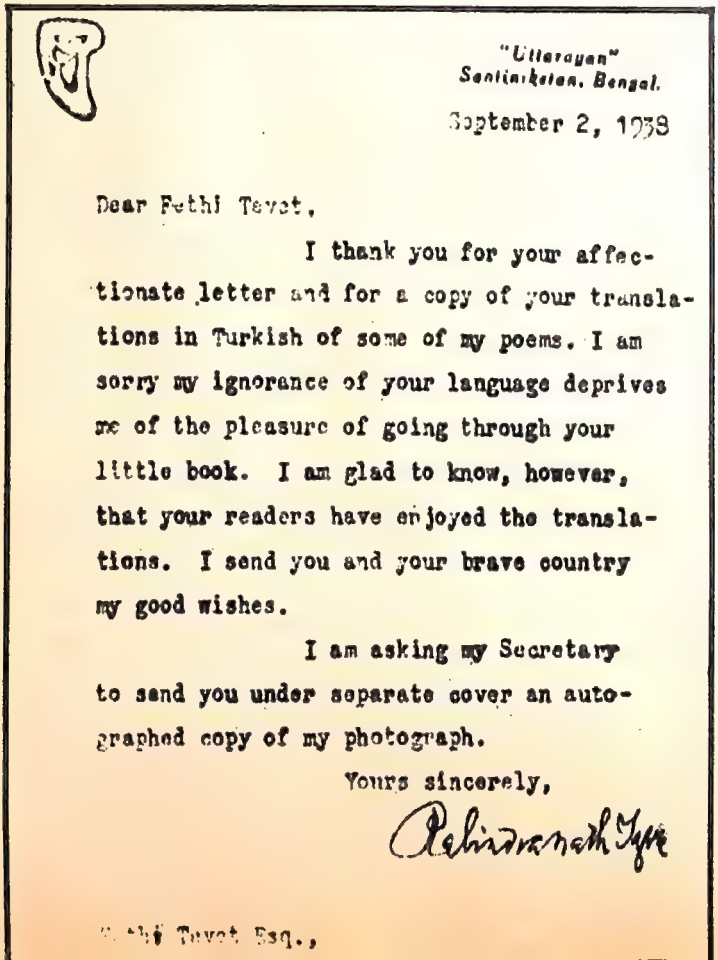

"Uttarayan"
Santiniketan, Bengal.

September 2, 1938

Dear Fethi Tevet,

I thank you for your affectionate letter and for a copy of your translations in Turkish of some of my poems. I am sorry my ignorance of your language deprives me of the pleasure of going through your little book. I am glad to know, however, that your readers have enjoyed the translations. I send you and your brave country my good wishes.

I am asking my Secretary to send you under separate cover an autographed copy of my photograph.

Yours sincerely,

Rabindranath Tagore

Fethi Tevet Esq.,

Tagore'un Tevetoğlu'na yazdığı 2 eylül 1938 tarihli mektubu.

Osmanlılar'ın Yükseliş Devrinde

Türk Savaş Taktiği

Yılmaz Öztuna

OSMANLI Türkleri'nin, yükseliş çağlarında, XV. ve XVI. asırlarda kazandıkları savaşların gerçekçi bir açıklaması yapılmış değildir. Türk ordusunun, çok defa kendinden kalabalık bağlaşık Avrupa ordularını yendiğini yazan tarihler, bu zaferleri, Türk askerinin kahramanlığının ötesinde bir açıklamaya bağlamak lüzumunu duymamışlardır. Halbuki Osmanlı Cihan İmparatorluğunun kurulmasını sağlayan bu zaferlerin sırları, sanıldığından daha girifttir.

Osmanlı Türkleri'nin yükseliş çağlarında bir savaşın, önce siyasî hazırlığı yapılırdı. Savaşılacak devlet ve çok defa devletlerin jeopolitik durumları göz önüne alınır, bağlaşıklarından ayrılmaya çalışırlar, büyük bir diplomatik gayret sarfedilirdi. Bu, çok dikkat ve incelik isteyen bir işti. Çünkü Türkiye İmparatorluğu bazen, Fâtih Sultan Mehmed zamanında olduğu gibi, 20 küsur devletle birden savaş halinde bulunurdu.

Daima hazir bir ordu

Savaşılacak kuvvetlerin hesabı iyice yapıldıktan sonra, Türk ordusunu savaşa hazırlama çalışmaları başlardı. Türk ordusu, daima savaşa hazır, meslekleri askerlik olan bir kitleden müteşekkil bir kuruluştu. Ancak orduyu, toplamak ve savaş alanlarına götürmek meseleleri önemliydi. Ne kadar kuvvetin ne zaman ve nerede yığınak yapacağı ve hangi yolların geçileceği kararlaştırılırdı. Bu yolların hangi konaklarında ne miktar yiyecek, yem ve cephane bulundurulmak icap edeceği hesaplanır, emirler gönderilirdi. Yol üzerindeki depoların mevcudu öğrenilirdi. Geçilecek yolların durumu, köprülerin vaziyeti, ne kadar zamanda

IV. Sultan Murad'ın Revan Seferi sırasındaki bir hücumu.

ne kadar kuvveti geçirebileceği incelenirdi. Çok defa ordu yürüyüşe geçmeden önce yollar, son bir bakım ve kontroldan daha geçirilirdi.

Gizlilik esastı

Seferin nereye yapılacağı çok defa aylarca önce beylerbeyi ve sancak beylerine bildirilir, fakat bazen de son âna kadar gizli tutulurdu. Meselâ, Fâtih, seferin nereye olduğunu gizli tutardı. Akkoyunlular'a karşı Otlukbeli savaşının hazırlıklarının hangi devlete karşı yapıldığı, padişahtan başka herkesin meçhulüydü. Trabzon İmparatorluğuna karşı seferinde de böyle yapmış ve düşmanı pek gafil avlamıştı. Netekim son çıktığı seferin nereye olduğuna, günümüze kadar tarihçiler karar verememişlerdir. Çünkü seferin daha başında Fâtih, ölmüştü. Yavuz da, Mısır seferine çıkarken, İran üzerinde gidildiği propagandasını yaptırmıştı. Sultan İbrahim zamanında, Girit seferine giden Türk Donanması, Malta'ya gidiyor sanılıyordu. Girit sularına iyice yaklaşırken Kapdân-ı Deryâ Yusuf Paşa, padişahın mühürlü hatt-ı hümâyûnunu açmış, amiraller, seferin Girit üzerine olduğunu öğrenmişlerdi. Bu gizlilik, yabancı haber alma teşkilâtlarına karşıydı. Türkler'in Avrupa'da son derece mükemmel bir haber alma teşkilâtı olduğu gibi, Avrupalılar'ın da Türkiye'de aynı işi gören casusları vardı. Fakat Türk haber alması, çok üstündü. Avrupa devletlerinin son durumlarını, bütün teferruatıyle Dîvân-ı Hümâyûn'a, yani hükümete bildirirdi.

Ordu birliklerini toplamaya memur komutanların sorumluluğu büyüktü. Bir tek gün kaybı için başı kesilen komutanlar vardır. Yıldırım Bâyezid, Niğbolu savaşı için 43 günde yığınak yapmıştır ki, o çağ Avrupa'sının aklının alamayacağı bir şeydi. Yığınak alanları, her ihtimal göz önünde bulundurularak seçilirdi. Yığınak alanı çok da emniyetli sayılsa, gene bütün ihtiyat ve korunma tedbirleri ihmal edilmezdi. Yığınak yapan birlikler, derece derece birbirine bağlıydı. Yığınak bitmeden, savaş kabul edilmezdi. Sonraki asırlarda yığınak bitmeden savaşı kabul eden birkaç Türk başkomutanı, yenilmiştir. Türk ordusu normal olarak günde 20-25 kilometre yürürdü. Aynı çağda Avrupa birliklerinin günlük ortalama yürüyüşü ise ancak 10 kilometre idi. Bu hususiyet, bütün manevra ve teşebbüs kabiliyetinin Türkler'in tarafında olması demekti.

İhtiyatların görevi

Türk ordusunun vasıflarına sahip bir ordu, düşman pek üstün olmadığı takdirde, daima zafer kazanacak bir orduydu. Avrupalılar'ın XVI. yüzyıl strateji kaideleri «toplanmak, yavaş ve az yürümek, uygun yerde durup beklemek» ti. Türklerin strateji kaideleri ise, şimdiki kaidelere daha uygun olup «çabuk toplanmak, mümkün olabilen hızla yürümek, düşmanı hemen yakalayıp yok etmek» ten ibaretti. Düşman henüz birleşmemişse, parça parça yok edilmesine çalışılırdı. Türk ordusu, savaş alanında dört bölüme ayrılırdı: Merkez, sağ ve sol kanatlarla ihtiyat. İhtiyat birliklerine çok önem verilirdi. Düşman, büyük Türk ihtiyatını yok sanarak Türk saflarına iyice dalınca, çok üstün olan Türk toplarıyle yıpratılır, sonra merkezde bulunan padişahın veya «serdâr-ı ekrem» denen başkomutanın emriyle ihtiyat kuvvetleri işe karışırdı.

İhtiyat kuvvetleri son anda işe karışınca, başkomutan iki kanadı kıskaç gibi kapatarak düşmanı yok ederdi. Türk başkomutanı, ordusunun bütün birliklerine hâkimdi. Emirleri dakikası dakikasına yerine getirilir, birliklerini dama taşı gibi oynatır, bütün komutanlarını tanırdı. Türk ordusunun en büyük üstünlüklerinden biri de bu hususiyetti. Çünkü Avrupa orduları, birleşik kuvvetler, dilleri, milliyetleri, hükümdarları, komutanları ayrı birlikler halinde Türk ordusunun karşısına çıkıyordu. Her komutan ancak kendi birliğine söz geçirebiliyor, başkomutan unvanını taşıyan Avrupa hükümdarının iktidarı, doğrudan doğruya kendine bağlı kuvvetlerden öteye gidemiyordu.

Daima en modern silahlar

Asrımıza kadar İngiliz ordusunda olduğu gibi, Türk ordusunda da askerlik, bir meslekti. Yani savaş çıkınca asker toplanmaz, bu işi meslek seçmiş ve devletçe belirli yerlere yerleştirilmiş maaşlı veya tımarlı muharipler toplanırdı. Sulh zamanında talim ve terbiye çok sıkı tutulurdu. Türk silâhları, daima en modern silâhlardı. En küçük yıpranmada değiştirilir, yenileri verilirdi. Bu işle «cebeci» sınıfı uğraşırdı. Nihayet Osmanlı Türk İmparatorluğunun bitmek tükenmek bilmeyen mâlî ve iktisadî kaynakları, en büyük ve mükemmel ordu ve donanmaları en iyi şekilde savaş alanına götürebilecek güç ve kudretteydi.

Osmanlı Türklerinin yükselme çağlarında yaptıkları savaşlar, XVIII. ve XIX. asırlarda Büyük Friedrich, Napoléon gibi büyük Avrupalı komutanların yaptıkları savaşlardan gerek alınan sonuçlar, gerek savaşa katılan kuvvetlerin sayısı bakımından çok daha büyük ve önemlidir.

Hekimoğlu Ali Paşa ve Kânî Efendi

Yazan: Doç. Dr. Sırrı Akıncı

OSMANLI İmparatorluğu XVIII. yüzyıl devlet ricali arasında fevkalâde dirayetli bir şahsiyet vardır: Hekimoğlu Ali Paşa. Bu zatın babası Venedikli'dir. Bir seyahat vesilesiyle Istanbul'da bulunurken Safiye Nezâhet adında gayet güzel yüzlü ve gayet güzel gözlü bir Türk dilberine gönlünü kaptırıyor. Kızın ebeveyni ve yakınları, eğer «Din-i Celîl-i İslâm»ı kabûl ederse kızla izdivacının mümkün olabileceğini kendisine bildiriyorlar. Âşık Venedikli ileri sürülen bu şartı canına minnet telâkki ettiğinden, derhal dinini değiştiriyor. Adını Nuh koyuyorlar. Daha önce İtalya'nın Padua Üniversitesi'nde tıp tahsil ettiğinden, imparatorluğumuzda Rumeli kazaskerliği pâyesinde hekimbaşılığa kadar yükseliyor. İşte, Nuh Efendi'nin güzelliği dillere destan hanımından sekiz oğlu dünyaya gelmiştir ki, 4 haziran 1689'da doğan Ali bunlardan ikincisidir.

Hekimoğlu Ali, III. Sultan Ahmed devrinde Saray'a silâhşor ve daha sonra dergâh-ı âlî kapıcıbaşısı oldu. Az zamanda terfi ettirilip, paşa'lık rütbesi verilerek valilikle taşra'ya gönderildi. Bu arada Tebriz'in fethindeki üstün başarısı dolayısıyla 10 mayıs 1732'de sadrâzamlığa getirildi. Bu vazifede üç buçuk yıl kaldı. Humbaracı Ahmed Paşa'yı (Comte de Bonneval) imparatorluğumuza kazandırıp yararlı kılan adı geçen paşadır. Bir müddet sonra İran'la olan münasebetlerdeki politikası baltalandığından gözden düştü. Girit valiliğine gönderildi. Oradan da Bosna'ya nakledildi.

Bu değişiklik devlet için hayırlı oldu. Çünkü, Osmanlı ordularına Banyaluka zaferini kazandırmakta başlıca rolü oynadı. Fakat kendisini orada fazla tutmadılar. Mısır valiliğine gönderildi. Biraz sonra da Adana'ya aktardılar. Kısa bir süre sonra da 21 nisan 1742'de Istanbul'a yine sadâret makamına getirildi. Bu işe daha yeni başlamıştı ki, imparatorluğumuzla İran'ın arası açıldı. Padişah, Hekimoğlu Ali Paşa'dan «Mühr-i Hümâyûn»u aldırttı. Üstelik onu Midilli'ye sürdürdü. 1743'te bir kere daha Girit valisi oldu. Buradan da gene Bosna'ya aynı unvanla ikinci defa gönderildi. Az bir zaman geçti. Bu sefer Bender valiliğine tayin olundu. 1751'de Trabzon valisi oldu.

15 şubat 1755'te üçüncü defa makam-ı sadâret'e getirildi. Bu sırada Osmanlı imparatorluğu tahtında III. Sultan Osman bulunmaktaydı. Padişah, amcasının oğlu Şehzâde Mehmed'i katlettirmek istiyordu. Ama Hekimoğlu Ali Paşa insan olarak da sadrâzam olarak da bu işe asla taraftar değildi. Osmanlı hükümdarı, devletin bazı ileri gelenlerinin de telkinleriyle, Pa-

şa nın bu tamamen insanî düşünce ve davranışını aksine tefsir etti. İşin içerisinde kendi hukuk-ı hükümrânîsi aleyhine bir komplo sezer gibi oldu. Hekimoğlu Ali Paşa'yı derhal huzûr-ı hümâyûn'a celbettirdi. Tarih kitaplarının belirttiğine göre Padişah:

— Baka Paşa! Seni şimdi azleder, yerine hamallar kâhyası Ali Ağa'yı vezîr-i âzam yaparım! diye gürlüyor.

Hekimoğlu Ali Paşa hiç tereddüt etmeden:

— Emr-ü ferman Şevketlû Padişah Efendimizindir! Hamallar Kâhyası Ali Ağa'yı vezîr-i âzam yaparsınız, Hamal Ali Paşa olur. Olur ama hiç bir zaman Hekimoğlu Ali Paşa olamaz! diye cevap veriyor.

Bir seciye salâbetinin tam ifadesi olan bu karşılık üzerine, Padişah gazaba gelerek kıymetli sadrâzamın derhal Kızkulesi'nde katlini irâde eyledi (mayıs 1755).

Paşa, padişahın bu buyruğunu tevekkülle karşıladı. Hayırhah olmaktan öte hiç bir taksiri yoktu. Kendisini Topkapı Sarayı'nın «Ceza Kapısı» denilen dördüncü kapısına götürdüler. Bu kapının arkasında bir hücre vardır. Hücrede aptest alacak bir musluk ve namaz kılmaya elverişli bir yer mevcuttur. Hekimoğlu Ali Paşa burada apdestini tazeledi. İki rekât namaz kıldı. Yanında bulunan birkaç kişiyle helâllaştı. Sonra Balıkhane'ye (Şimdi Sarayburnu Askerî Hastanesi'nin bulunduğu yer) indirildi. Saraya ait ufak bir saltanat kayığına bindirildi. Oradan Kızkulesi'ne doğru hareket edildi. Hekimoğlu Ali Paşa ölümden korkan bir insan değildi. Kendisine ölüme mahkûmiyetin bir ifadesi olan «Siyah Kaftan» giydirilmişti. Kayıkta Bostancıbaşı ve cellâtların arasında dimdik duruyordu. Kasrın tam önüne geldikleri vakit padişahın kendisini seyrettiğini farketti. Âl-i Osmân'a ve Devlet-i Aliyye'ye rabıta ve ihtiramını bildirir bir hareket yapmayı bu vaziyette dahi ihmal etmedi. Kayıktan Padişaha yerle bir temenna etti. III. Sultan Osman bu çok çelebice hareketi gördü. Yanındaki musahibine:

— Fe Sübhanallah! Yahû ne garip âdemdir. Böyle bir hengâmede dahi istifin bozmayıp tekâpû eyler. Allah Allah! Ne korkmaz ne gayyûr âdemdir Ya Rabbi! diye takdirlerini ifade etmekten kendini alamadı.

Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa'nın (4.VI.1689 - 13.IX.1758) Istanbul'da kendi adını taşıyan camiin bahçesindeki türbesi.

Zekî bir adam olan ve Paşa'yı da çok seven musahip, fırsatı kaçırmadı. Padişaha:

— Hunkârım! Paşa kulunuz kadîm bir vezirdir. Devlete hidemâtı bîpâyandır. Edeb-i vüzerâya ve kaide-i mülûke pek aşinâdır, sözleriyle af için ilk çıkışı yaptı. Kayığın Kızkulesi'ne yanaşmasına ramak kalmıştı ki, temaşa kasrındaki padişahın yanına:

— Arslanım! Paşa kulunuz için afv-ı şâhânenize hep birlikte intizar eylemekteyiz! diye koşarak Şehsuvar Vâlide-Sultan'ın geldiği görüldü. III. Sultan Osman'ın gazab-ı şâhânesi zâil olmuştu.

Hekimoğlu Ali Paşa'nın ölüm cezasını Kıbrıs'a kalebentliğe çevirdi. Oradan Rodos'a nakledildi. 1757'de beşinci defa Anadolu valisi oldu. Kütahya'ya geldi. Artık yaşlanmıştı. Sadârette geçen yıllarının toplamı beşti. Bu süre hariç bütün hayatı bir diyardan ötekine göçle geçmişti.

13 ağustos 1758'de mesane yahut prostat'la alâkalı bir hastalıktan vefat etti. Kütahya'ya gömdüler. 26 gün sonra mezarını açtılar. Ölü olarak da bir göç yaptı. Cesedi Istanbul'a getirildi. Cerrahpaşa'yla Kocamustafapaşa arasında daha önce

Ebûbekir Kânî Efendi'nin Eyüp Camii hazîresindeki mezarı.

kendi parasıyla inşâ ettirdiği cami yanındaki türbesine, gece yarısı defnedildi. Hâlen iç kısmı bakımsızlığın ve pisliğin had derecede bulunduğu yürekler acısı türbesinde ebedî uykusundadır. Bu türbeye bir Fransız arkadaşımla birlikte fotoğraf çekmek için gittik. Paşa'nın biyografisini kendisine daha önce anlatmıştım. Arkadaşım türbenin içerisindeki sefil manzaraya baktı baktı ve sonra bana: «Türkler'in tarihin baş yapıcılarından biri olduğu söz götürmez. Ama tarih yapanlara karşı lâkaydîsi de galiba söz götürmez» dedi. Bu söze karşı sadece sustum ve önüme baktım.

Hekimoğlu Ali Paşa çok cömert, fakirleri koruyan, âlimlere, şairlere, sanatkârlara fazlasıyla değer veren, müstait gençlerin ellerinden tutan bir zât-ı âlî idi. Şâirliği ve bestekârlığı da mevcuttu. Bazı hayır eserleri bırakmıştır. Meselâ İstanbul'un Kabataş semtindeki o güzelim çeşme gibi. Fakat paşa lehine söylenecek en mühim söz, onun hayatı boyunca harama hiç tenezzül etmemesidir. Beyt-ül-Mâl-i Müslimîn'i (Devlet Hazinesi) ne çalmış ne de kimseye çaldırtmıştır. Osmanlı tarihinde hırsızlıkla şaibeli olmayan pırlanta bir sadrâzamdır.

KÂNÎ EFENDİ

Hekimoğlu Ali Paşa, üçüncü defa sadârete getirildiği zaman, Trabzon'dan İstanbul'a gelirken yolu Tokat'tan geçti. Orada Ebûbekir Kânî Efendi adında bir genci kendisine tanıttılar. Bu genç, Arapça ve Farsça'yı anadili gibi bilmekteydi. Şâir, heccav ve nüktedandı. Zekâ gözlerinden akıyordu. Konuşması doyum olmayacak kadar tatlıydı. Şeyh Sâdî-i Şîrâzî'nin hikmetleriyle süslüydü. Hele kibarlığı ve nezâketi her türlü takdirin fevkindeydi. Üstelik Mevlevî'ydi. Bu tarikata mensup her kişi gibi musikiyle ülfeti vardı. Hâsılı asrının tam bir münevveriydi. Paşa, mizacı icabı bu kıymetli gence himâye ve yardım elini derhal uzattı. Onu alıp beraberinde İstanbul'a getirdi. Divân Kâtipliği'ne kaydettirdi.

Ebûbekir Kânî Efendi, az zamanda İstanbul'da büyük bir şöhrete sahip oldu. Sohbet meclislerinin aranan adamıydı. Ama ne yazık ki bir müddet sonra kendini kötü bir iptilâya kaptırdı: İçkiye başlamıştı. Sebebi de güzel bir Boşnak kızına delice âşık olmasıydı. Onun içtiği meyhaneler genç ihtiyar herkesle dolup taşıyordu. Çünkü gittiği yerin bir zevk, neşe, nükte, şiir, hezel, hiciv mihrakı oluyordu. Şarabı sâkîler dağıtıyorlardı; Ebûbekir Kânî Efendi de tâbir yerinde olursa, âdeta fikrî, ruhî, manevî mezeleri dağıtıyordu. Fakat içkinin muhrip tesirinden ve iptilâsından yakasını ucuz kurtaran var mıdır? Efendi de her geçen gün bu kötü alışkanlığın biraz daha zebûnu olmaya başladı. Neticede üstün kaabiliyetleri gitgide donuklaşmaya başladı. Kız, yukarıda da belirttiğimiz üzere güzeldi; ama, ruhen kaba ve vurdumduymazdı. Efendi'ye hiç ama hiç lâyık değildi. Hal böyleyken tek taraflı aşk, sanatkâr ruhlu kahramanımızı mahvediyordu. Kızı sevdikçe içkiye sarılıyor, içkiye sarıldıkça kıza olan aşkı artıyordu. Fâsit bir dairenin içerisine düşmüştü.

Böylece birkaç yıl geçti. Araya girenlerin tesiriyle Boşnak kızı bir ara insafa gelir gibi oldu. Ebûbekir Kânî Efendi'ye: «İçkiye tövbe etsin, kendisiyle o vakit evlenirim!» diye haber gönderdi. Şu var ki iş işten çoktan geçmişti. Efendi, içmeden edemez hale gelmişti. Yani tam bir ayyaş olmuştu. Kızın müspet cevabını bir meyhane köşesinde kendisine yetiştirdiler. Bir müddet düşündü. Sonra dolu bir şarap maşrapasını sonuna kadar dikti. Ayyaşlığını telmihen: «Artık çok geç! Ben bunsuz edemem! Tövbe kâr etmez! Kırk yıllık Kânî olur mu Yani!» dedi.

Elimizdeki başka bir kaynağa göre ise, kız müteassıp Katolik'tir. Milliyeti de Romen. Ebûbekir Kânî Efendi, kızın Müslüman olmasını istemektedir. Kız ve yakınları ise izdivacın olabilmesi için aksine Efendi'nin Hıristiyan olmasını ısrarla talep etmektedirler. Neticede kahramanımızın bir ara bu işe aklı yatar gibi oluyorsa da, her şeyini borçlu olduğu İslâmî ve şarklı dünya görüşünden kopamayacağını derhal anlıyor. Kızdan da, evlenmekten de vaz geçip malûm tekerlemeyle kız tarafına cevabını iletiyor.

Ebûbekir Kânî Efendi 1791'de (H. 1206) ölmüştür. Ölürken «Mezar taşıma sakın Fâtiha yazmayınız. Ben onun dilencisi değilim!» diye vasiyette bulunmuştur. Ölümüne Seyyid Vehbî «Her sözü mâdenî cevher idi gitdî Kânî» diye tarih düşürmüştür. Şiirleri, divân-ı münşeâtı, mizahî yazıları vardır. Mezarı Eyüp Cami'i hazîresinde Feridun Paşa Türbesi yanındadır.

İçki ve değmeyecek bir aşk uğruna boşu boşuna ziyan olmuş, bir beyitiyle adını halk dilinde ebedî kılmış bu müstesnâ zekâ için, Şâir Nâbî'nin:

«Sözde darb-ı mesel îrâdına söz yok ammâ
Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel

beytiyle yazımızı bağlamak yerinde olur.

XIX. Yüzyıl Amerika'sında Bir Türk

Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hâtıraları

IV

Sadeleştiren: Kudret Sinan

ONNİK, yirmi beş yaşlarında bir delikanlıydı. Ressamdı. Yağlıboya resim yaparmış. Resmi pek yüksek derecede değildi. Lâkin kabiliyetsiz bir adam da sayılmazdı. Ancak pek tembeldi. Sanatından faydalanmayışı, kabiliyetsizliğinden değil, tembelliğindendi. Söz dinler, politika ile uğraşmaz, Türklük, Ermenilik meselelerine girmez, ağır bir çocuktu. Pekâlâ geçiniyorduk.

Pitsburg şehri Pensilvanya eyâletinin kömür merkezi, zengin bir yerdi. Ne var ki, havası kömür tozuyla dolu olduğundan günde birkaç kere gömlek değiştirmek lâzım geliyordu. Buranın sergi yeri Washington'dakinin üç misli büyüktü. Şehre varışımızın dördüncü günü sergi açıldı. Şehre varışımızın ertesi günü müdür (Böklü)yü görmeye gittik. Bize ayrılan yeri aldık. Gereken halılar, çiçekler geldi. Ben, bunların tanzimi ile meşgulken Onnik de gelecek mallarla meşguldu. Serginin içindeki atelyelere on bin kutu ısmarladık. Elektrikler yaptırdık. Hâsılı o gün dükkânımız tamamlanmadı ise de çok şey yerine getirildi. Serginin en önemli şahsiyeti ben olacağım için müdür bu çalışmalarımızdan memnundu. Herşey tamamlanınca iş, açılışı beklemeye kaldı. Dedim ya, sergi için sermaye bendim. Çünkü, Türk'tüm ve ipek helvası satıyordum. Asıl mesleğim gazeteciliktı. Türkiye'den sultanın istibdadından kaçmıştım. Şikago'da Türkçe gazete çıkarmıştım. Şimdi de Mr. Böklü'ye sığınmıştım. İşte adam beni gazetecilere böyle tanıtıyormuş. Derhal gazeteciler benimle konuşmaya koştular. Fakat karşılarında bizim patronun tasvir ettiği gibi bir maskara bulmadılar. Bundan dolayı yazdıkları yazılar daha ciddî oldu. Resimlerimi bastılar. Bir kısmı benden söz ederken, Profesör Ubeydullah diyorlardı. Bir, iki gazete bizim müdürün arzusuna göre tuhaflık etmedi değil. Hele birisi pek garip şeyler yazmıştı: Güya beni, Pitsburg'da iken Osmanlı elçisi yakalatmak istemiş. Polis beni ararken ben Böklü'ye müracaat edip yardım dilemişim, o da bana «korkma» demiş, imdadıma koşmuş. Beni polislerin elinden kurtararak Osmanlı polislerine hadlerini bildirmiş. Böklü böyle bir Böklü imiş, ben de ondan himaye görmüş zavallı bir Türk'müşüm. Karılarım Istanbul'da kalmış ise de, Böklü gibi yüce bir hâmi bulduğum için yine de kendimi bahtiyar hissediyormuşum. İşte Böklü'nün istediği böyle şeyler, reklamlardı. Karısı böyle şeyler yapılıp yazılmasından üzgünmüş gibi görünüyor, bana gelip üzüntülerini bildiriyordu. Ben de, «Ticaret bu, madam» diyordum.

Serginin açılışı Washington'dakinden daha parlak oldu. Mızıka da daha mükem-

meldi. Halkın en seçkin sınıfı orayı doldurmuştu. Ancak mızıka bittikten sonra gördüm ki, halk alış veriş yapmaktan fazla, seyre gelmiş gibidir. Gündüz pek alış veriş olmadı. Gece biraz daha canlıydı. Şurası bir gerçek ki, neşe bakımından Washington'u arattırıyordu. Sonraları canlılık biraz daha arttı. Hattâ iki hafta için açılmış olan sergi, bir hafta daha uzatıldı.

Ben, tuhaf bir ruh hâleti içindeydim. Gurbette, enim sonum belli olmadığı halde, moralim çok yüksekti. Geçim kaygım gittikçe azalıyordu. Kimseden perva etmiyordum. Kendimi mesut hissediyordum. Pitsburg sergisinde kayda değer iki nokta vardır:

BÖKLÜ BOZULUYOR

Birgün, daha serginin açılış saati gelmeden müdür geldi. Belediye reisinin sergiyi gezeceğini haber verdi. Ben de buna göre davranacağımı ona vaadettim. Ortalığa daha bir çeki-düzen verdim. Bir saat sonra adam geldi. Böklü, belediye reisini gezdiriyordu. Dükkânımın önüne de geldiler. Ben, adamı selâmladım. Böklü, herife durmadan bir şeyler anlatıyordu. Benim Türkiye'de ehemmiyetli birisi olduğumu söylermiş. Sattığım eşyada kayda değer birşey yokmuş ama, enteresan olduğu için beni tutuyormuş. Ben, hiç İngilizce bilmezmişim... Daha bir sürü şeyler. Böklü, durmadan bir sürü, ipe sapa gelmez şeyler söylüyor; ben ise onun söylediklerinin hepsini anlıyordum. Bir taraftan da bir tabağın içine, reise takdim olunmak üzere öte beri koyuyordum. Bizim müdür sözlerini bitirdikten sonra belediye reisi, iltifat olmak üzere, sıkmak üzere elini uzattı. Bu sırada da Böklü'ye «Bu adamın alnı bir yalancının alnına benzemiyor, asîl ve temiz bir yüzü var» demesin mi? Bu arada elimi sıkarken bana da «Hello profesör» dedi. Neşemden az daha sırtüstü yıkılacaktım. İltifatına teşekkür ettim. Hazırladığım tabağın kabulünü rica ederek, kenarına da çiçekler koydum. Teşekkür ederek aldı. «Genç bir kızım var, bu hediyelerinizden memnun kalacak ve sizi ziyarete gelecektir» dedi. Böklü bozulmuştu.

Ubeydullah Efendi'nin Amerika'da iken çekilmiş bir fotoğrafı.

İkincisi, birincisinden daha tuhafıma gitmiştir. Şimdi bunu anlatırken bunun neticesini doğru çıkarayım mı, çıkarmıyayım mı bilmiyorum.

Serginin kapısı sabahın saat onunda açık olurdu. Ama ziyaretçiler asıl öğleden sonra ikide gelmeye başlarlardı. Mızıka da ikide çalmaya başlardı. Sabahları gelenler, mızıka olmadan bilet parası vermeye razı olurlarsa, verip girebilirlerdi. Birgün saat on bir sularında dükkânıma, on yedi yaşında kadar olan, vücutça minyon denecek kadar ufak tefek, mavi gözlü, açık renk saçlı, son derece güzel bir kız geldi. Tam önümde durdu, bana:

— Affedersiniz efendim, dedi. Burada bir Türk varmış, keten helvası satıyormuş. Onun yeri neresidir gösterirseniz minnettar olurum.

— Bir Türk'ün bulunduğu yeri öğrenmek sizi minnettar edecek kadar büyük bir hizmet midir?

— Ah efendim, böyle kimse bulunduğunu ben dün gece gazetede okudum. Ayrıca buraya gelip onu görenlerle de konuştum. Çok merak ettim. Sabaha kadar uyumadım. Hemen erkenden geldim ki, onu görebileyim.

— O Türk'ün size o kadar lüzumu var mı?

— Aman efendim, bir Türk görmek ömrümde pek arzu ettiğim birşey. Acaba Allah nasip edecek mi? Onu gördüğüm anda pek mesut olacağım.

Ben, artık dayanamadım:

— Kendisiyle konuşmak suretiyle onu şereflendirdiğiniz Türk benim, hem de yolunuza kurban olmaya hazır bir Türk, dedim.

— Ay, sahi öyle mi?

— Evet, tamamen öyle.

O anda kızın öyle bir «Çok mesudum» deyişi vardı ki, ömrümde unutamam. Bir müddet şaşkın ve hayran yüzüme baktı. Durmadan «mesudum» diye mırıldanıyordu. Bir tabağın içine şekerleme ve keten helvasından koyarak kendisine ikram ettim. Her birinden birer parça ağzına attıkça «Aman ne güzel, aman ne güzel...» diyordu. Konuşmamız şöyle devam etti:

— Bunları siz mi yaparsınız?

— Evet malmazel.

— Nasıl yaparsınız?

— Şekeri şöyle alırım, tencereye böyle doldururum... yolunda tarife başladım. Şöyle çekerim, böyle sündürürüm, diye ellerimle kollarımla da tarifimi tamamlarken, kız bu seyrin zevkinden kendinden geçiyordu, ben de onu seyretmekle kendimden geçiyordum. Kız, bir saffet ve mâsumluk timsaliydi. Hâllerinde en ufak bir yapmacık yoktu. Beni kendimden geçiren de onun bu halleriydi. Yeniden sorulara başladı:

— Sizin memleketiniz güzel mi?

— Çok güzel.

— Güzel kızlar da var mı?

— Var ama, sizin kadar güzeli bizim memleketimizde yok. Ben pek çok memleket gezdim, sizin kadar güzel olanı hiçbir yerde görmedim.

— Teşekkür ederim, beni o kadar güzel mi buluyorsunuz?

— Dünyanın en güzel kızı muhakkak ki sizsiniz.

— Ah Türk efendi, size çok teşekkür ederim. Siz hangi kiliseye mensupsunuz?

— Matmazel, ben Hıristiyan değilim.

«İSA, ALLAH'IN OĞLU DEĞİLDİR!»

Bu cevabım üzerine kız hayretinden kendini kaybedecek dereceye geldi. Bir müddet şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Ne söyleyeceğini, ne diyeceğini bilemedi. Onun nazarında bir insanın Hıristiyan olmaması nasıl mümkün olabilirdi? Nihayet ağzını açabildi:

— Sizin kiliseniz yok mudur?

— Bütün yeryüzü bizim ibâdet yerimizdir.

— Allah'a inanır mısınız?

— Elbette. Allah'ın varlığına, birliğine inanırız. Lâkin üç Allah olduğuna inanmayız. İsâ, Allah'ın bir kuludur; onun Allah'ın oğlu olduğuna inanmayız.

— Nasıl? İsâ'nın Allah'ın oğlu oluşuna inanmıyor musunuz?

— Hayır, inanmıyoruz. İsâ ne Allah'ın kendisidir, ne de oğludur.

Benden belki de ömründe ilk defa duyduğu bu sözler güzel kızı hüzün ve kedere boğmuştu. Ağlayacak hâldeydi:

— Aman efendim, ben sizi Allah'ın gazabından sakınırım. İsâ'nın, Allah'ın oğlu olduğuna inanmazsanız, sonra Cehennem'de yanarsınız.

«Nasıl inanabilirim matmazel? Allah'ın oğlu olmaz. Sadece bu söz bile Allah'ın birliğini inkâr etmektir...» diyecek oldumsa da, onun:

— Ne olur efendim, mahzun oluyorum, çünkü sizin Cehennem'de yanmanızı istemiyorum. İsâ, Allah'ın oğludur, sizi temin ederim ki bu böyledir, bana inanınız...

Diyerek yalvarmaya ve ağlamaya başladığını gördüğüm zaman Pitsburg şehrinin kiliseleri, öğle vaktini ilân için çanlarını çalmaya başlamışlardı. O sırada İranlı şâir Hâtif'in «Aslında, kilisenin çanı da, ezanın ulvî sesi de durmadan Allah'ın bir

Ubeydullah Efendi'nin Malta adasına ait bir hâtırası. Ön sırada sağdan birinci Ubeydullah Efendi'dir.

olduğunu belirtmekten başka bir iş yapmazlar» mânâsına gelen rubâîsini hatırladım. Elimde olmayarak tezgâhın dışına atladım; teselli için onu kendime çekerek:

— İsâ, Allah'ın tertemiz ruhundan bir parça taşıyarak Meryem'den doğmuştur. İncil'i Allah'ın kullarına tebliğ etmiştir, sonra da semâya çıkmıştır. Ben, buna böylece inanırım, müsterih olunuz, dedim. İçimden taşan bir sevgiyle onun ıslak gözlerini öptüm. O da aynı şekilde beni yanaklarımdan öptü. «Teşekkür ederim, beni bahtiyar ettiniz» dedi. Benim «İsâ'ya inanırım» deyişim onu mesut etmeye kâfi gelmişti. Bu sözlerde benim dinime ve imânıma aykırı bir taraf bulunmadığının tabiî ki farkında değildi. Bundan sonra güzel kız benden on, on beş dolarlık alış veriş yaptı. Ben de bunları en güzel şekilde paketledim. Gelince, paketleri de, kızı da arabaya yerleştirdim. Bana adresini verdi, yine geleceğini söyledi, ayrılıp gitti.

Evet, Pitsburg seyahatinin bir faslı da böyle oldu işte...

Avrupa'da, Amerika'da insan işte böyle garip cahilliklere, garipliklere ve taassuplara tesadüf ediyor. Hattâ bunlar yalnız din kılığı altında değil, milliyet kılığı altında da göze çarpıyor.

Fransa'nın dinle dünya işlerini ayırdığı sıralarda Paris'te idim. Klemanso hükümeti manastırları kapatıyor, frerleri ve sörleri memleketten tardediyordu. Ben o günlerde bir iki hafta için Londra'ya gidip gelecektim. Trende birçok sörlere ve içlerinde kara lekeler gibi duran birkaç frere rastladım. Onlar da Londra'ya gidiyorlardı. Sörlerin kalabalığı çok fazlaydı; bulunduğum kompartımanda erkek olarak tek bir frer, bir de ben vardım. Geri kalanın hepsi sördü. Bunların içinde kara kaşlı, kara gözlü, narin yapılı bir sör vardı ki, güzelliği hususunda söyleyebileceğim bir şey varsa o da, dünyada gördüğüm güzeller içinde güzelliğini asla unutamadığım bir varlık olduğunu ifadeden ibarettir. Yüksek bir aileden olduğunu belli eden kibar tavırlara sahipti. Öteki sörlerle frer hep onunla meşguldüler. Herkes onun rahatını temin etmeye çalışıyordu. Gözlerimin kendisine her rastlayışında, semâî değil, ilâhî gözlere sanki bana iltifatlar saçıyordu.

BİR «SOEUR»LE KONUŞMA

Trenlerde birbiriyle tanışmayan, yolculuk icabı, çabuk dost olurlar. Ben de, papas efendiden başlayarak, sörlerle de kısa zamanda arkadaş oldum. Fransızca'mdan yabancı olduğumu anlayan o güzel sör bana hangi milletten olduğumu sordu. «Türk'üm» cevabını alınca öyle bir hale geldi ki, sade ben değil, trende bulunanların hepsi hayrette kaldı. Kızcağız şaşkın şaşkın iki tarafına bakınıyor, «Türk, Türk, Türk...» diye söylendikten sonra:

Bugünkü Cincinatti'den bir görünüş.

«Türk olması mümkün mü?» diye ilâve ediyordu. Ben, onun şaşkınlığını artırmak ve daha çok merakını çekmek için: «Evet güzel kız, dedim. Hem Türk'üm, hem de Hıristiyan değilim.» Bunu duyunca kız âdeta bir çığlık kopardı. Ben yine:

— Evet güzel kız, diye tekrarladım. Hem Türk hem de Hıristiyan değil. İşte şu karşınızda duran Türk, İsâ'nın Allah olduğuna, Allah'ın oğlu bulunduğuna asla inanmaz.

Benim bu sözleri söylememle papas cenapları ile öteki bütün sörler «Neûzubillâh» yollu haç çıkardılar. «Yârabbî, şeytanın şerrinden sana sığınırız.» diye dua ettiler. Yalnız o güzel kız bu duaya katılmamıştı; güzel gözlerini bana dikmiş, kırpmadan öyle bakıyordu. Ben yeniden başladım:

— Eveeet, evet güzel kız. Şu karşınızda oturan adam hem Türk'tür, hem de Hıristiyan değildir. Onun nazarında İsâ ne Allah'tır, ne de Allah'ın oğludur. O Türk bunlara inanmamaktadır; fakat o Türk sizin eşsiz güzelliğinize hayrandır ve ona imanı vardır. İşte bu böyledir güzel kız!...

Ben bunları söylerken kızcağız gülümseyecek gibi oldu; ama öteki sörlerle papas ona öyle bir hışımla baktılar ki bir an için ürktü. Ama ne de olsa durmadan «Güzel kız» dememden pek hoşlanmış olmalıydı. Ancak şöyle bir cevap verdi:

— Benim gibilere hitap ederken sör deneceğini bilmiyor musunuz?

Oysa ben ruhban mesleğinde bulunanlara hitap ederken, gereğine göre, erkekse per, frer; kadınlara sör denileceğini pekâlâ biliyordum. Ne var ki bu kıza sör demeye bir türlü dilim varmıyordu. Kızın sualine cevap verdim:

— Biliyorum güzel kız; fakat size bu tâbirle seslenmeyi daha uygun görüyorum.

— Niçin?

— Çünkü...

— Evet, çünkü?

O sırada öteki kızlarla papas gürültü etmeye ve bizim bu konuşmamızı kesmeye kalkıştılarsa da ben onlara, bulunduğumuz yerin bir İngiliz treni olduğunu, Fransa'da bir manastırda konuşmadığımızı hatırlatarak hepsini edebe davet ettim. Gerçi bu dikleşmem üzerine gürültü patırtıdan vazgeçtiler ama, için için homurdanmakta devam ediyorlardı. Bizim «Güzel kız» la konuşmamız yeniden başladı:

— Çünkü Allah, gülü gül bahçesinde ve gül bahçesi için yaratmıştır. O gül kökünden ayrılacak bir vaziyete gelince, yani daha taze iken koparılınca onun yeri gülün değerini bilen bir salonda güzel bir vazonun göbeğidir. Tâ ki gül orada gözlere parıltı ve güzellik saçsın, salonun havasını güzel kokusuyla doldursun. Yoksa o gülü koparıp bir kutuya kapamak, yahut üstü örtülü toprak bir testinin içine atmak zulümdür, Allah'a isyandır. Siz, böylece, manastıra girmiş olmakla Allah'a isyan ediyorsunuz. Maksadınız isyan mıdır?

— Hâşâ; ben Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için manastıra girdim.

— Allah'ın kanununa karşı gelmekle mi onun hoşnutluğunu kazanacaksınız?

— Allah'ın kanununa neden karşı gelmiş olayım?

— Söyledim ya güzel kız; siz bir gülsünüz. Koklanmak, sevilmek, gözlere renk ve zevk vermek, insanlık düzenini süslemek için yaratıldınız. Tabiatın kanunu budur. Tabiatın kanununu yaratan ise Allah'tır. O halde tabiat kanunlarına karşı gelmek istemek, bizzat Allah'a karşı gelmek istemektir. Allah kendi kanun ve emirlerine aykırı hareket edenlere gazaplanıp ve onları cezalandırır; siz onun gazabından, cezasından korkmaz mısınız?

— Benim sör olmamda cezayı gerektirecek ne olabilir ki?

— Bir insan için, nâil olduğu Allah nimetinin değerini bilmemek cezayı gerektirir.

— Anlamıyorum ki; hangi nimetten bahsediyorsunuz?

— Allah'ın size verdiği nimetlerin dış görünüşte en büyüğü güzelliğinizdir. Dış güzellik ise iç güzelliklerin alâmetidir. Sahip olduğunuz bu büyük dış güzellik, elbette gayet hassas, hattâ diyebilirim ki, aşırı duygulu bir kalbin sahibi bulunduğunuzun bir delilidir. Ben hiç şüphe etmiyorum ki, siz bu duygulu varlığınızın sebebiyle size yaltaklanmış olan birine kalbinizi bağladınız; fakat o yaltak herif sonunda vefasız çıktı, yahut hiyanet etti, belki de öldü. Siz bunun üzerine dünyanın sizden yüz çevirmiş olduğunu sandınız. Aşırı üzüntülerinize ve hassasiyetinize yenildiniz. Neticede kendi isteğinizle işte şimdi bulunduğunuz şu mahbes hayatını seçtiniz.

— İyi ama siz bunları nereden biliyorsunuz?

— Bunları bilmek o kadar büyük bir marifet değildir; biraz anlayışı bulunan herhangi bir kimse bunları gözlerinizin içinden satır satır okuyabilir.

Kız, bilinmez duygular içinde susarken ben devam ediyordum:

— Ne sebeple olursa olsun mademki siz Allah'ın size bağışladığı bu engin güzellik nimetinin kıymetini bilmediniz; o da eninde sonunda sizin çehrenizden bu güzelliği, kalbinizden de hassasiyeti alır. Yüzünüzün o nermin cildi kösele gibi katılaşır. Tatlı rengi uçar. Gözlerinizdeki parlaklık söner, yüreğiniz taş gibi olur. Artık hiç bir şey hissetmez olursunuz. Dünyanın ne kadar güzellikleri varsa, siz onlardan kendinizi mahrum etmiş olduğunuz için, o güzelliklerin hepsi sizin nazarınızda suç sayılır. Böylece sonunda maddeten ve mânen bizzat kendi kendinizi de beğenmeyecek bir hale düşersiniz ki bu gayritabiîdir. Bütün bu cezalara hak kazanmayı neden istiyorsunuz?

— Eğer meziyetler olarak saydığınız şeyleri ben gerçekten haizsem, işte bu nimetleri Allah yolunda feda ediyorum. Allah da bu fedakârlığa karşılık öbür dünyada bana daha yüce nimetler verecektir. Ben ebedî olan o nimetleri, geçici olan bu güzelliklere tercih ederim. Zaten Allah bizi kendisine davet etmiyor mu? «Bana geliniz, ben sizi teselli ederim,» demiyor mu?

Bizi devamlı olarak kontrol altında tutan ve güzel kızın bana verdiği cevaplardan pek hoşlanan papas, ötekilerle birlikte, güzel kızı alkışladı. Hepsinin yüzünde bir zafer sevinci görünmekteydi. Ama ben sözlerime devam ettim ve dedim ki:

— Güzel kız; size meseleyi yanlış tasvir etmişler. Evet, Allah, kullarına: «Bana gelin» diyor; fakat Allah'a gitmenin yolu tabiat kanununa itaattedir. Allah'ın bizden cismimizi istediği yok. Gönlümüzü istiyor. Gönlümüzü Allah'a vermek ise bu doğru yolu tutmaktır, tabiattan ayrılmamaktır. Zaten siz öbür dünyada mânevî nimetler istemiyor musunuz? Mânevî nimetlere nâil olmak için maddî fedakârlığa lüzum yoktur. Maddî nimetleri yaşarken Allah'ı unutmamak, ona şükretmek kâfidir. Ne kadar tabiatın, yani Allah'ın kanunlarına uyarak yaşarsanız, onların şükrünü Allah'a ödemiş olursunuz. Aslında, ahret gibi, bu dünya da Allah'ın mülküdür; buranın gerçek sahibi de O'dur. Ahreti imâr edeceğim diye dünyayı tahrib etmek, eninde sonunda onun mülkünü tahrip etmek değil midir? Hiç Allah buna razı olur mu?

Ötekilerde yeniden öfkeler, kalkıp oturmalar artmıştı. Biz bundan faydalanarak önce çaprazlama otururken şimdi diz dize denecek kadar karşı karşıya geldik. Derken bir ara gerçekten diz dize geldik. Benim dilim tutulmuş gibi dudaklarım açık kalmıştı. Onda da aynı hal vardı. Böyle bir süre devam etti. Papaz ve sörler de bizim gibi alıklaşmışlardı. Ben havanın sebebi ben olduğumdan mıdır nedir, herkesten önce benim aklım başıma geldi. Bir kahkaha kopardım. Papas, benim duyacağım şekilde «Hay İblis» diye mırıldandı. Bana iblis diyen şeytan papasın yüzüne şöyle bir baktım ve alaylı alaylı gülümsedim. O, öfkeyle yüzünü cama çevirdi, bir daha da bizlere dönmedi. Ben artık işi adamakıllı azıtmış olmalıydım. Güzel kızın elini tutup öptüm. O, çevresine kararsız ve nazlı nazlı bakarak

tebessüm etti. Yeniden konuşmaya başladım:

— Şimdi nasıl buluyorsunuz kendinizi?

— Çok iyiyim.

— Söylediklerim doğru değil mi?

— Sözleriniz bayağı yüreğimi ferahlattı.

— Söz mü, bundan sonra Allah'ın asıl emirlerine uvarak yaşayacak mısınız?

— Evet, öyle olmaya çalışacağım.

— Sizi hem tebrik, hem de size teşekkür ederim.

— Ben de size teşekkür ederim.

Artık Londra'ya yaklaşıyorduk. Herkes eşyasını toplamaya başlamıştı. Papas bir taraftan bana hiddetli hiddetli bakıyor, bir taraftan sörlere «hazırlanın» diye emirler veriyordu. Güzel kızda, bir karara varmış insanların sükûnu ve rahatlığı vardı. Ondan ayrılırken, kendisine manastıra gitmemesini tenbih ettim. «İnanınız gitmeyeceğim; adresinizi veriniz, haberimi alırsınız» dedi. Kendisine Paris'teki adresimi verdim, ayrıldık...

CİNCİNATTİ YOLUNDA

Biz yine Amerika'daki şekerleme sergisine dönelim.

Pitsburg şehrinde kurduğumuz şekerleme sergisi de büyük başarı kazandığı için, ötekiler gibi bu da bir hafta daha uzatıldı. Böylece üçüncü haftayı da tamamlamış olduk. Serginin bitimine birkaç gün kala bazı kimselerin ve bilhassa müdürümüz Mister «Bökli»nin — ki ke'nin ka şeklinde söylenmesi lâzım geldiği unutulmasın — teşebbüsüyle serginin Sinsinati şehrine nakledilmesi kararlaştırıldı. Bu haber bize de bildirildi. İçimizde sergiden ayrılmak isteyenler çıktı. Onlara göre serginin mevsimi artık geçmişti. Ben, tabiatıyle, serginin içinde kaldım. Çünkü böyle sergilerin başlıca sermayesi bendim. Sergi değirmeni benim başımda dönüyordu. Bunu az çok anlıyordum. Ne çare ki anlamakla beraber bunu değerlendirecek kadar lisan gücüne sahip değildim. Bundan dolayı, sömürülmekte olduğumu bildiğim halde ister istemez onlara uyuyordum.

Sinsinati'de açılacak sergiye davet olunduğum zaman bu daveti yapanlar, eski şartlara tamamen uyacaklarını, yani harcırahlarımla birlikte Sinsinati'de açılacak sergideki yerimi parasız vereceklerini taahhüt ediyorlardı. Ben bunlara başka hiç bir şart ilâve etmeyerek, teşekkürle, kabul ettim. Onlar da benim bu kabulüme teşekkür ettiler.

Sinsinati şehri Ohio eyaletinin merkezi değildi; lâkin en büyük şehri idi. Amerika'da hükümet merkezi olan şehirler, mensup oldukları eyaletlerin en büyük şehirleri değildirler. Nitekim bütün Amerika cumhuriyetinin merkezi olan Washington şehri de Amerika'daki şehirlerin büyüklük ve nüfusça dördüncü, beşinci derecedeki şehirlerindendir.

Amerika'da federal hükümetin merkezi olan Washington ile New York şehirleri bir tarafa bırakılırsa öteki eyaletlerin merkezleri bulunan şehirler yahut kasabalar Chicago'nun mensup olduğu İllinois eyaletinin merkezi bundan otuz beş sene evvel, bir buçuk (yazı elli yıl önce yazılmıştır) milyon nüfuslu olan Chicago şehri değil de seksen bin nüfuslu Springfild idi.

Biz Sinsinatı şehrinde şekerleme pazarını kurmaya karar verdikten ve Pistburg şehrindeki sergiyi kapadıktan sonra orada dört beş gün daha oturduk. Ondan sonra Ohio nehir vapurlarından birine binerek yola çıktık. Ben Pitsburg sergisi bittikten sonra, tercüman olarak yanıma almış olduğum Onnik'e artık izin verdim. Çünkü kendi işlerimi görebilmek için bir tercümana ihtiyaç duymayacak kadar İngilizce'mi ilerletmiştim.

Üç dört hafta içinde artık tercümana ihtiyaç hissetmeyecek kadar İngilizce öğrenmiş olduğum hayretle karşılanmasın. Gerçekte bu üç dört hafta içinde ben İngilizce'yi öğrenmiş değildim. Yani iyi kötü bildiğim İngilizce bu üç dört haftanın semeresi değildi. Pitsburg'dan Sinsinati'ye hareket ettiğim tarihte Amerika'ya gelişimin üstünden tam bir sene geçmiş bulunmaktaydı. Bu bir sene içinde, çalışayım çalışmayayım, İngilizce'yle oldukça âşinalık kazanmıştım. Bu sergiler ve sergilerdeki alışverişler o âşinalığı oldukça ilerletmişti. Nasıl olsa kendi işlerimi bildiğim kadarıyla yürütebilirdim. İşte bütün bunları düşününce boş yere bir de tercüman ücreti vermeyeyim dedim. Onnik'e kalsa hiç de benden ayrılmak taraflısı değildi. Yalnız yol parasını vermem ve birlikte yiyip içmek şartları ile de benimle gelmeye razıydı. Gerçekte ben de ondan memnundum. Fakat, aslında zaten biçarelik olan bu halden sonraları sefalete düşmek ihtimali beni korkutuyordu. Böyle bir durum meydana geldiği takdirde ben, yalnız kendimin hesabına değil, Onnik'in hesabına da vicdan mesuliyeti altına girmiş olacaktım. Bunu istemiyordum. Hâsılı Onnik'le ikimiz de birbirimizden razı olarak ve istemiyerek ayrıldık. Kendisine dönüşü için yol parasından başka on beş dolar da ikramda bulundum. Netekim bir sene sonra onunla New York'ta tekrar buluştuk...

(Devamı var)

II. Dünya Harbinin Kudretli Zırhlısı

Prinz Eugen'in Âkıbeti

Yazan: Osman Öndeş

II. DÜNYA Harbi süresince ihtiyaçlar büyük buluşlar getirdi, milletler kendi hasletlerince kahramanlıklar yarattılar. Bu sebepledir ki, üzerinden çeyrek asır geçmesine rağmen bazı olaylar ve kahramanları unutulamıyor ve muhtelif vesilelerle anılıyor. Bu yazımda, sizlere meşhur Alman kruvazörlerinden Prinz Eugen' in hayat hikâyesini ve âkıbetini nakledeceğim.

DEBDEBELİ BİR MERASİM

Ağır Alman kruvazörü Prinz Eugen'e başlangıçta Amiral Tegetthoff adı verilmişti ama sonradan XVIII. asırda yaşamış mareşallerden Savoy Prensi Eugen'in adı uygun görüldü. Bu gemi, Alman deniz harp inşa tekniğinin dünyaya hediye ettiği bir kudret ve mükemmellik timsali olmuştur. Ölçüleri, Admiral Hipper veya Blücher gibi dev harp gemileri ile hemen bir tutulmuştu ki, 14.800 tonluk bir yüzen şehirdi âdeta. Tabiî 1971 gemi inşa ölçüleri içinde, bu rakam artık pek basit kalmaktadır.

Büyük ümitlerin müjdecisi olan meşhur Krupp Germania firması tarafından, Kiel'deki Werft tezgâhlarında inşa edilmeye başlandı ve 20 ağustos 1938'de denize indirildi. O günün debdebe ve ihtişamı bambaşkadır... Hitler'in, Nasyonal Sosyalist Almanyası, «Heil Hitler» nidaları ile inlemektedir. Almanlar üstün ırk olduklarına katıksız şekilde inanmışlar ve dünyayı çok yukarılardan seyretmektedirler... İşte böyle bir atmosferde, Prinz Eugen muazzam bir törenle denize indirildi. Hazır bulunan heyetin başında Şansölye Adolf Hitler, Büyükamiral Erich Reader de vardı.

Prinz Eugen'i 1 ağustos 1940 tarihinde Alman donanmasının vurucu kuvvetlerinden biri olarak Baltık Denizi'nde görüyoruz. Almanlar'ın büyük ümidi, Amerika' dan Avrupa'ya olan harp yardım konvoylarına akınlar yapacak, tesirsiz hâle getirecekti. Ancak, Prinz Eugen bu görevi ne dereceye kadar başarabilmiştir, bunu konumuzun dışında bırakalım, ama donanmanın Adolf Hitler'i tatmin edemeyişi ile Alman deniz kuvvetleri büyük bir darbe yiyecektir. Netekim Hitler, donanmadan

beklediğini bulamayınca, muazzam gemi inşa programını iptal etmiş, bu sebeple Lützow ve Seydlitz gibi kruvazörler tezgâhlarda kalmıştır.

O devrin teknik başarılarından olan yüksek tazyik kazan sistemi Prinz Eugen'e de tatbik edilmişti ki, bu sayede 80.000 beygir gücü sağlıyor ve 4 pervanesi ile saatte 32 mil sürat yapabiliyordu. Silâhları, 8 inçlik her biri 4 taretli 8 top ve 31 inçlik 12 adet torpito kovanı ve diğer yardımcı hava savunma toplarından müteşekkildi. Hitler'in donanmaya karşı olan antipatisinin had bir safhaya ulaştığı sırada deniz kuvvetleri komutanı Büyükamiral Erich Eugen, 1941 yılında Bismarck ile bir akına girişti ve Müttefikler'in deniz nakliyat yollarını kesmeye teşebbüs ettiler. Kuzeyden başlayarak, İzlanda, Grönland kanalı ile yol alan bu iki korsan kruvazör, İngiliz donanmasının en güçlü gemileri tarafından takip edildi. Bunlar arasında HMS Hood ile HMS Prince of Wales gibi İngiliz harp gemileri vardı. Bu iki İngiliz gemisinin de ağır muharebe kruvazörü ve muharebe gemisi sınıflarından olduğunu lütfen hatırlayınız... Başlangıçta bahsettiğim gibi, Bismarck, bir atışta Hood'un bacasına tam isabet sağladı ve böylece cephanelikleri infilâk eden koca gemi batıverdi. İngiliz deniz kuvvetleri, gemi inşa tekniğinin ileri gelenleri, alay edilir duruma düştüler. Olur, görülür şey değildi bu! Ama Prince of Wales de 14 inçlik topları ile Bismarck'a isabet sağladı. Akabinde Prinz Eugen bir manevra sırasında ana bataryalarına isabet aldı.

YIRTICI BİR MÜCADELE

Öldürücü şekilde yaralanmamış olmasına rağmen, yakıt sarfının bir mesele hâline gelişi sebebiyle, her iki gemi de tekrar Atlantiğe yol verdiler. Artan makine arızaları bu planı değiştirmeye zorladı ve Bismarck mecburen Fransa'nın Brest limanına dümen kırdı. Bu defa bütün İngiliz kuvvetleri alarm edilmiş ve uçaklar Bismarck'ı yakalamışlardı. Kıyasıya bomba yağdırdılar ve nefes aldırmadılar. Sonunda Bismarck battı ve Prinz Eugen, Brest'e sığındı. Burada havuza alındı ise de, İngiliz uçakları devamlı akınlarla gemiyi rahat bırakmadılar. Nihayet 2 temmuz 1941'de, tamirinin bitmek üzere olduğu bir sırada, ağır bir isabet alarak yeniden hareketsiz kaldı. Bu akında bir bomba, top batarya kontrol dairesini berhava etmiş ve 52 kişinin hayatına son vermişti. 1942 yılı başına kadar Prinz Eugen' in Brest'teki tamiri bitirilemedi.

CÜRETLİ BİR AKIN

11 şubat 1942 gecesi, Scharnhorst ve Gneisenau kruvazörleri, muhripler ve torpitobotlar desteğinde, gayet atak bir geçişle İngiliz Kanalı'ndan seyredip, Prinz Eugen ile kuzeye yol aldı. İngilizler bu ataklığa şaşırmış ve ancak 12 şubat gecesi durumu fark etmişlerdi. Prinz Eugen hava akınları sırasında 5 uçak düşürmüş, İngiliz muhribi Worcester'i tahrip etmiş, buna mukabil Scharnhorst ile Gneisneau mayna çarpıp yara almışlardı. Sonuç olarak, bütün Alman gemileri İngiliz Kanalı'nı eksiksiz geçtiler.

Bu grup kuzeydeki Müttefik deniz nakliyat konvoylarına devamlı akınlar yaptı. Bilhassa Murmansk ve Archangel konvoyları, Rusya'nın savaş gücünü artıran hayatî harp malzemeleri getirmekteydi. Prinz Eugen bu günlerde bir akın sonrası Tirpitz kruvazörü ile buluşmak üzere Trondheim'e hareket ederken Trident isimli bir İngiliz denizaltısı tarafından torpidolandı. Aldığı yaralar pervanesini tahrip ettiğinden Kiel tezgâhlarına döndü, ama nasıl? Bir başka muhribin dümenini iğreti bir şekilde monte edip, erlerle kullanarak. koca bir kruvazörün iptidaî imkânlarla, denizde 28 mil sürat yaptığını düşünün...

Trident, Prinz Eugen'i 23 şubat 1942 günü Norveç'in Trondheim fiyordunda yakalamış ve dümenine sağladığı torpido isabeti sayesinde 2 ay fiyordda kalmasına sebep olmuştu.

KRUVAZÖR, LEİPZİG İLE ÇARPIŞIYOR

Kiel'deki tamiri müteakip birkaç ay eğitim gemisi görevini ifa eden Prinz Eugen, Scharnhorst ile tekrar Kuzey Denizi'ne açıldı. 1944 yılında Lithuania ve Latvia bölgelerinde çarpışan Alman Panzer kıtalarına sahil bombardıman desteğini sağlayan Prinz Eugen'in süratle akan hayat hikâyesinde bir de talihsiz çarpışma olayı vardır. Bir manevra sırasında hafif kruvazör Leipzig'e tam vasatından yani karnından bindirdi. Bu kaza sonunda Leipzig'i kullanılmaz hâle getirdiği gibi, baş tarafı, sualtı kesiminden âdeta koptu, ayrıldı. Prinz Eugen bu kaza sebebiyle aylarca tamirde kaldı. İşin garibi, çarpışmayı müteakip iki gemi tam 18 saat kenetlenmiş bir halde, hareketsiz kaldılar.

HARBİN SON ANLARI

Artık II. Dünya Harbi'nin sonu gelmiştir. Bu devrede Prinz Eugen, sahil bombardımanı ile destek hizmeti yapmıştır. Prinz Eugen'in son görevi budur. Gemi,

Dünya Harbi'nin sona ermesi ile 7 mayıs 1945'te Danimarka'nın Kopenhag limanında İngilizler'e teslim oldu. Müteakıp aylarda Almanya'nın Wilhelmshaven limanına getirilip Amerikan deniz otoritelerine devredildi.

1946 yılı ocak ayında Prinz Eugen son seferine çıkmıştı ve Amerika'ya doğru yol alıyordu. İşin enteresan tarafı, gemi personelinin 500 civarında Alman bahriyelisi oluşu ve sadece 8 Amerikan deniz subayı ile 85 astsubayın müşavir olarak bulunmasıdır. Amerika'da gemiye IX-300 adı verilir. Bu, onu alçaltan, değersizleştiren, sıradan bir rakamdır sadece.

IX-300, nihayet Philadelphia bahriye gemi tezgâhlarına, Bikini adasında atom bombası denemesinde kullanılmak üzere devredilir. Böylece IX-300, bir diğer seyir daha yapıp Panama kanalından geçti ve Pasifik okyanusuna açıldı.

Amerikalılar'ın 1946 yılı ilkbaharında Bikini atolü çevresinde yaptıkları atom bombası denemesi hâtıralarda, dün gibi canlıdır elbet. Bir mantar şeklinde infilâk dalgaları göğe yükselmiş ve inanılmaz gibi gelen muazzam patlayıcı, çarpıcı tesirleri ile o koca dev harp gemileri harap olmuş, batmış veya hasara mâruz kalmıştır. Bu deneme, Prinz Eugen'in de sonudur.

ATOL DENEMESİ

Amerikalılar, Marshall adalarından Bikini atolünde yapacakları atom denemesinin tesirlerini canlı örnekler kullanarak görmek istemişlerdi. Bu maksatla Amerikan deniz kuvvetleri emrine «Çapraşık Yol Harekâtı» adı verilen bu deneme için geniş bir filo tahsis edildi ve bu gemiler, atom bombası tesirlerine karşı hedef olarak kullanıldı. Aralarında eski muharebe kruvazörleri, muharebe gemileri, muhripler, denizaltı gemileri, askerî nakliye gemileri, çeşit çeşit küçük sınıftan taşıtlar vardı. Prinz Eugen, Japonlar'ın meşhur muharebe gemisi olan Nagato ile kruvazör Sakawa gibi denemeye tahsis edilmiş yabancı menşeli gemiler arasında bulunuyordu.

Prinz Eugen, seyir hâlinde.

Atom bombası iki safhada patlatılmıştır. Deneme ilk defa havada yapıldı ve bomba havada infilâk ettirildi. Bu denemede Prinz Eugen, hedefin merkezinden uzağa demirlemişti. Yine de ciddî yaralar aldı. Birkaç gün sonra atılan ikinci atom bombası su altında infilâk ettirildi. Binlerce işçinin, teknisyenin, ilmin mahsulü bulunan milyarlar değerindeki gemiler berhavâ oldu, battı. Su üstünde kalan gemiler arasında Prinz Eugen de vardı.

Dalgıçlar vasıtasıyle kurbanlık Alman kruvazörünün su kesimi altında önemli yaralar bulunmadığı tespit edildi, su üzerinde kalan diğer 50 gemi ile birlikte IX-300, Kwajalein adacığına çekildi, demirlendi. O günlerde Kwajalein kesif bir faaliyete sahne olan, bir nevi deniz üssü halindeydi.

PRİNZ EUGEN BATIYOR

21 kasım 1946 sabahı saat 7 ile 10.30 arasında Prinz Eugen'in fark edilir şekilde yana yattığı ve kıç tarafının sulara gömüldüğü görüldü. Kwajalein'deki bahriye grubu süratle yaralı kruvazörü kurtarmaya çalıştı. Ancak, Komodor George A. Seitz'in elinde iki yetersiz romorkör ve iki çıkarma aracı vardı. Bunlar, Alman kruvazörüne dolan suları mevcut su tulumbaları da boşaltmaya yeterli olamadı.

Dakikalar geçiyor, alt kompartımanlarda su seviyesi yükseliyordu. Geminin derin sularda batmasını önleyebilmek için plaj sahasına çekmeye ve sahilde karaya oturtmaya karar verildi. Bu defa şiddetli bir rüzgâr romorkörlerin gücünü âdeta tesirsiz bıraktı. Fakat rüzgâr bu teşebbüse mâni olacak derecede şiddetle estiğinden, gemiyi kendi istikametine çevirdi ve Prinz Eugen sahilden açıldı.

SON DAKİKALAR

Gece, yana yatış miktarı 35 dereceyi bulmuştu ve 22 Kasım gece yarısından 43 dakika sonra olduğu yerde devrildi. Sadece omurgası ve pervanesi su üstünde kalmıştı.

Müteakıp yıllarda muhtelif ticarî şirketler batığı satın almak ve parçalayıp satmak istedilerse de, radyoaktif tehlikeler bu teşebbüslere mâni oldu.

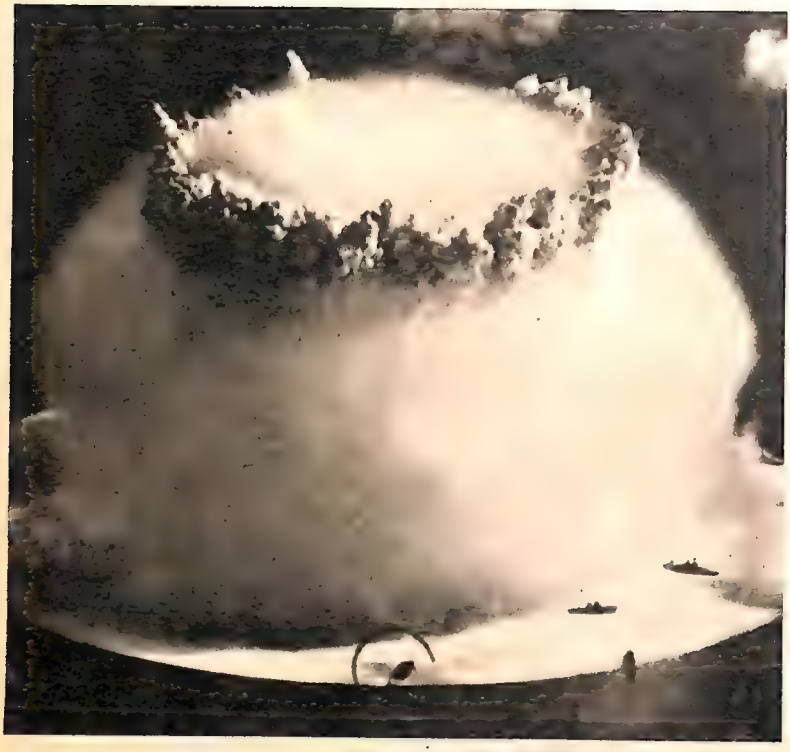

Debdebeli günlerin sonu; meşhur Alman kruvazörü Prinz Eugen 25 temmuz 1946 günü Bikini'de yapılan atom bombası denemesinde kurban ediliyor. Prinz Eugen yarım ay ile gösterilmiş yerdedir.

Millî Mücadele İçin Kurulan Önemli

CEMİYET VE ÇETELER

Yazan: İhsan Birinci

BİRİNCİ Cihan Savaşı sonucunda yenilen Osmanlı imparatorluğu; Mondros antlaşması ile tamamen sarsılmış, yurdun en güzel şehirleri İtilâf Devletleri tarafından işgal olunmuştu... Bu durum böyle devam edemezdi. Netekim vatanperverler, kurtuluş ümidini kaybedenlere, ancak birlik ve beraberlikle yeni bir Türkiye devletinin kurulabileceğini aşılamakla işe başladılar. Böylece Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve bunların ön ayak olduğu millî çeteler kuruldu. Tek mefkûre uğruna muhtelif bölgelerde bir araya gelen bu teşekküllerin önemli olanlarının bazılarını kısa özellikleriyle veriyoruz:

TEŞKİLÂT-I MAHSUSA

Birinci Cihan Savaşı'ndan az önce Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından kurulmuştur. Bu gizli teşkilâtın ilk reisi Kolağası Süleyman Askerî idi. Bu teşkilâtın iki gayesinden ilki, Müslümanlar'ı aynı bayrak altında toplamak, diğeri de Türk ırkını iki gayenin biri dahilde tehcir meselesine, diğeri de yurt dışındaki Türkler'i uyararak isyan ettirmek şekline inkılâp etmiştir.

Kurulduğu sırada önemli simaları şunlardı: süvari binbaşısı Eyüplü Hüsameddin (Ertürk), kolağası Trabzonlu Rıza, kurmay yüzbaşı Şerif, Üsküdarlı yüzbaşı Muhtar, piyade subayı Rüsuhî (Atatürk'ün yaveri), piyade subayı Dağıstanlı Nuri (general), Hasekitarlalı Fuad.

Mütarekenin başlarında İtilâf Devletleri'nin memleketin büyüklerini Malta Adası'na sürmesi ile beraber; Ermeni tehcirinde ilgisi olanları yargılaması üzerine, Teşkilât-ı Mahsusa bu işlere methaldar olan İttihâd ve Terakki Cemiyeti elemanlarını korumaya başladı. Netekim ilk hamlede Tal'at, Enver ve Cemal Paşalar'la, Bahaeddin Şâkir ve Doktor Nâzım'ı Avrupa'ya kaçırmıştı. Istanbul'da kalanlarını da devamlı surette himayesine almıştı. Başlarına geleceğini düşünen İttihâd ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelenleriyle yapılan gizli toplantıda konuşan Tal'at Paşa'nın: «Ermeni tehciri ile alâkası olanlar kendilerini korusunlar. Düşmanlar hepimizi imha edecektir!» sözü tahakkuk etmiş, firarlarını müteakıp vilâyetlerde tehcirle ilgisi olan eşraf ve valiler birer birer tevkif olunmuşlardı.

Durum vahamet kesbedince, çalışmalarını doğu bölgesine kadar uzatan Teşkilât-ı Mahsusa üyeleri, buralarda «Dağlar alayı» teşkilâtı; Kars'ta ise «Millî Şûrâ» namı altında yeni bir devlet kurdular.

DAĞLAR ALAYI

Kısa zamanda alay kadrosunu alan bu teşkilâtın başında Cafer Bey bulunuyordu. Alay sonraları «Yeşil Ordu» adını al-

mıştır. Doğuya yerleşerek Ermeni Devleti'ni kurmak çabasını güdenlerle durmadan çarpışıyor, Ruslar'dan da silâh ve cephane yardımı görüyordu.

MİLLÎ ŞÛRÂ

17/18 ocak 1919 gecesi Kars'ta yeşil zemin üzerine beyaz ay yıldızlı bayrak altında toplanan büyük kongrede «Cenub-ı Garbî Kafkas Hükümeti» adını alan bu ilk hükümetimizin başkanlığına, İttihatçılar' dan Cihangiroğlu İbrahim (Aydın) getirilmişti. İngilizler'in Kafkasya mümessili General Tomson'a da resmen kabûl ettirilen ve her birine birer mümessillik verilen yeni hükümet, şu zevattan teşkil olundu:

Parlamento Başkanı: Çıldırlı Dr. Esat (Oktay), Dahiliye mümessili: Kağızmanlı Ali Rıza, Hariciye mümessili: Sarıkamışlı Fahreddin, Harbiye mümessili: Cihangiroğlu Hasan Han, Maliye mümessili: Gümrük'lü Hüdadâdbeyoğlu Mehmed, Maarif mümessili: Türk Rumları'ndan Mikhayil Andıryanof (sonra bir Türk öğretmeni), İaşe mümessili: Hasan Bey oğlu Mehmed, Nafia mümessili: Erivanlı mühendis Mahmud, Ziraat, orman ve ticaret mümessili: Nahcıvanlı Ali Ekber Kâzım (Mugan).

Yine yapılan bir seçimle aşağıdaki umum müdürlükler ihdas olundu:

P.T.T. umum müdürü: Rum Arlof (sonra Karslı Muhlis), Demiryolları müdürü: Karaçantalı Hacıoğlu Ahmed, Polis müdürü: Orenburglu/Başkurt dava vekili Mamiloğlu Tevhîdeddin, Jandarma müdürü: Sarıkamışlı Hacı Şerif oğlu Mehmed (Sungur).

Erzurumlu avukat Hüseyin Avni (Ulaş) da yer yer konferanslar veriyordu. Çekilen Osmanlı ordusundan kalan yüzbaşı Ahmed Robinson da tercümanları idi.

Berlin'den kaçarak yanına kattığı yakın arkadaşlarından Cemal Paşa, Bahaeddin Şâkir ve Doktor Nâzım ile birlikte bir ara Kars'a gelen Enver Paşa; yeni kuruluşun Kuvây-ı Milliye ile birleşmeleri tavsiye etmişti. Her iki paşa öte yanda Türkistan' daki Türkler'le millî bir kuvvet teşkil ederek, yeni bir Türk devleti kurmak emelinde idiler. Fakat felek yâr olmadı. Enver Paşa Türkistan'da, Cemal Paşa da Tiflis'de öldürüldüler.

Beri yanda İngilizler'in kışkırtması ile Ermeniler boş durmadılar. İşgalleri altında bulunan bölgelerdeki Millî Şûrâ kuvvetlerini ortadan kaldırmak üezere harekete geçerken, General Kvinitadze komutasındaki Gürcü ordusu, Atabekoğlu Ser'er'in idaresindeki Ahıska - Ardahan Millî Şûrâ kuvvetlerini bozarak, 1919 nisanında Ardahan hududuna gelince, General Dro ve Kars'ta misafir bulunan bir İngiliz alayı ile birleştiler. 12 nisan akşamı da İngiliz generali Tomson'un, Türk parlamento üyeleri ile tanışmak isteği bahanesiyle, çoğu tevkif edilmiş, geriden de parlamento binası basılmıştı. Türk hükümet erkânını trenle Tiflis üzerinden Batum'a, oradan da Malta Adası'na sürgüne gönderdiler.

ŞARK VİLÂYETLERİ MÜDAFAA-İ HUKUK-I MİLLÎYE CEMİYETİ

Merkezi Istanbul'da bulunan bu cemiyetin amacı, doğu vilâyetleri halkının dinî, siyasî ve tarihî haklarını bütün dünyaya duyurmaktı. Bunun için de beldenin Ermeniler'e verilmesine engel olunacaktı. Cemiyet, Erzurum'da da şubesini açınca, adı Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti oldu. Çalışmalarını üç noktada birleştiriyordu:

1 — Hiç bir surette bulundukları yerden göç etmemek,

2 — İlmî, dinî ve ekonomik organlar yaratmak,

3 — Doğu illerinin saldırıya uğrayacak herhangi bir bölgesini savunmada birleşmek.

Cemiyetin elemanları durmadan araştırmalar yaparak, doğudaki Türkler'in Ermeniler'den daha eski ve çok olduklarını ispata çalışıyorlardı. Bu hususta yapılan propagandalar meyanında çıkardıkları «Le Pays» adlı Fransızca gazete, millî dâvânın halline faydalı olmuştur.

TRAKYA - PAŞAELİ CEMİYETİ

Balkan Savaşı'ndan mağlûp çıkmamızla, bölge, batı ve doğu olarak ikiye ayrılmış ve bu suretle ortaya Trakya dâvâsı çıkmıştı. Aynı dil ve dinde olan halkının bir bütün olduğunu savunanların kurduğu cemiyet; kuvveden fiile çıkmak amacıyla, Bakırköy'deki Fransız depolarından alacakları eslihayı, Edirne'deki kolordunun komutanı Albay Cafer Tayyar (Paşa) ya ulaştırarak mücadeleye başlayacaklardı. Fakat istenilen, yerine gelememiş, cemiyetin çalışmaları akîm kalmıştı. Yöneticiler: Cafer Tayyar, Şakir (Kesebir), Şevket, Hilmi (Ergene), Salih Cevdet, Cemal, İsmail, Salih Cemal, Şevket (Ödül).

REDD-İ İLHAK CEMİYETİ

İzmir'in işgal edileceğini haber alan vatanperverler, 14 mayıs gecesi yaptıkları toplantıda, İzmir'in Yunan topraklarına katılmasına engel olmaya karar verdiler. İzmir'in ilhakını reddedeceklerdi. Muhteşem bir kalabalıkla yapılan mitingde, şa-

Kurtuluşun ilk günlerinde İzmir.

yet güzel şehirleri işgal olunursa, bütün güçle savunmaya geçme kararı aldılar.

İZMİR MÜDAFAA-İ HUKUK-I OSMÂNİYYE CEMİYETİ

17 mart 1919 tarihinde İzmir'de vali vekili Nureddin Paşa'nın öncülüğünde aktedilen ilk kongre ile, bütün Doğu Anadolu'nun üyeleri tarafından kurulmuştur.

TRABZON VE HAVALİSİ ADEM-İ MERKEZİYET CEMİYETİ

Merkezi Istanbul'daydı. Bu şehrin yönetiminden ayrılmakla Trabzon bölgesinden Pontusçular'ın boyunduruğu altına girmesini önlemek gayesini güdüyordu.

GİRESUN MÜDAFAA-İ HUKUK HEYETİ

Giresun'da kurulan bu teşebbüsün başkanı, o zamanlar silâh zoru ile belediye başkanlığını alan meşhur Topal Osman Ağa idi. Teşkil ettiği Giresun Alayı ile Ankara hükümetinin sesini, Karadeniz sahillerine duyurmuştur.

İHTİLÂL KOMİTESİ

Şişli'de, şimdiki Halâskâr Gazi caddesindeki evde ikamet etmekte iken, Mustafa Kemal Paşa tarafından kurulmak istendi ise de devam edemedi.

Türkiye'nin ilk yeraltı faaliyetlerini deruhte eden Teşkilât-ı Mahsusa'nın, Millî Mücadele'ye mukaddem yıllarda reisliğine süvari yarbayı Hüsameddin (Ertürk) getirilmişti. Bu teşkilât kısa bir müddet sonra «Karakol Cemiyeti» unvanını aldı.

KARAKOL CEMİYETİ

(K.G.) parolası ile tanınan ve yedi kişi tarafından kurulan bu gizli cemiyetin isim babası Baha Said'dir. Üyeleri, verilen numaralarla çağırılırdı.

a) Beşerin saadetini temin, millî istiklâl ve haklarını istihsal ve vatanın tamamını müdafaaya çalışan bir cemiyet vardır. İsmi «Karakol» dur.

b) «Karakol» un maksadı, milletlere hürriyet ve tabiî haklarını ve gelişme serbestliklerini temin etmek ve vicdanî inanç ve vatanın haklarına ve menfaatlerine muhalif her nevi istibdadı kırmak esası dairesinde çalışan bütün hükümetler ve cemaatler ile birlikte çalışmaktadır.

Böylece vahdetin temini ile işgal kuvvetlerinin muhafazasındaki esliha depolarını basıp, mühimmatı ve işe yarar kimseleri Anadolu'ya kaçırmakla görevli olan Karakol Cemiyeti, ilk toplantısını Mahmutpaşa Camii avlusundaki kahvehanede yapmıştır. Bu yeraltı teşkilâtının Rum ve Ermeni asıllı İngiliz polislerini çileden çıkaran yıldırım baskınlarını, Kroker otelindeki komutanları ancak iş işten geçtik-

ten sonra öğrenebiliyorlardı.

İlk anlarda Albay Kara Vâsıf ile Albay Galatalı Şevket'in adları biliniyordu. Diğer üyelerinden Albay Edib Servet, Baha Said, Refik İsmail, sevkıyatçı binbaşı Ali Rıza ve Kemaleddin Sami (Paşa) ise zafere kadar gizli tutuldular. Aralarındaki görev ayrımına göre; Kemaleddin Sami askerlerle, Kara Vâsıf entellektüellerle, Ali Rıza da takacı ve mavnacı gibi nakliyatçılarla temas edeceklerdi.

Birlikte çalıştıkları gruplar şu zevattan teşekkül etmişti:

Topkapı Grubu: Canbaz Mehmed, Emin Ali, süvari yarbayı Hüsameddin (Ertürk), bahriyeli Hakkı, yüzbaşı Mehmed, Topçu Şefik, yüzbaşı Enver, polis memuru Ahmed Sâib ve Cemal, sandalcılar kâhyası Ali Osman Kâhya.

Üsküdar Grubu: Yenibahçeli Şükrü, Divitçilerli topçu İhsan (bahriye vekili), Naci Hoca, Ahmed Halim, binbaşı Remzi, Âtıf, adliyeci Tal'at, Kalender Hasan ve Tevfik Sükûtî (idam olundu).

Istanbul'un serdengeçtileri meşhur «Yediler» in deniz yüzbaşısı Satvet, Arap Ferhad, Arap Hulûsi, Kasabın Fehmi, eczacı Ahmed Nûnıan, gazinocu Galatalı Hamdi ve bahriyeli Küçük Hüseyin'i de aralarına alan Karakol Cemiyeti oldukça kuvvetlenmişti. Parmakkapı'da Arap Hulûsi'nin kulübü, işgalcilere oyun eden kahramanların toplandıkları ve oradan da göreve sevk edildikleri yerdi. Bundan başka Türk polisinin göz yumduğu Feridiye'deki Kasabın Fehmi'nin kulübünde de iyi işler görülüyordu.

YEŞİLORDU CEMİYETİ

Millî Mücadele'nin ilk anlarında henüz muntazam bir orduya sahip olunmadığı için, muhtemel saldırıya karşı koymak amacıyla, ileri gelen şahsiyetlerle bazı milletvekilleri tarafından gizli bir Yeşilordu Cemiyeti kurulmuştu. Fakat kısa zamanda asıl gayesinden ayrılıp, endişe teşkil eder duruma geldiğini sezen Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle lâğvedildi. Buna rağmen faaliyetlerine devam edenler, kendilerini İstiklâl Mahkemesi'nde buldular.

Ezcümle Bolşevik programını düstur olarak kabul etmiş olan cemiyetin beyan-

Eskişehir yakınlarında bir kasabadan geçen Yunan birlikleri.

Çerkes Edhem'in Millî Mücadele sırasında çekilmiş bir resmi.

namesi «Eski dünya neydi? Yeni dünyada ne oluyor?» diye başlıyordu. Hepsi de milletvekili olan genel merkez üyeleri, nihayet İstiklâl Mahkemesi'nin 9 mayıs 1921 tarihli kararı ile muhtelif cezalara çarptırıldı, cemiyetleri de kapanmış oldu.

MÜDAFAA-İ MİLLİYE TEŞKİLÂTI

Istanbul'un işgalini müteakıp kurulmuştur. Esas görevi Müslümanlar'ın can, mal ve namusunu korumak ve bilhassa azınlıkların taşkın tecavüzlerine karşı koymaktı. Kısacası eli tabancalı, bıçaklı, acar, baskıncı vatanperverlerden mürekkep olan bu teşkilâta sonraları «Millî Müsellâh Kuvvetler» adı verildi.

İlk adımını Topkapılı piyade yüzbaşı İsmail Hakkı atmıştı. Bunu Şehremini semti, başlarında Topkapılı Canbaz Mehmed olmak üzere takip etti. Kısa zamanda genişleyen bu teşkilâtın 1 şubat 1922 tarihinde 52 şubesi ve 775 kayıtlı sivil üyesi vardı. Kayıtsızların yekûnu ise on bine yakındı. 3 mayıs 1921'deki kayıtlarına göre aslî üyeleri şunlardı: Başkan Süvari albayı Esad, topçu yarbayı Kemal, piyade yarbayı Hâfız Besim, süvari binbaşısı Ferhat, yüzbaşı Kâmil ve yüzbaşı Lütfü. Bunlara ayrıca genelkurmayın 28 haziran 1923 tarih ve 7028 sayılı tezkeresiyle; müderris Kemal, iktisatçı Hamdi, İhsan, hariciyeden Enis, Hamdi, Müstantik Vehbi, Hamdi Baba, Şeyh Hüsnü, Topkapılı tüccar Mehmed de katıldılar.

Çalışmalarını yetersiz bulan teşkilât, adının ilk harflerini alarak «Mim-Mim (M. M.) namıyle yeniden hususî bir teşekkül halini almıştı. Bu çalışmalarda bilhassa Topkapılı Canbaz Mehmed'in gayreti büyüktür.

M.M. GRUBU

1919 yılı başlarında yukarıda zikredilen teşkilât mensuplarından Topkapılı Canbaz Mehmed'in öncülüğü ile, İhsan, Bican (Bağcıoğlu), yüzbaşı Selâmi, teğmen Burhan tarafından kurulmuştur. Görevleri silâh ve cephane ile vatanperverleri Anadolu'ya gizlice sevk etmekti. Son kadrosu:

Askerler: Topçu yarbayı Kemal, piyade Satvet, topçu yüzbaşıları Ahmed Zeki, Erzurumlu Bilâl ve yüzbaşı Harputlu Hamdi, bahriye yüzbaşısı Hakkı, topçu üsteğmen Erzurumlu Abdülvehap, polis müdür-i umumisi yaveri Burhaneddin.

Siviller: Topkapılı Canbaz Mehmed, İhsan, Hasan, Serezli Galip, Ahmed Hamdi, Hemşinli Mehmed, Şevki, Mehmed Edib,

sandalcılar kâhyası Rizeli Şahinoğlu Ali Osman Kâhya.

FELÂH VE YAVUZ GRUPLARI

Önceleri «Mücahid» ve «Muharib» olarak anılırlardı. M.M. Grubu Ankara'da da şube açınca, bu iki grupla ilişki kurmuşlardı. Felâh Grubu'nda kurmay binbaşı Ekrem (Baydar - Paşa), topçu yarbay Eyüp (Paşa), binbaşı Aziz Hüdai. Yavuz Grubu'nun başında da kurmay yarbay Muğlalı Mustafa (Paşa) vardı. Her iki grupta binbaşı Şemseddin, yüzbaşı Hulki, yüzbaşı İsmail, teğmen Hasan ve teğmen Faruk çalışıyordu.

BERZENCİ GRUBU

Kurucusu bahriye imamı Ahmed Berzenci'dir. Muavenet-i Bahriye grubu ile bu ikisine Karakol teşkilâtı da dendiğinden «K.G.» rumuzunu kullanırlardı.

MUAVENET-İ BAHRİYE GRUBU

1921 yılı başlarında teşkil edilmiş olup, görevi Kasımpaşa'daki tersanelerle, fabrikaların anbarlarındaki malzemeyi aşırıp, Anadolu'ya kaçırmaktı. Kurucuları o zamanki Haliç komodoru Cibalili yarbay Nazmi, güverte binbaşısı Çerkeşli Haydar Abdullah'tır. Yardımcıları Kasımpaşalı binbaşı Fevzi, deniz kıdemli yüzbaşısı Piyaleli Ziya, korvet kâtibi Piyaleli Tevfik ve bir kısım subaylar.

İMÂLÂT-I HARBİYE GRUBU

19 mart 1920 cuma günü gayrı resmî olarak yarbay Eyüp (milletvekili) tarafından kuruldu. Bu grup tam 272 gün durup dinlenmeden çalışarak, fabrika ve ambarlardan esliha ile Anadolu'ya çok sayıda subay kaçırmıştır. Nihayet 23 eylülde resmen tanınarak, bilâhare Felâh Grubu ile birleşti.

MÜFREZE-İ BAHRİYE

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye komutanlığı olarak da tanınan bu teşkilât 25 ekim 1920 tarihinde kurulmuştur. Görevi; millî kurtuluş dâvâmız için deniz nakliyatını yönetmekti. İlk komutanı Trabzon liman reisi Kulaksızlı binbaşı Emin idi. Önceleri ancak takalarla yapılan nakliyat, daha sonra Karadeniz donanmasını teşkil eden Aydınreis ganbotu gibi buharlı gemilerle ifa edildi.

Teşkilât aynı zamanda Rus limanlarına esliha götüren gemilerin yollarını kesmek suretiyle, elde edilenleri vakit geçirmeden Garp Cephesi'ne sevk ediyordu. 1921 yılında bu küçük donanma, binbaşı Altındiş Fahri'nin emrine verildi. Karargâhları Trabzon'daki Fransız mektebi binasında idi. 9 gemi, 2 motorbot, 10 kadar motorlu ve motorsuz takası vardı.

FETHİYE DENİZ GRUBU

1921 yılında komutanlığına güverte binbaşısı Ahmed Necib getirilmişti. 14 subay ve 60 erden ibaret olan kadrosu, 1922'de 16 subay, 250 erlik bir kuvvete sahip oldu. Önceleri silâh ve vasıtaları 12 mavzerle bir makinalı tüfek iken, Yunanlılar'dan müsadere ettikleri dokuz tonluk Bodrum yelkenlisi ile on üç tonluk İzmir yelkenlisi ve üç çifte filikaya çıktı. Sonraları bu yekûn bittabî artmıştı.

UŞAK REDD-İ İLHAK MERKEZİ

Uşak'ta Paşazâde İbrahim (Tahtakılıç) ın başkanlığında bir Müdafaa-i Hukuk Merkezi ile bir de Mustafa (Bacakoğlu) nun başkanlığında Müdafaa-i Hukuk Hey' et-i Milliyesi namı altında iki teşkilât vardı. Topyekûn olarak Redd-i İlhak Merkezi hâline getirdikleri şehirde, büyük Uşak harekâtını tertipledikleri gibi, buradaki Fransız kuvvetlerine de korkulu anlar yaşatmışlardır. İleri gelen üyeleri Mazhar Nurullah, Abdullah Sâlim, Nazmi, Reşid ve Şaphaneli Mehmed Fuad.

Buraya kadar özletlediğimiz vatan fedaîsi gruplardan başka «Hamza Grubu» ile «Ayın-Pe» de kurulmuştur.

ÇERKES EDHEM ÇETESİ

Millî Mücadelemiz'e pek çok hizmetleri olmasına rağmen, gördüğü aşırı sevgi karşısında şımaran bu yaman teşkilâtçı; bilâhare kaprislerinin esiri olmuştur. Batı cephesindeki askerî kuvvetlerimiz arasında «Birinci Kuvve-i Seyyâre» teşkilâtının başında bulunan Çerkes Edhem, Bandırma'nın Emre köyündendir. Yardımcısı da kardeşi Tevfik idi.

İlk olarak Salihli cephesinin kurulmasında ve bu arada düşman kuvvetlerine karşı koymakla işe başlandı. Düzce ve Yozgat isyanlarında büyük hizmetleri görüldü. Fakat sonraları millî hükümetle anlaşamadı. Başta Demirci Efe ile Yörük Ali Efe'ye şifreli mektuplar yazmak suretiyle, Ankara hükümeti aleyhinde birleşme teşebbüsüne geçmesi, isminin tarih boyunca lekelenmesine sebep oldu:

Demirci Mehmed Efe'ye:

«... Biz kendimizi biliyoruz. Onlar ne vakit olsa, başımıza belâdır. Demek kader gayr-i mâkul cevabıyla beni hayrete bırakıp, meseleyi kapadılar. İptidadan beri çektiğimiz emeklerimizin boşa gitmemesi

Millî Mücadelemizin ve Cumhuriyetimizin sembolü Atatürk'ün Ankara'da, Ulus meydanındaki heykeli.

için, şimdi birbirimize sarılmalıyız. Cevabınızı bekliyorum. Şifremi alır almaz Denizli'ye yaklaşmaya ve benimle sıkı temasa gayret etmeye çalışmanızı ayrıca rica ediyorum. 12 aralık 1920

Kuvây-i Seyyâre ve Kütahya Havalisi
Kumandanı
Edhem»

9 ocak 1921 gecesi saat 0,4'te, yani Yunanlılar'ın İnönü mevzilerine taarruz ettikleri o kritik anda, bir Yunan uçağının Karahisar mevkiine havadan attığı ve Edhem tarafından yazılan Türkçe beyanname, ortalığı bulandırdı. Nihayet 1920 aralık ayının sonunda Kütahya'dan Gediz'e çekilerek, isyan bayrağını açan Çerkes Etem'in üzerine varılırsa Yunanlılar'ın safına geçeceğini ilân etti. Bunun üzerine Afyon'daki 18. Kolordunun 8. Tümeni ile, kuzeydeki 11. ve 61. piyade tümenleri, ayrıca albay Derviş (Paşa) in iki bin mevcutlu süvari grubu, Edhem'in kuvvetlerinin imhası için emir aldılar. Zaten elinde iki bin kişilik bir müfreze kalmıştı.

Bu sırada I. İnönü Savaşı için ordumuzun geri çekilmesinden yararlanan Ethem kuvvetleri Kütahya'ya doğru ilerliyordu. Burada çete ile çarpışmalar oldu. Sonunda millî çeteleri dağıtma emeline nail olamayacağını anlayan Çerkes Edhem 22 ocak 1921 tarihinde Gediz'de Yunanlılar'ın tarafına geçti...

(Devamı var)

Istanbul'un İlk Yangın Kulesi

Yazan: Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver

İSTANBUL güzel şehir, o kadar ki dünya yüzünde eşi, emsali yok. İmar edin güzel, bakımsız bırakın yine güzel. Tabiat, onun her asırda yüzde doksan dokuz ihmal olunacağını bîldiği için, sâkinleri ve idarecileri burasını ihmal ederlerse yine güzel kalsın diye bizim hilâfımıza birçok hârikalar katmış.

Her güzelin bir kusuru olur derler, Istanbul'a yangın ârız olmuş. Vâkıa depremler de bir hayli tahribat yapmış ama, yangın, tâ Bizanslılar'dan beri Istanbul'a musallat, ezelî bir dert olmuş. O kadar ki, Istanbul'un her semti her yüz senede bir mutlaka bir defa yanmış.

Adlî Sultan Mahmud zamanında bir deprem olur. Bu, şâir Keçecizâde İzzet Molla'nın manzum lisanından sayfalara dökülerek bir şekvânın ifadesi olmuş. Şâir diyor ki: «Yâ Rabbî sen bize hareket-i arz felâketi verme, bize alıştığımız yangın âfeti kâfi». Ama bazen her ikisi de iki koldan Istanbul'u tahripte devam etmiş. Her tahrib eski ve yeni birçok zevksizlikler doğurmuş, eski refah kalkmış, bu cihetle fakirlik yalnız binalarımızda değil, zevksizlikte de kendisini göstermiş.

Bittabi her yerde olduğu gibi bu yangınları daha her tarafı sarmadan görüp de mücadele edebilmek için tertipler düşünülmüş, bu cihetle bir yangın gözetleme kulesi yapalım demişler. Buna XVIII. yüzyıl sonlarında karar verilmiş. O zaman yangın söndürme teşkilâtı da yeniçerilere bağlı, tulumbacıbaşılar da yeniçeri ağasına.

Bu kulenin yeri bahis konusu olunca yeniçeri ağasının oturduğu Ağakapısı (1) mevkii düşünülmüş. Onun bahçesine tarassud kulesi makamında o zamanın kolay ve ucuz inşaat usûlüne uyularak ahşap bir köşk yapılmış.

Bu kule, Istanbul'un o kadar her tarafını görecek bir yerde değildir. Hattâ Süleymaniye minarelerinin herhangi birisinin hâkimiyeti orada yoktur ve yapılan yangın köşkü de, aslâ Süleymaniye minareleri irtifaını aşamamıştır. Eski estamp resimler de bunu gösteriyor. Bizim bu yazımıza esas olan ve yeni elimize geçen resimler de bunu bildiriyor.

Fakat ne de olsa ahşap yangın kulesi, bizde yangınlar tarihinde yer alacak bir ehemmiyettedir. Eski estamp resimlerinde bunun birkaçını gördük. Bir kısmı takribî olarak yapılmıştır. Hattâ şimdiki yangın kulesiyle bile karışanları vardır. Miss Pardoe (1) da Ağakapısı binaları arasında Süleymaniye'nin olması muhtemel yanlış bir cami yanında görülmektedir. Kule, minare şerefelerine nazaran daha mürtefi'ce görülüyor. Fakat 150 sene önce Istanbul'un II. Bâyezid su yollarını göstermek mahsadıyle yapılan haritada (2) bu yukarıya kadar dört köşe köşk o kadar mürtefi' görülmüyor. Dört köşe

(1) Süleymaniye'de hâlen yerinde Bioloji Enstitüsü olan, İtalyan mimarı Egli'nin şâheser çirkinlikte ve gerilikte binası vardı. Şimdi sadece bir katı duruyor.

The Beauties of the Bosphorus By Miss Pardoe.

(2) Dr. A. Süheyl Ünver. «Fatih'in oğlu Bâyezid'in Su Yolu Haritası» dolayısıyle 140 sene önceki Istanbul. Istanbul Belediyesi. Istanbul 500'üncü yıl dönümü kutlama yayını. No. 2, 1945.

kaideli, oldukça uzunca bir köşk durumundadır. Bu mühim haritadan öğrendiğimize göre yangın köşkü, Ağakapısı dairesinin şimdiki geniş bahçeye bakan ön taraftaki yerin arkasına rastlıyor. Ağakapısı'nın büyük medhali Bâb-ı Meşîhat'in kapısı yerinde yapılmıştır. Hâlen bu kapı, yanlarında kâgir odalarla birlikte duruyor ve Biyoloji Enstitüsü'ne de buradan giriliyor.

Bu kapıdan girilince, sol aşağı tarafa yürüyünce Bâb-ı meşîhat'in müştemilâtından ahşap bir konak nazara çarpmaktadır ki, yarım asırdır orada Istanbul müftülüğü bulunmaktadır. Bizce yangın köşkü bu binanın yerinde yeniçeri ağaları dairesi zamanında mevcut bir binanın yanına rastlamaktadır.

1935 senelerinde Biyoloji Enstitüsü yapılırken, Ağakapısı'nın altına rastlayan kâgir ve muhkem bodrumları gezdim ve krokilerini aldım. O zamanki ahşap binalar böyle kâgir temeller üzerine yapılmış bulunmaktadır. Üstünde ahşap bile olsa köşklerin azamet ve sağlamlığını bunlardan kolayca anlıyoruz.

Yine 150 sene önceki haritada bu yüksek köşke çıkan dar merdivenleri aydınlatan pencereleri ve üzerindeki çıkıntılı eyvan üzerinde her dört tarafı çifter pencere ile çevrili bir tarassud odası görülmektedir. Buna o zaman «köşk» diyorlar ve yangın tarassuduna memur olanlara da bu cihetle «köşklü» deniyor.

Bizce kulenin irtifaı Süleymaniye minarelerinin ufuklarından birisini bile geçemediğini farz etmekle beraber yüksekce olduğunu kabûl etmek lâzımdır. Buna Miss Pardoe'nun eserindeki resimden anlıyoruz. Bu durum, bizim bulduğumuz haritadaki plana da uymaktadır.

Bu kulenin, yeniçeriliğin 1241 (1826) da lağvına kadar Ağakapısı'nda mevcut olduğu kabûl ediliyor (3). Ağakapısı binaları gibi ahşap olan bu kule de, defalarla yanmış ve yeniden yapılıncaya kadar Süleymaniye minarelerinden birisi, yangın gözetlemede kullanılmıştır.

«Harik Kasrı» da denen kulenin hakikî irtifaını bilemiyoruz. Kulenin yanış tarihlerinden bildiğimiz ilki 1165 Saferinin (1751) 26'ncı çarşamba günü Küçükpazar'-

(3) Osman Nuri Ergin. Mecelle-i Umur-u Belediye. Cild 1, S. 1206.

II. Sultan Mahmud tarafından yapılan yangın kulesi ve hizasında eski bâb-ı seraskerî daireleri; solda ayrıca Ağakapısı'ndaki yangın köşkü görülmektedir. (Kahire'de Dârü'l - Kütübi'l - Mısrî Müzesi No.: 243 Târih-ı Türkî namındaki albümde. No. 1-10).

Beyazıt kulesinden, meydanın görünüşü.

da çıkan yangında bu köşkü de yakmış bulunuyor. Vak'anüvis İzzî Efendi (4) bu yangını ve hem de yangından sonra yeniden yapılan Ağakapısı'nı yazarken, mezkûr köşkü anlatır.

1196 (1782) Cibali'nin büyük yangınında evi ve eşyası da beraber yanan Selânikli Mehmed Ağa da, tarihinde, yangın köşkünü bir dereceye kadar tasvir eder. Cibali'de başlayan yangının bir kolu başlangıçtan 33 saat sonra Küçükpazar'da büyüyerek Ağakapısı'nda yangın köşküne kadar varmıştır.

Şimdiki yangın kulesi ise 1244 (1829) da Ağa Hüseyin Paşa tarafından dışı kâgir olarak yapılmıştır. Fakat merdivenleri ve içi ahşaptır.

150 sene önce bir Türk mühendisinin elinden çıkan haritada gördüğümüz yangın köşkü şeklini tevsik eden en yeni vesikayı, 1951 senesinde Mısır'ı ziyaretimiz esnasında Kahire'de «Dârü'l - Kütübi'l - Mısriyye» müzesinde rastladığımız ve aynı No. 243'te teşhirde bulunan suluboya olarak yapılmış üç albümden birinde görülmüştür. Bunda, yangın köşkünün çekiliş sırasına göre 2 örneği vardır.

1 - 10 işaretli suluboya tabloda şimdiki yangın kulesi hemen üniversitemizin merkez binası önüne rastlayan (5) serasker dairesinin, resme göre sağına rastlamaktadır. Sol tarafta müstakil olarak kaide üzerine yine köşke kadar 4 köşe olarak uzanan eski ve ahşap kulesinin yakından ve şimdiki yangın kulesine nazaran daha kısa olarak renkli resmolunmuş görüyoruz. Kulenin merdivenleri her cidardaki 4 pencereden ışık almaktadır ki, diğer resimlerde bu fark edilmiyor. Üstündeki her tarafı yanyana çift olarak 8 pencereli köşk görülüyor. Köşkün altındaki nişte de pencereler mevcut olduğuna göre köşklüler ihtimal burada istirahatte kalıyorlar ve üstte nöbetleri esnasında gece

(4) İzzî Tarihi S. 217.

(5) Bu eski Bâb-ı Seraskerî'nin Üniversite bahçesi tanzim olunurken yapılan sathî kazılarda bir kısım temellerin meydana çıktığına göre kulenin hemen hizasına ve şimdiki binanın önüne rastlamaktadır.

ve gündüz denmiyerek tarassudda bulunuyorlar.

2-41'deki resimde, sağda eski ve yeni yangın kulelerini görüyoruz. Şimdi dışı kâgir yangın (harik) kulesi yine serasker kapısı dairelerinden birisinin hemen önünde yer almıştır. Daha sağda eski yangın köşkü şimdikine nazaran dörtte bir kısa olarak farkediliyor. Köşk bundan önceki resimde tavsifini verdiğimiz gibidir. Daha yakından resmedilen bu kulenin ihtimal ki kâgir olan dört köşe temel üzerinde yine her cephesinde merdivenleri ışıklandıran 4 penceresi görülüyor. Köşklülerin istirahat yerleri üzerinde gözetleme köşkünün her sekiz penceresinden birisinin dörder parçadan ibaret olduğu anlaşılıyor.

Kulenin kalınlığı hakkında kat'î bir fikir veremiyeceğiz. Bir resme göre şimdiki yangın kulesi bedeninden daha ince, diğerine göre ise, hemen aynı kalınlıkta ve hattâ daha kalın olabileceği anlaşılmaktadır. Ölçülerini bilemediğimizden bu hususta tam bir mütalâa yürütmek kabil değildir.

Mezkûr kulelerin önünde eski yangın köşkü önünde kolları ve baldırları çıplak elinde, üzerinde yeniçerilerin ortalarından birisine ait sağ elinde mızrak ve sol elinde çift balık rumuzlu muşamba fenerle koşar vaziyette bir köşklü görülüyor. Altında şu izahat vardır:

Yeni yangın kulesi önünde Sultan Mecid zamanındaki köşklünün pantolonlu ve kolları kapalı kıyafeti görülüyor. Bu sefer sol elinde tuttuğu muşamba fenerde bir işaret yoktur. Sağ elinde mızrak yine mevcut. Altında da:

Harik nöbetçisinin hey'et-i cedîdi

ibaresi okunuyor. Bunların eskisi ve yenisi hem yangını tarassud edip, hem de koşarak mahallelere ve tulumbalarına, karakollara haber verenler değildir. Her ikisinin de ismi eski an'ane ile yangın köşkü tâbirinden köşklüdür. Yakın zamanda da mahalleler ve icab eden yerlere koşarak haber veren ve koşmakta emsâli olmayan bu genç ve uzun boylu, sağlam gençlere köşklü denmekte devam edilmiştir. Yangının nerede olduğunu bazen isminin başına «uğur ola» dendikten sonra sorulur, o da koşarak söylediğinden

Galata kulesinin bugünkü durumu.

anlaşılmaz lâkin bizler çocuk iken sırf bu «uğur olay»yı söylemek için sorardık. Fakat söyleneni anlamayınca, anlayanlardan öğrenirdik. Bunlar koşarken herkes kendilerine yol verirdi.

2-41'deki resmin sol yarısında Galata kulesinin birlikte birisi eski, diğeri II. Sultan Mahmud zamanındaki tamirini gösteren yeni resimleri vardır ki, kule civarının Türk ve Müslümanlığı Sultan Abdülmecid zamanında bile fark edilmektedir. Galata (Kule Kapısı) Mevlevîhânesinin bir senbolü olarak bir mevlevî sikkeli dervişin asâsına dayanarak bir mezarlığın duvarı kenarına oturduğu farkediliyor. Kule altında rık'a ile şu izahat okunuyor:

Galata'da vâki rasad kulesi.

Tâ XVI. asır sonunda Galata'da şimdiki Fransız konsoloshanesi (eski sefarethane) yanında Râsıd Takiyüddin'in açmış olduğu rasadhane, Galata Kulesi tarassud kulelerinden biri hizmetini görüyordu. O zamandan beri gelen an'anenin tesiriyle burası tarassud kulesi diye anılıyor. Maamafih, bu gözetlemeyi bildiren bir kelimedir. Beyoğlu ve bilhassa Galata, Tophane, Kasımpaşa taraflarındaki yangın için köşklüler tarafından tarassud olunur, yangını köşklüler vasıtasıyle etrafa bildirirken, Istanbul yangın kulesinde olduğu gibi işaretlerle de yangını gece içinde kırmızı muşambalı fenerlerin ışığı ile bildirir. Gündüz, kırmızı sepetler bu hizmeti görür, bunların tek veya çift olmalarından, bulundukları semtler bildirilmiş olurdu.

Hulâsa, bu albümdeki iki resim, yeniçeri ağasının daireleriyle birlikte, oturduğu Ağakapısı'nda mevcut ve birkaç kere ahşap olduğu için yanan yangın gözetleme köşkünün daha yakından detaylarını göstermekle bizi bu mevzuda daha aydınlatmış bulunmaktadır.

---

(6) Diğer resimlerin çoğunda olmamakla beraber bunları yapan ressamlardan birisinin H. Wolf okunuyor ve yanında da 63 rakkamı vardır. Az bir kısmında da 62 rakkamı okunuyor. Bunun 1863 ve 1862 den kısaltılmış olduğunu hatırlatmaktadır. Bu ressam hakkında hâlen hiç bir bilgimiz yoktur.

Sağda ahşap eski yangın köşkü ve eski yangın nöbetcisi. Şimdiki yangın kulesi ve yeni yangın nöbetçisi, solda Galata kulesinin eski ve yeni şekilleri birlikte (Kahire'de Dârü'l - Kütübi'l - Mısrî Müzesi. No. 243. Târîh-ı Türkî namındaki albümde. No.: 2-41).

Bâbü's-Saâde Ağaları

Yazan: Ragıp Şevki Yeşim

Osmanlı sarayının câriyeler, hasekiler, gözdeler, ikbâllerle dolu hareminde, bütün bu renk renk, çeşit çeşit kadınların başında, hükümdarlar kudreti ile ömür geçiren erkeklikten mahrum insanlar bulunurdu: Kızlar ağası... II. Murad, «kızlar ağalığı» vazifesini meydana getirdiği zaman bunu ak ağalara verdi. Kızlar ağası «Bâbü's-saâde ağası» adını da taşır oldu. III. Murad bu usulü kaldırdı, kızlar ağası vazifesini zencilere, kara ağalara verdi. Aşağıdaki sohbette, hepsi de birbirinden cahil, birbirinden mutaassıp, inatçı, kindar, harîs olan bu ağalara ait tarihî olaylardan en dikkate değer bulunanları okuyacaksınız.

HACI MUSTAFA AĞA

BÜTÜN kızlar ağaları gibi I. Ahmed'in saadetlû ağası Hacı Mustafa Ağa da devletin siyasetine burnunu sokmaktan hiç uzak durmazdı. Kendi ikbâlini sağlamak, istediğini vezir-i âzam mevkiine çıkarmak için durup dinlenmeden Kuyucu Murad Paşa'nın aleyhinde bulunurdu. Halbuki Kuyucu Murad Paşa, Anadolu'daki isyanları bastırmak, Celâlîler'i temizlemek, devleti tehlikelerden kurtarmak bakımından büyük hizmetlerde bulunmuştu. Bu sebeple padişahın gözünden ve gönlünden bir türlü düşmüyordu. Nasıl ki bir gün Hacı Mustafa Ağa:

— Şevketlû, saadetlû Padişahım, Murad kulun pîr-i fânîdir, kasteyler, sefer gitmez, Üsküdar'da âramsâz olur (dinlenir)! diyerek yeniden Kuyucu Murad Paşa'nın aleyhinde bulunmaya kalkışınca padişah çok kızdı:

— Sus bre habis! diye bağırdı. Ne haddindir? Ol bir gazi ve mücahit ihtiyar ve kâr-güzâr (becerikli) vezirdir! Vilâyât-ı Anadolu'da alâkamız kalmamışken yeniden teshir etti. Bu denlû Celâlî askerine galip olup kırdı, uğrumda can ve baş ile hizmet etti. Siz bir alay ehl-i garezsiz, bir dahi anın hakkında bir söz söylemeye rızam yoktur. İsterse gitsin, isterse otursun.

Fakat Mustafa Ağa, yüreğindeki bu kara gayz ve kine rağmen Birinci Mustafa devrinde de kızlar ağası kaldı. Padişahın deliliği karşısında ilk ihtiraslı sesi yükselten o oldu. I. Mustafa hal'edildi, yerine Genç Osman geçti. Ama bu genç padişah devrinde ağanın saltanatı ancak üç yıl sürdü. Ali Paşa bir gün çekemezliğinden dolayı Mısır'a sürüldü, kendi hilesine kendi kurban gitti.

SÜLEYMAN AĞA

Hacı Mustafa Ağa'nın yerine getirilen Süleyman Ağa, küçük, sivri kafası içinde

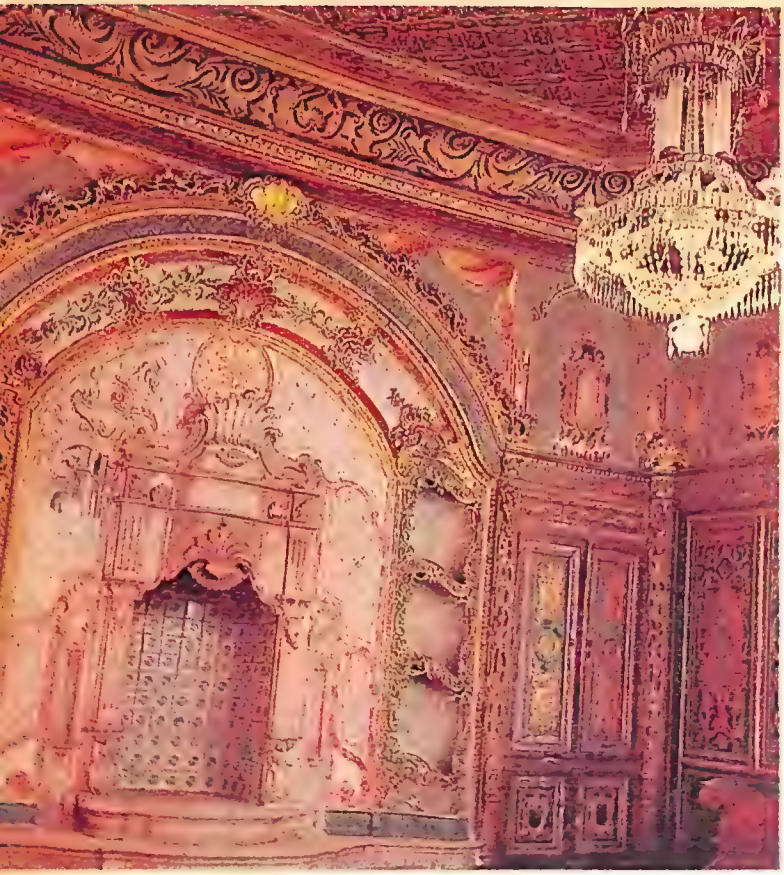

Vaktiyle çok çeşitli entrikaların döndüğü Topkapı sarayı harem dairesinden bir görünüş.

bir dirhem akıl bulunmayan zencilerdendi. Bir gün Lehistan meselesi konuşulurken söze karıştı. Debbağ Mehmed Paşa'ya büyük bir önemle ve azametle sordu:

— Leh kralı, padişaha mukabeleye gelür mü ve kaadir midür?

Mehmed Paşa defibelâ yollu cevap verdi:

— Beli, biz gelür deyu tedarik görelim. Gelmezse devlet, padişahındır.

Süleyman Ağa var ile yok arasında bulunan seyrek kaşlarını çattı, padişah Genç Osman'a yaranmak için ince sesiyle Paşa'ya çıkıştı:

— Biz seni bir ehlivukuf anlardık. Meğer ise dünyadan bîhaber imişsin. Leh kralı ne köpektir ki Âl-i Osman padişahına karşı dura? Anın ne denlû askeri olsa gerek?

Debbağ Mehmed Paşa'nın «Düşmanı hor ve hakir görmek olmaz» olduğuna dair cevabı Arabı büsbütün kızdırdı:

— Böyle bunakların tedbirinde ne hayır olsa gerek! diye bağırdı, hışımla kalktı, gitti.

SÜNBÜL AĞA

Sultan Ibrahim'in kızlar ağası Sünbül Ağa, Osmanlı imparatorluğunun başına bir «Girit belâsı» açmakla tarihte önemli, fakat meş'um bir isim bırakmıştır.

Sünbül Ağa, Sultan İbrahim'in tahta çıktığı sene bir câriye almıştı. Bu câriye bâkire sanılıyordu. Bir müddet sonra câriyeden bir çocuk dünyaya geldi. Sonradan bu câriye, padişahın yeni doğan oğlu IV. Mehmed'e sütnine seçildi. Fakat hükümdarın kendi oğlundan çok ağanın piçine sevgi göstermesi, Hadice Turhan Sultan'dan çok sütnineye aşk ve muhabbet göstermesi Sünbül Ağa'nın sukutuna, gözden düşmesine sebep oldu. Ağa, piçi ile beraber Mısır'a sürüldü. Yoluna çıkan Malta korsanları bindiği gemiyi zaptettiler. Ağa can verdi, piçi ise korsanların eline düştü (1).

---

(1) Bu çocuk uzun yıllar Osmanlı şehzâdesi sanılarak (Padro Datomano) adıyla Avrupa'da şöhret kazandı.

CELÂLÎ İBRAHİM AĞA

Sultan İbrahim'in kapatıldığı taş odada öldürenler arasında bulunan Celâlî İbrahim Ağa, IV. Mehmed'in sünneti günü ikbâl merdivenlerinden yuvarlandı ve Mısır'a sürüldü.

Padişah henüz çok küçüktü. Sünnet sırasında onu tutmak vazifesini ağa kendi üzerine almıştı. Fakat pek gevşek tutmuş olacak ki fazla kan boşandı, çocuk padişah baygın düştü. Saray halkı da bu yüzden büyük bir telâşa düştü:

— An kast tutmadı, padişaha ihanet etti, diye bir velvele koptu. Kösem Vâlide-Sultan'ın gazabına uğradı. Hemen o gün bir gemiye bindirilip sürüldü.

UZUN SÜLEYMAN AĞA

Mahpeyker Kösem Sultan'ın katlinde en büyük rolü olan Uzun Süleyman Ağa, padişah IV. Mehmed'i, anası Turhan Vâlide-Sultan'ı ocak ağalarının suikastından, halkı da ağaların zulümlerinden kurtarmış olmakla büyük bir özellik taşır.

Mehtaplı bir ramazan gecesi Kösem Vâlide-Sultan sarayın bazı kapılarında ağaları içeriye alacak, oğlu İbrahim'in olduğu gibi torunu Mehmed'in de işini bitirecekti. Bu sebeple, heyecanlı bir bekleyiş sırasında kapısı vurulunca sevinçle koştu:

— Geldiler mi? diye seslendi.

Gelen, ağalar değil, Süleyman Ağa'yla Turhan Sultan taraftarlarıydı. Alaylı bir sesle:

— Beli, geldiler! diye karşılık verdi.

Uzun Süleyman Ağa'nın ikbâli bu sesten ve Kösem Vâlide'nin oracıkta boğdurulmasından sonra başladı. Fakat imparatorluğa, saraya, devlet işlerine o kadar çok burnunu soktu ki, kara bir diktatör haline geldi. Sadrâzamlara:

— Bu ne asıl vezârettir ki ben bir Arab'ın mağlûp ve mahkûmu olam! dedirtecek hâle getirdi.

Süleyman Ağa bazen, Siyavuş Paşa gibi,

Bâbü's-saâde ağasının Topkapı sarayındaki dairesi.

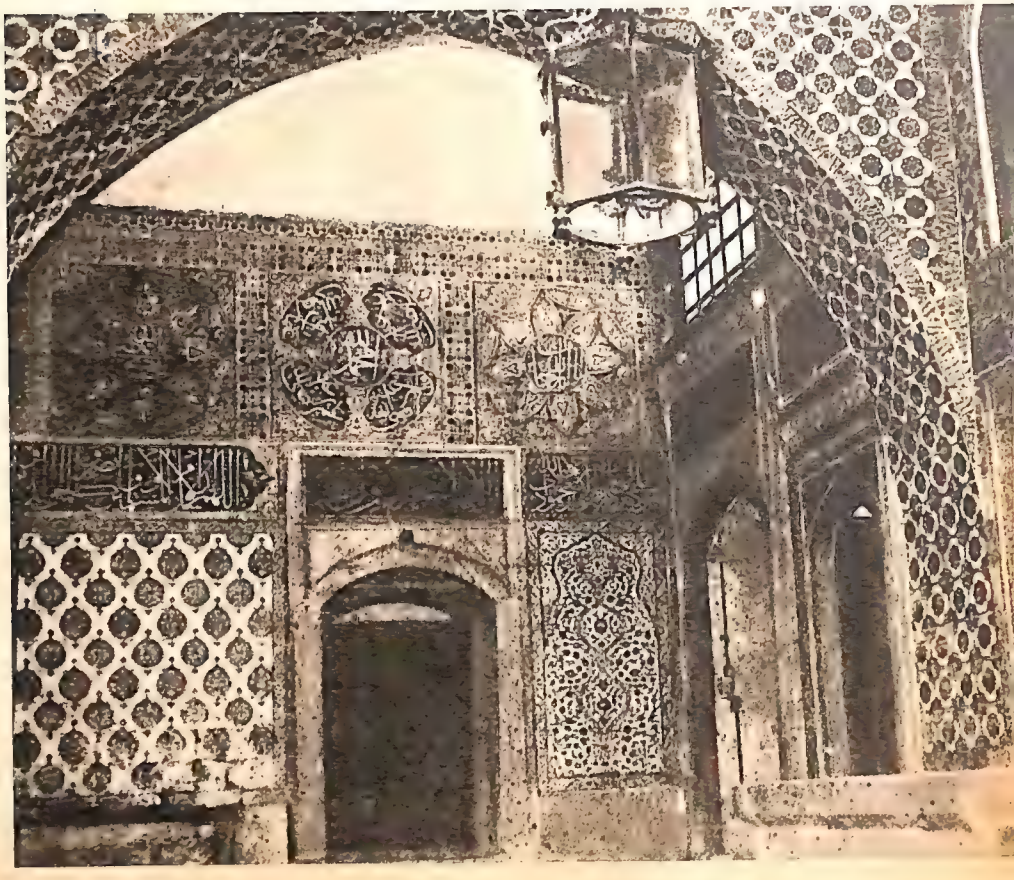

devlete hizmet etmiş adamların elinden mührü kendi başına almak istiyor:

— Bre pezevenk! Ver mührü! Yoksa senin ağzını kırarım! diye bağırıyordu.

Uzun yıllar sarayda ve devlet içinde, padişahtan ve Vâlide-Sultan'dan fazla nüfuz sahibi olan Ağa, ikbâl yıldızının söndüğü günlerde gamlı ve kederli hale geldi. Sözü dinlenmez, reyi alınmaz oldu. Bu yüzden güceniyor, surat asıyor, ikide birde Turhan Vâlide-Sultan'a:

— Bizim gibi sadık hizmetkârların kadri bilinmez. İş bitti, sözümüz dinlenmez! diyordu.

Bir gün, bir düğün işinde, Turhan Vâlide-Sultan'a kafa tutması onu mevkiinden etti, kendinden evvelkiler gibi Mısır yolunu tuttu.

KAPADİİİİİ!

Sultan Aziz devrinin en heyecanlı hâdisesi Fransız donanmasının Çanakkale önlerindeki nümayişi idi. Saray ve Bâb-ı âlî bu yüzden büyük bir telâşa düşmüştü. Padişah bütün nazırları saraya davet etmiş, büyük bir toplantı yapılmıştı. Bu toplantıda dârüssaâde-i şerîfe ağası da vardı.

Yeşil çuhalı bir masa üzerine haritalar açılmış, görüşülüyordu. Ağa bu görüşmeleri uzun uzun dinledikten sonra haritayı gösterdi:

— Bu nedir, ne asıl şeydir? diye sordu.

İzahat verdiler: Çanakkale Boğazı'nı göstererek: Fransızlar'ın buradan geçerek İstanbul'u tehdit edebileceğini söylediler. Arab'ın gözleri birdenbire parladı. Okudu, üfledi ve birden baş parmağını haritadaki boğaz kısmı üzerine bastırarak:

— Kapadiiii! diye bağırdı.

Mecliste hazır bulunan Keçeci-zâde Fuad Paşa'nın bu sözlerden sonra ellerini yukarı kaldırarak:

— Yarabbi! Ne olurdu, şu Arab'ın aklını 24 saat bana ver de, rahat bir uyku uyuyayım! diye inlediği söylenir.

Topkapı sarayı harem dairesini temsil eden eski bir gravür.

PRENSES SENİHA'DAN MADAME SIMONE DE LA CHERTÉ'YE

Yazan: Claude Farrère
Çeviren: Orhan Yüksel

III. MEKTUP

Prenses Seniha'dan
Madame Simone de La Cherté'ye
91, rue de Varenne, Paris
Istanbul, 19 Safer 1329 (1)

SANKİ mahsus yapıyormuşum gibi, mektuplarıma daima özür dileyerek başlamam gerekiyor... Bu defa da geciktim, hem de feci şekilde. Ne deseniz hakkınız var! Ama yine de geçen defaki mektuba olduğu kadar fazla kızmayın. Çünkü bu defa daha az suçluyum. Geçen defa sadece bir evlenme, mektubumun gecikmesine sebep olmuştu. Bu defa da bir kabine buhranı beni geciktirdi. Hoş siz de benim kadar biliyorsunuzdur ya: Gazeteler kâfi derecede bahsettiler ve ne yazık ki fazlasıyle sert bir şekilde; bizim Türk kalbimizi kanatacak kadar! Benim çok sevgili hemşirem, Allah'ın günü, Avrupa'nın, haksızlığında ısrar ettiğini, Osmanlı milletini gerçek milletler arasında — medenî hukuk, istiklâl ve hayat hakkına sahip olan milletler arasında — saymadığını görüp durmak insanı üzüyor, küçültüyor. Ah bu Hıristiyanlar'ın peşin hükümleri! Müslüman olduğumuz için bizi Avrupalı saymak istemiyorlar. Ruslar Avrupalı'dır (2)! Sırplar Avrupalı'dır! Hattâ Rumlar, hattâ Bulgarlar bile Avrupalı'dır! (Aman Allah'ım, ne Avrupalı!) Ama Türkler Asyalı'dır, vahşîdir, kanun dışıdır. Onlara ne yapılsa müstahaktır, ne yapılsa iyidir, ne yapılsa doğrudur: Yalan, ihanet, hırsızlık, hilekârlık!

Haydi, söyleyin haksız olduğumu bakalım. Siz ki, bir Fransız diplomatının hanımısınız; söyleyin haksız olduğumu! Girit meselesinde hak kimin tarafında? Bütün Avrupa'yı yaygaralarıyla ayağa kaldıran geveze Hıristiyanlar'da mı? Yoksa hakaret ve şiddete sükûnetle katlanan Müslümanlar'da mı? Ama Avrupa her gün onları biraz daha fazla feda ediyor! Makedonya'da hak kimin tarafında? Sözde tarafsız olan komşu devletlerde daima bir melce bulan vahşî komitecilerde mi, yoksa daima sessiz kalan Türkler'de mi? O Türkler ki, Avrupa lüzumlu asker ve jan-

---

1) 18 şubat 1911.

2) Bu satırlar 1911'de yazılmıştı. Prenses Seniha gerçeği çok iyi görüyormuş. Sovyetler, aptalca olduğu kadar kanlı geçen ihtilâlleriyle, Troçki'lere ve Lenin'lere karşı yaptıkları adilikle 1918'den beri Türkler'den çok daha az Avrupalı olduklarını gösterdiler. Öte yandan kuvvetli Türk milliyetçiliği, her şeyden önce her türlü yabancı müdahaleye karşı çıkarak, aynı yıl büyük insan Gazi Kemal gibi gerçek vatanperverlerin şahsında canlanıyordu.

O devirlerin en ünlü mesiresi Göksu deresinin bugünkü görünüşü.

darmasını silâh altına almasını bile pazarlık konusu ediyor (3). Benim bütün yaptığım, zaten bunları gören ve hâlimizi bilen sizi iknaa çalışmaktan ibaret. Ama sizin görmeyen ve görmek istemeyen Fransız dostlarınızı nasıl ikna edeyim: Hıristiyan değilim. O halde onların indinde haksızım. Hatalı mı bu düşüncem, söyleyin?

Sonra söyleyin yine sevgili iki gözüm, — erkek olsun, kadın olsun — biz Türkler'in kötü insanlar olmadığımız da doğrudur, öyle değil mi? Ama yine de bu korkunç Balkan yarımadasında bizden daha korkunç mahlûkların yaşamadığı da doğrudur, öyle değil mi? Halbuki aslında kötü rolü oynayanlar daima Hıristiyanlar olmuştur ama, Avrupa bunu bilmiyor, hiç bir zaman da bilmeyecektir. Çünkü ondaki Hıristiyan peşin hükümlülüğü bir band gibi Hıristiyan gözlerini örtmüş durumdadır. Böylece, masum, cesur, ve haklı olan Türkler onların gözünde kötüdür. Bunu siz bile itiraf etmiştiniz bana; o tatlı Fransız açıkkapliliğinizle itiraf etmiş, Türkler'in — komşularının menfaati uğruna — Avrupalılar tarafından yok olmaya mahkûm edildiğini söylemiştiniz.

Bana da maşallah doğrusu... Nasıl oluyor da sizinle böyle konuşuyorum. Affedin beni... Doğru değil yaptığım. O korkunç Batı gazetelerinin bize karşı açtıkları kampanyanın hiddetine kaptırdım kendimi, hepsi bu!...

Aslında, söylemek istediğim şuydu: Bizdeki kabine buhranı hakkında size ilgi çekici şeyler yazabileyim diye çok bekledim. Ama aslında beyhude ümitmiş... Bugün de ilk günkünden fazla bir şey bilmiyo-

---

3) Fransız efkâr-ı umumiyesinin, Bulgar ve Rum komitecileriyle, Türk jandarması arasındaki mücadelenin, mutaassıp putperest haydutlarla bir tek tanrıya, Allah'a tapan Müslüman gümrükçü arasındaki mücadele olduğunu bilmesi lâzımdır... Ve Latin Fransız Hıristiyanları'nın, bu putperest yobazların, Kudüs'te putlarının adına, Müslümanlar gibi bir tek tanrıya tapan Latin ve Katolik hacılarını öldüren putperestlerin aynı olduklarını hatırlamaları gerekir.

rum. Ama durumun icabı, olup bitenleri öğrenecek mevkideyim de... Kocamın hükümetteki önemli rolünü biliyorsunuz her halde. Bütün kriz boyunca da önemli durumunu muhafaza etti. Allah'ın günü sarayla Bâb-ı Âlî arasında mekik dokundu. Benim küçük Fatma'yı görmeliydiniz. İkide bir koşup odama gelir: «Paşa'nın atı sokağa girdi!... Paşa, hemen kendisine yeni bir at hazırlamalarını emretti!...» diye haber verirdi. Evet, buna rağmen olup bitenler hakkında hiç bir şey bilmiyorum. Bildiğim sadece Türkiye'nin işlerinin kötü gittiği ve Allah'tan ümit kesilmeyeceği... Bunu benim cariyelerim de biliyor... Başka da bir şey yok. Benim zavallı mektubum yine size fazla bir şey getirmeyecek.

Kocam... Tanıyorsunuz onu... Hattâ benden daha iyi tanıyorsunuz belki... İyi adam... Bundan şüphe etmiyorum... Beni seviyor... Nişanlıların, evlenmeden önce birbirlerini görmesini yasaklayan Türk âdetine göre evlenmiş olmama rağmen asla pişman değilim... Aslında böyle bir evlenme gerçek bir piyango oluyor... Sizin Batılı evlenmelerinizden çok daha büyük bir piyango. Ama tekrar edeyim, şikâyet etmiyorum. Çünkü iyi, çok iyi bir ikramiye isabet etti bana. Ve bana sorarsan, Türkiye'de de, Fransa'da da Ahmed Paşa'nın üstüne koca yoktur. Bunu siz de söylemiştiniz bana...

Bununla beraber...

Söyleyin bana benim çok bilgili ablacığım, sizde kadınların milletin hayatında önemli rol oynadıkları doğru mu? Yani siyasî hayatta demek istiyorum. Sizin devlet adamlarınızın, yazarlarınızın, hatipler ve sanatkârlarınızın —bir defasında bana bahsettiğiniz gibi— birer Egérie'leri var mı?... Egérie, benim anladığım, iyilik perisi gibi bir şey. Mahrem bir kadın dost; zekâ ve duygu sahibi olan, zekâsını ve duygularını seçtiği erkeğe hasreden bir kadın. Akıllı, güvenilir bir hemşire... Erkeğine sırasında akıl veren, onu sevk eden, ona destek olan yarı anne yarı sevgili şefkatiyle ona sahip olan seçkin, akıllı, kendine güveni olan bir hemşire... Bu hemşire ileri görüşlüdür, görüşlerinde aldanmaz; fikirleriyle, şefkatiyle erkeğini mu-

Topkapı Sarayı'nın bahçesinde saraylı hanımlar.

hafaza eder... Sizde kadınların bu etkisi gerçekten doğru mu? En büyük dâhîlerinizden çoğunun her şeylerini — başarı, servet, şöhret — onlara borçlu olduklarını itiraf ettikleri, hayat yolunda daima onlarla el ele yürüdükleri doğru mu? Ne yazık ki, biz Doğulu kadınlar, bu bakımdan şanssızız.

Hayır, ilk mektubumda yazdıklarımdan dönmüş değilim. İçimizde çoğu mesuttur. Hiç şüphesiz Batılılar'dan daha mesuttur. Ama bizim ıstırabımız da başka taraftan.

Bunu izah etmek kolay değil. Ama bana öyle geliyor ki, biraz bir şeyler anladınız.

Bakın meselâ... Geçen ay, benim minik Leylâ'mdan bahsederken şöyle yazmıştım: «Büyüdüğü zaman belki de bir oğlanla flört etme sevdasına kapılacaktır...»

Evet, belki de... Ama bana öyle geliyor ki Leylâ'm daha önce başka bir şey isteyecektir, alelâde bir flört hakkından fazla bir şey... Flört, bugünkü Türk kadınından öyle uzak ki...

Hayır, benim Leylâ'm bazen benim de Türk kadınlarının çoğunun da arzuladığı şeyi isteyecektir: Erkeklerle arkadaşlık etmek ve onları tanımak, sadece arzu edilmek, beğenilmek için değil, ama onlarla eşit olmak, onların seviyesine yükselmek ve nihayet kocasına eşit olmak için... Yani artık, kocası için, bir nevi meşrû metres olmaktan, süslü bir bebek olmaktan kurtulmak isteyecektir. Kısacası bir dost, bir arkadaş, bir müttefik olmak isteyecektir. Gerektiği zaman da bir Egérie olmak... Bunun pek o kadar kolay olmadığını da tahmin ediyorum... Hattâ çok mesuliyetli olduğu da muhakkak... Ama olsun, Leylâ'm isteyecektir bunu.

Düşünün sevgili hemşirem, sevilen — evet, şüphesiz sevilen — bir tarafta bırakılan, kendisine bir şey söylenmeyen bir varlık olmak, insanı küçültüyor bazı bazı... İmparatorluğun, bizim imparatorluğumuzun ve zevcim Ahmed Paşa'nın kaderiyle alâkalı bu hükümet buhranı hakkında bana ne dendi? Hiç.

Ama hakları da yok değil. Bana bahsedilseydi ne diyecektim? Bilemiyorum... Bütün hayatım kafes içinde geçti... Evet, yalan değil, kafes içinde. Hayır, sizin Parisliler'inizin sandığı sahici kafes içinde değil ama, yine de kafes içinde geçti. Penceremde de, kapımda da vahşî hayvan kafeslerindeki gibi demir çubuklar yoktu... Ama belki de daha kötüsü vardı, bizim örf ve âdetlerimiz... Ve bu kafese — bütün Türk kadınlarının kafesine — hiç bir erkek giremez. O halde ben, erkeklerin neler düşündüğünü nereden bilecektim?

Şu şekilde ifade etsem belki daha da yerinde olur. Türk kadını, kocasının gerçek zevcesi değil, belki de bir çocuk-zevceden ibaret. İşte o, bu bakımdan ıztırap çekiyor. Hele şimdi kapılar birazcık aralanıp da Avrupalı hemşirelerinin aile yuvasında işgal ettikleri yere bir göz attıktan sonra.

Belki Leylâ'm öyle bir yere sahip olacak. Hiç değilse annesinin arzusu bu. Şimdilik Allahaısmarladık derken sizi candan kucaklarım sevgili hemşirem.

Seniha

IV. MEKTUP

Prenses Seniha'dan
Madame Simone de La Cherté'ye
91, rue de Varenne, Paris
Istanbul, 7 camâziyelevvel 1329 (1)

Sevgili iki gözüm, neredesiniz? Ne yapıyorsunuz? Benim bu satırları yazdığım anda ne ile meşgulsünüz? Sizin, kısa, fakat benim gibi bir zavallı için çok şeylerle dolu Parisli mektuplarınızı tekrar tekrar okuyorum... Bugünkü mektupta neler diyorsunuz neler:

«Bu hafta bahsetmeye değer bir şey yok burada. At yarışları bitti... Sergi salonlarında pek çok sergi var ama, giden kim? Tiyatrolarda bayat şeyler oynuyor. Bu hafta beş defa akşam çayını Place Vendôme'da içtim, iki defa da Rue Cambon'da... Çarşamba günü akşam yemeğinde Danycan'lardaydım. Perşembe günü de arkadaşlarla beraber Bois'da öğle yemeği yedik... Bir başka gün de Versailles'da flörtümle baş başa yemek yedim. Beni otomobille götürüyor oraya, bir çeşit kaçırma gibi bir şey oluyor bu... İşte böyle... Nihayet cuma günü opera... Locada, kocamın üç arkadaşı vardı, üç İngiliz... Bu yaz onlara gideceğiz... İşte böyle... Görüyorsunuz ya yazacak bir şey yok...»

Yazacak bir şey yok... Çok sevgili ablacığım, bu yazacak bir şey olmamasının benim için neler ifade ettiğini bilseniz... Evet, biraz bilseniz... O zaman bana Türkiye'deki feminizm hakkında sual sormazdınız. Çünkü benim bütün izahlarıma rağmen, sizce karanlık kalmış noktalar bir an içinde aydınlanıverirdi.

Pekâlâ şimdi sizinkine karşılık ben de bu bir hafta içinde ne yaptığımı yazayım mı? Hiç değilse mukayese eder de eğlenirsiniz...

Benim haftam bir tek günden ibaretti. Diğer altı gün ise o bir tek günü beklemekle geçti... Sokağa çıkmadım, misafirim gelmedi. Ne okudum, ne yazdım, ne

1) *5 mayıs 1911.*

Kapalıçarşı'da alışveriş eden Türk hanımları.

de piyanoya dokundum... Hep pencerelerden havaya baktım! 15 cemâziyelevvel cuma günü hava bozar da bulutlanır mı diye... Benim ilk Kâğıthane günüm olacaktı çünkü... İşte böyle... Güldüğünüzü buradan duyuyorum. Olsun... Gülün bakalım... İlkbaharda Kâğıthane'ye, yazın Göksu'ya gideriz. Ama Kâğıthane, Göksu kadar güzel değildir... Ne yapalım, bizim operamız yok. Vaktiyle ikimiz sandalda bu bahsettiğim derelerde dolaşırken yüzünüzü nasıl buruşturduğunuzu da hatırlamıyor değilim. Müstehzî sesinizle: «Aman o kadar beğendiğiniz dereler bunlar mı?» dediğinizi de hâlâ duyar gibiyim. Evet iki gözüm, bunlar işte... Yine de bunlar. Topu topu pek iyi ağaçlanmamış bir çayırın arasından kıvrılarak, yer yer batak iki dere... Ve üzerlerinde bir sürü kalabalığı taşıyan birkaç yüz sandal... Yahudi'sini, Ermeni'sini, Rum'unu, yani her çeşit reâyâyı... Bu alelâde sandalların monotonluğunu bozan gerçek Türk kayıklarına da pek ender rastlanıyor.

Hepsi bu ama, yine de bu derelerimizi seviyoruz. Hâtıralarımızla, dinimizle, an'anelerimizle bağlıyız. Bunlar içimizde çok diri olarak yaşayan hususiyetlerdir: Din, an'ane ve hâtıra... Evet çok diri. Ve... bunların öldüğü gün Türkiye'nin de öleceğine inanıyorum...

Ah sevgili iki gözüm... Türkiye'nin ölmesi gerçekten çok yazık! Hayır, eminolun bu şekilde düşünen sadece Müslüman olan tarafım değil... Aynı zamanda sizin dostluğunuzla çok değişen, yarı-Fransız olan tarafım da aynı fikirde. Evet sizin sayesinizde yarı sanatkâr, yarı Fransız oldum. Binaenaleyh saf ve basit bir Türk değilim artık. Artık biraz gayretle bir ecnebî hâline gelebilirim. Böylece bir an için haremimden çıkar, şehrimden, ülkemdem çıkar, tamamen bir yabancı gözüyle durumu inceleyebilirim... O zaman inanın bana vardığım netice yine aynı... Türkiye'nin devletlerin arasından silinip kaybolması yazık, yazık, çok yazık...

Her şeyden önce kim geçecek yerine? Yani şunu demek istiyorum: Avrupa haritasında, coğrafî bakımdan hangi millet bizim milletimizin yerine geçecek? Tabiî Asya haritasında da öyle? Romanya'da kim? Anadolu'da kim? Beş asırdan, hattâ daha fazla bir süreden beri dalgalanan saf kan rengindeki bayrağımızın yerine hangi bayrak bu topraklarda dalgalanmaya cür'et edecek? Ayasofya'nın kubbesinde, Topkapı sarayında hangi bayrak dalgalanacak? Siz bir diplomat hanımısınız... Hasta olduğu söylenen Adam'ın etrafında durmadan örülen tuzaklardan elbette haberiniz var. Eski Bizans'ın surları içinde bizim yerimizi kim alacak. Hayır hayır... Ne Rusya, ne İngiltere, ne Avusturya, ne Almanya... Bunların hiçbiri değil, çünkü hepsi de çok kuvvetli, çok kıskanç, çok

Zamanın en sevilen mesiresi, Kâ
tasvir eden

ıthâne'nin o devirdeki hâlini
ir gravür.

Zamanın en sevilen mesiresi, Kâğıthâne'nin o devirdeki hâlini tasvir eden bir gravür.

temkinli (2). Bu devlet belki bir Bulgaristan, belki Yunanistan, yahut Sırbistan olacak... Yani küçük, çok küçük Ortodoks bir devlet... Kısacası ortalığın alabildiğine karışması için fazlasıyle sebep var (3). Bakın ne diyeceğim. İnsan milletleri köpeklere benziyor. En küçükleri en fazla mütecaviz oluyor. Saldırıyor, havlıyor, uluyor, gelip geçenin bacaklarına atılıyor. Bizim İslâm ülkemiz de bu çeşit tecavüzlere uğruyor. Doğruyu söylediğimi çok iyi biliyorsunuz... Siz de, Kudüs'te Müslüman askerlerinin, kızgın Hıristiyan hacıları arasındaki kavgaları nasıl hallettiğini gördünüz. Sözde taptıkları İsa'nın mezarına hürmet etmeye yine Müslüman askerlerinin onları zorladığını biliyorsunuz. Taptıkları, ama hürmet etmeyi bilmedikleri Hz. İsa'nın mezarına. Sözlerimin doğru olduğunu biliyorsunuz. Siz ki, Istanbul'da, camilerimizin kapısının önlerine varıncaya kadar her yerde yürüyüş yapan Latinler'in, Rumlar'ın, Acemler'in, Ermeniler'in ne derece hür yaşadıklarını gördünüz. Hattâ bana «Paris'tekinden bile daha hür bunlar» dediniz... Ama biz çekilince hürriyet de, müsamaha da son bulacak. Bunlar da Hıristiyanlar gibi... Pardon, putperestler, suretlere tapan Slavlar gibi, kutsal yerleri kanla yıkamaya başlayacaklar. Eskiden yabanî Rumlar'ın, bir va'z Eski Yunanca okunacağı yerde yeni Rumca okunduğu için Atina sokaklarında yaptığı gibi, bizim sokaklarımızda da birbirlerini öldürecekler. Bizans'ın oğlu olan Rumlar'dan her şey beklenir. Vaktiyle kendi hipodromlarının etrafında, yeşil yahut mavi giyinen arabacılar için birbirlerini yemediler mi?

Ama hepsi bundan ibaret de değil, benim çok sevgili iki gözüm. Biz artık var olmadığımız zaman, bizimle beraber Türk topraklarından başka bir şey daha gidecek. Bir şey daha: Fransa!... (4)

Daha doğrusu Fransızca demek istiyorum. Herkesin konuştuğu ve imparatorluğumuzun resmî dili olan Fransızca. Halbuki bu dili Belgrad'da da, Sofya'da da, Atina'da da tanımazlar. Ben Fransız tefekkürünü, Fransız kültürünü, Fransız dehasını istiyorum. Biz bunlarla yoğurulduk. Halbuki diğer bütün Balkan ülkelerinde Slav ve Töton tesiri vardır. Evet sevgili hemşirem, Fransa'nın, bütün yarımadada, Türkiye'den, bizim Osmanlı kalplerimizden başka sığınacağı yer yoktur. Türk adıyla beraber Fransız adının da doğuda silinmesi acınacak bir şey olmaz mı?

Sonra, sonra iki gözüm... Bazen, akşamları, rasgele, bizim Istanbul'umuzun sokaklarında gezindiniz her halde... Akşam güneş batarken, bizim gölgeli, sakin ve kendimize göre bir hususiyetimiz olan çıkmaz sokaklarımıza bir göz attığınız olmuş mudur? O zamanlar, belki de bir kafesin ızgaraları arasından bir Müslüman kadınının soluk yüzünü seçmişsinizdir. O da akşamın güzelliğini seyretmek istemektedir. Yapayalnızdır o kadın... Ve şüphesiz bir şarkı mırıldanmaktadır. Ah sevgili iki gözüm, şarkısını da duydunuz mu acaba? Hatırlar mısınız? Bizim Türk şarkılarımız aklınızda kaldı mı? Çocuksu ve ihtiraslı, kederli ve ateşli, bazen neşeli, bazen üzücü... O halde yalvarıyorum size hemşirem... Bizden olmadığı halde bizi idare edenlerin her türlü hatâsını, aptallıklarını, hattâ zulümlerini unutun... Beceriksiz mücadelelerimizi, oyuncak parlamentomuzu unutun, korkunç darağaçlarını unutun (5). Hattâ öylesine zararsız zavallı sokak köpeklerimizin katliâmını da unutun... Ve yalnız... Yalnız, gölgelik bir çıkmaz sokaktaki şarkıyı hatırlayın... Zira... Kalbivle bu nağmeleri bulabilen kadın, dudaklarıyla da, akşamın havasına bu tatlı, bu saf havayı fısıldayabilir... Bu kadının inanın bana, yeryüzünde yaşayan bütün kadınlardan bir üstünlüğü vardır. En dürüst, en asil, en mağrur oğullarını ancak bu kadın doğurabilir... Allahaısmarladık sevgili ablacığım.

Seniha

(Devamı var)

---

2) Ne yazık ki, Prenses Seniha bunları 1911 yılında yazıyordu. Sonra araya Büyük Harp girdi... Bu harpte Fransız orduları İngiltere'yi kurtardılar ve onu ebediyyen — hiç değilse çok uzun bir zaman için — o öldürücü Alman rekabetinden kurtardılar. Bugün ise, (1921) birçok şeyler değişti. Bugün Türk, Alman, Fransız — bilhassa Fransız bayrağını — bir hamlede kovduktan sonra Boğaziçi'nde dalgalanan İngiliz bayrağıdır.

C. F.

3) 1912-1913 savaşında, sözde Hıristiyan olan müttefik orduların gösterdiği vahşet, Prenses Seniha'nın bu tahminlerini doğru çıkardı. 1 aralık 1914'te Atina'da, onlara güvenen silâhsız gemicilerimizi katlederek yaptıkları iğrenç, menfur ihanet buna ayrı bir çirkinlik katıyor. Bulgaristan'a ilâve edilen Yunanistan kana ilâve edilen irin gibidir.

4) Prenses Seniha, hadiseleri acınacak bir şekilde açıkça görebiliyordu. Monsieur C. Farrère bugün muhabere ettiği bu hanımın böylesine ileri görüşlü olmasına sonsuz bir acıyla esef etmektedir (nâşirin notu).

5) Türk prensesi Seniha'nın 1911'de söylediklerinin aynını 1921'de bir Rus prensesi tekrar edebilir. Şurası gerçek ki, Türkiye 1911'de düşmanlarının bıçağı altındaydı. Rusya ise 1921'de kendi bıçağının altında...

Ünlü Müsteşrik Armin Vambery'nin Asya Yolculuğu: 2

Çölde Seyahat

Çevirenler: Gabriella Kalman
Hüsnü Mengenli

O GECE bir Kürt köyünde kaldık. Ertesi gün yola çıktık. Birkaç saat sonra bir tepeyi aşarken, sağdan, soldan silâhlı Kürtler'in çıkı çıkıverdiklerini gördük. Bir kısmı atlı,bir kısmı yayan, doğruca pahalı eşyaların yüklü olduğu hayvanlara saldırdılar. Ermeniler: «Eşkıya, eşkıya!» diye bağırdılar. Avrupa'dan dönen Karabegoff, derhal tabancasını çekerek öne fırladı. Onun arkasından arkadaşı ileri atıldı. Ben de olay yerinde ancak üçüncü olabildim. Yüksek «Efendi»liğimin alâmeti olarak o zamanlar madenî bir levha hâkkedilmiş bir fes giyiyordum. Kürtler beni görünce, son derece korku içinde bulunan gruptan birkaç adım ötede, duruverdiler. Ben, gürleyen bir sesle:

— Ne arıyorsunuz burada?! Diye sordum.

Kalkanlı, mızraklı, kılıçlı, tüfekli, tek gözlü bir ihtiyar öne çıkarak:

— Beğ-efendi, dün öküzlerimiz kayboldu, bütün gece onları aradık, acaba yolda bir yerlerde görmediniz mi? dedi.

— Öküz, böyle pürsilâh mı aranır? dedim. Kendinden utan. Bak, sakalın da ak-pak olmuş; şimdi onu bu pis hırsızlık ve eşkıyalıkla kirletip murdar mı edeceksin? İhtiyarlığına bakmasam, şimdi seni yakalayıp Beyazıt Kaymakamına teslim ederdim. Pis eşkıya seni!

Sözlerim ve Kürt rehberlerinin açıklamaları sekiz kişilik eşkıya çetesine, kiminle karşı karşıya bulunduklarını yeteri kadar anlattı. Ermeniler'le İranlılar'dan genel olarak korkuları yoktu, fakat bir «Efendi»ye, padişahın bir zâbitine tecavüz etmek, işte bunu hiç de doğru bulmadılar. Elhâsıl öyle oldu ki, yukarıda söylediklerime bir, iki korkutucu söz daha ekliyerek haydutların dağılmasını sağladım. Böylelikle, biz de yolumuza devam ettik. Ermeniler hep şükrettiler, bana teşekkür üzerine teşekkür yağdırıp durdular. Dediklerine göre, şayet ben kendileriyle birlikte olmasaymışım, Londra'dan aldıkları kıymetli mücevherler şimdi Kürtler'in eline düşermiş. Kafilemizdeki birkaç İranlı tüccar da istirahate çekildiğimiz zaman bana hediye olarak çeşitli tatlılar getirdiler. Artık ben de kabûl ediyordum ki, «Efendi» unvanım, Kürtler'in gözünde gerçekten bir değer taşıyordu.

Akşam, Ermeniler'in oturdukları Molla Süleyman köyüne vardığımızda, ev sahibimiz, Kürt rehberlerimizi görünce bana, fısıldayarak şöyle dedi: «Efendi, başınıza bir hâl gelmediği için kendinizi şanslı sayabilirsiniz. Sana rehberlik yapanlar, eşkıyaların en kötü şöhretli olanlarıdır. Kime rehberlik etmişlerse, adamların başına bir felâket gelmiştir. Bütün bu mâceranın içyüzü ancak şimdi aydınlığa kavuşmuş bulunuyordu. Yanımıza aldığımız iki Kürt, meğer haydutların suç ortağıymış. Ve şayet arkadaşlarımın ta-

olarak kurdurmuş olduğu çadıra birlikte gitmemizi teklif etti. Bana bir sürpriz yapmak istemiş, meğer gizli davranışının sebebi buymuş.

Etrek halkının yaşayışı öyle ilkel ve ahlâk anlayışları, töreleri öylesine sert ki, Gümüştepe buraya kıyasla medenî bir toplum sayılır. Burada görmüş olduğumuz tüyler ürpertici hareketler hepimizi tiksindirip, üzdü. Bu sebeple, bir habercinin getirdiği bilgi, çok büyük sevinç uyandırdı. Haberde, bir kervanbaşının üç gün sonra öğle zamanı Etrek'in karşı yakasında (Etrek sadece bir yerin adı değil, bir nehrin de adıdır) bizimle buluşmak ve orada birleşerek birlikte çölü geçmek üzere büyük bir yolculuğa çıkmak istediğini bildiriyordu. İlyas, yol hazırlığı için emir verdi. Hemen o gün yolculuk için yeteri kadar ekmek pişirildi; büyük deve eti parçalarını yeniden tuzladık. Türkmenler bunları bize, hacı bereketi getirdiğimiz için ikram etmişlerdi. Ertesi günün sabahı, Hacı Bilâl'le kedşeveye yerleştiğimiz zaman, bu ırgalıya ırgalıya giden devenin sırtında yola çıkabildiğim için dünyada benden daha keyifli kimse var mıydı acaba? Daha büyük bir güvenlik içinde olmamız için Kulkhan, bir günlük yola kadar bize refakat etti; yanımızda 15-20 kadar da silâhlı vardı, sayısı kabarık bir haramî grubunun bize saldırmasından korkuluyordu, ancak böyle bir durumda Kulkhan'ın bizimle oluşunun faydası oluyordu, zira, bu civarın haydutlarına sözü geçiyordu.

Etrek'in taşmasından meydana gelen bataklıklardan kaçmak için önce kuzeybatıya, sonra da kuzey-doğuya doğru yol almamız gerekti. Bu bölgenin kıyısında 150 kadar çadır gördük; bunlar Kem Türkmen aşiretinindi. Bulunduğumuz yerin, çölün hemen kenarı olduğunu öğrenince, arkadaşlarım da öğleden sonra istirahata çekildiler. Ben de acele birkaç mektup yazmaya ve bunları buradan dönecek refakatcılarımızla göndermeye niyetlendim. Yanımda, Buhara'da giyeceğim elbisenin astarına, not almak maksadıyle sakladığım küçücük kâğıt parçalarından başka, küçük bir muhafazalıkta taşıdığım Kur'an ile şimdi yazmak istediğim mektuplar için iki yaprak kâğıt vardı. Birinci mektubu, Tahran'da Haydar Efendi'ye, ikincisini de üzerine bir başka adres yazarak yine Haydar Efendi'ye ve o adrese gönderilmek üzere Kancan'a verdim.

Ertesi günün sabahı, Etrek kıyısına gelmiştik. Su, develerin karın hizasını geçtiği için, hayvanların adımını dikkatle atarak yürüyüşünden önce sağdaki, sonra soldaki kedşevemiz Etrek'in dalgalı, kirli sularına batıp çıkıyordu. Karşı kıyıya varır varmaz, kervanbaşının çok özlediğimiz kervanını, başındaki üç mandasıyle orada bulduk. Kervanın memleketine selâmetle ulaşmasını, Hive'nin hasta han'ı da bizim kadar beklemekteydi. Birlikte yolculuk yapan kafile çabucak kaynaştı. Kervanbaşı beni öyle pek âhım - şâhım bir hararetle karşılamadı. Adı, Amanduriye idi. Kervanın idaresini eline alır almaz, herkesin bol su tedarik etmesi için talimat verdi, çünkü ancak üç gün sonra su bulabilecektik. Gerekli hazırlıkları yaptıktan ve develeri yükledikten sonra, kervanbaşı hepimizi saydı: Kervanımız, 80 deveyle 40 yolcudan ibaretti. Bunlardan 26'sı silâhsız hacı, ötekilerse, oldukça silâhlanmış Yomut Türkmenleri'yle, bir Özbek ve bir Afganlı'ydı. Bizimle çölün kenarına kadar gelen Türkmen refakatçılarımıza vedâ edip develerimize bindik. Vedâ duasına Hacı Bilâl ile Kulkhan başladılar. Sonra, birbirimizden ayrıldık; onlar Etrek'i geçerek bizi göremedikleri bir yerden, son bir selâm yerine geçmek üzere birkaç el ateş ettiler. Bize gelince, yönümüzü doğrudan doğruya kuzeye çevirerek yola koyulduk.

ÇÖLDE

İlerlediğimiz yolda, ne deve, ne de insan izine rastlanıyordu. Hep kuzeye doğru yol alıyorduk; gündüzleri güneş, geceleri ise Kutup Yıldızı rehberimiz oluyordu. Hareket etmeyişi sebebiyle Türkmenler bu yıldıza «Demir Kazık» diyorlar. Develeri; birbirine bağlı, uzun bir kadar halinde dizilmiş olarak önlerinde yürüyen biri peşinde götürüyordu. Hep kumlu bir zemin üzerinde, hiçbir engelle karşılaşmadan, güneş batıncaya kadar, hattâ ondan az bir süre sonra da, böylece ilerledik. Az sonra, bu kum yerine, tabanlarımızda dümdüz, pürüzsüz, sert bir kil toprağın varlığını hissettik. Bizden biraz ötede ilerleyen develerin yürüyüşünün çıkardığı ses, gecenin sessizliği içinde, bir mûsikî usûlünü andırıyordu. Hemen hemen gün ağarıncaya kadar aralıksız ilerlemiş, fakat topu topu altı mil yol almıştık, çünkü yolculuğun ilk merhalelerinde develeri çok yormamak gerekiyordu. Kafilemizin temel yolcuları mandalar da, ağır vücutlarıyla develere ayak uyduramıyorlardı.

Günün ağarmasından, sabahın sekizine kadar dinlendik. Bu arada, develer çölün dikenli ve diğer bitkilerinden atlamaya başladı, biz de kahvaltı hazırlığına vakit

şöyle dedim:

— Hacı, sen beni Tahran'da tanıdın, kim olduğumu biliyorsun, Amanduri'ye söyle, kendisi gibi namuslu bir adama, şu sarhoş, bînamaz Afganlı gibi birinin sözüne inanmak yakışmaz. Din ile oynanmaz; bana bir daha gâvur Frenk derse, kendisine kim olduğum Hıyve'de gösteririm.

Son sözleri öyle yüksek sesle söylemiştim ki, bütün kervandakiler de, ister istemez duydu. Arkadaşlarım öyle kızdılar ki, ben aralarına girip mani olmasaydım, hepsi birlik olup, kervanbaşıda bana karşı güvensizlik duygusu uyandıran esrarkeş Afganlı'yı haklarlardı. Bu manzara en çok Amanduri'yi şaşkına çevirdi; kendisine sorulan sorulara hep «Allah bilir! Allah bilir!» diye cevap veriyordu. Çok namuslu ve iyi niyetli bir insandı; fakat tam bir Şarklı olduğu için mistik eğilimliydi; benim maskeli bir ecnebî olduğum şüphesini kendisinde kuvvetlendiren sebep de buydu.

Bu defasında tehlikeyi biraz uzaklaştırmayı başarabilmiştim, ama bana karşı güvensizliğin de büyümekte olduğunu hissettim, bu yüzden yolculuğum süresince ufak bir not almayı ancak büyük zorluklar pahasına başarabilecektim. Durduğumuz yerlerin ismini bile soramazdım; kurnazlık ve hile ile ancak bir şeyler öğrenebiliyor ve bunları büyük bir gizlilik içinde not edebiliyordum.

Kısa bir dinlenmeden sonra toplanıp, yine yola koyulduk; iki saatlik bir yürüyüşten sonra gittikçe yavaşladık. Birkaç Türkmen deveden indi. Sağımızda, solumuzda beliren hayli muntazam aralıklı ve aynı hizadaki tümsekleri büyük bir itina ile incelemeye başladılar. Yol arkadaşlarımızdan Ejd Mehemmed, kardeşinin mezarını bulmak istemişti. Kardeşi, bir yıl evvel uğradıkları hücum sırasında, kahramanca dövüşerek burada şehid olmuş. Ejd Mehemmed, beraberinde bir tabut getirmişti ve onunla kardeşinin cenazesini Hıyve'ye nakletmek istiyordu. Öğleden sonra, mezarını bulup kazmaya başladık. Dualar ve Kur'ân'dan bazı âyetler okuduktan sonra — ki bu dualara benim de samimiyetle katılmak icabetti — çürümeye başlayan cesedi, bir beze sararak, tabuta koydular. Bu merasimden sonra, Ejd Mehemmed aynı yerde ekmek pişirdi ve bizlere dağıttı. Sonra, kervanımız kuzeye doğru yine yola koyuldu. Kaybettiğimiz zamanı yeniden kazanmamız gerekiyordu, bunun için kervanbaşı bütün gece yürümek kararı verdi ve bunu bize bildirdi.

Hava çok güzeldi. Ben, kedşevemin içinde büzülmüş, büyük bir zevkle yıldızlı dünyanın hiçbir yerinde çöldeki kadar güzel değildir. Nihayet uyku bastı. Bir saat ya dinlenmiş, ya dinlenmemiştim ki, etrafımdakilerin yüksek sesle bana doğru haykırmaya başladıklarını duydum:

— Hacı, kıblenüma'na bak, galiba kaybolduk.

Derhal çakmak taşını ve çeliği alıp çaktım. Tutuşan kavın ışığından kuzeye doğru gideceğimize, doğu yönünde ilerlediğimizi gördüm. Kervanbaşı, tehlikeli bataklıklar bölgesine girmiş olmamızdan korktu ve günün ağarmasını beklemeye karar verdi. Bereket, gökyüzünün kapanmasıyle doğru yoldan ayrılalı ancak yarım saat olmuştu. Zaman kaybetmekle beraber, önceden tesbit ettiğimiz menzile, yine de selâmetle vardık. Orada hayvanları otlamaları için salıverdik.

SUSUZLUK BAŞLIYOR

15 mayısta yolumuz, uzun kanallarla çeşitli yönlerden kesilen bir araziden geçmişti. Zavallı develer çok ıstırap çektiler. Çünkü hayvanlar iple birbirlerine zincirleme bağlıdırlar, şöyle ki; ipin bir ucu öndeki devenin kuyruğuna, öbür ucu da, arkasındakinin başlığının yularına takılı halkaya geçirilmiştir. Bu durumda, bu uzun katardaki develerden biri bir an için duraklayınca, önde giden, arkadaki zavallının burnundan öyle kuvvetle çekiyor ki, çok zaman ip bile kopuyor. Biçare hayvanların yükünü hafifletmek ve onları korumak için hepimiz sırtlarından indik ve derin kum içinde dört saat yaya yürümeye mecbur olduk.

Çölü geçmek için üç yol vardı; kervanbaşının hangi yola karar vereceğini hâlâ bilmiyorduk. Kervana yapılacak saldırılardan korkuluyordu. Bu sebeple, geçiş yolunun son derece gizli tutulması lâzımdı. Ortadaki yolu seçeceğimiz ihtimali büyüktü; çünkü suyumuz azalmaktaydı ve su deposu da ancak bu yolda bulunuyordu. O gece selâmetle yol aldık. Ancak birkaç kere develerin ipleri koptu. Böyle durumlarda, arkada kalan hayvanları bulmak için birkaç adam göndermek gerekiyordu. Kervan ise yoluna devam ediyor, fakat, arkada kalanların yollarını kaybetmemesi için, onlarla uzaktan yüksek sesle devamlı haberleşmeyi sağlamak üzere, kervandan bir kişi görevlendiriliyordu. Kör gibi karanlık gecede yankılanan cılız sesler, arkada kalanların biricik yol göstericisiydi, ama rüzgâr ters esince bu sesi duymayanların vay hâline!

Mayısın 16'ncı günü Körentağ sıradağ-

Çölde bir kum fırtınası.

larını uzaktan farkettik ve aynı gün öğleden sonra oraya eriştik. Burada, iyi niyetli dost Yomut Türkmenleri'ni bulacağımızı daha Etrek'teyken söylemişlerdi, ama yine de hepimiz gergin bir bekleyiş içindeydik; acaba ümit ettiğimiz sonuç çıkacak mı, yoksa düşman haramîlerin hücumuna karşı hazır olmak mı gerekecekti? Durumu anlamak için cesur bir Türkmen'i ileriye gönderdik. Biraz sonra, hakikaten birkaç çadırı gözlerimiz seçti. Korku dağıldı, ancak şimdi herkes burada oturan yörüklerin hangi aşiretten olduklarını merak ediyordu. Gerçekten, bunlar Yomut aşiretiydi; Türkmen öncüden bunu öğrendik. Bütün bir günü onların konuğu olarak geçirdik.

Korentağ dağlarının yakınında, eski Yunan harabelerine rastlıyarak hayrette kaldım. Burada, bunlar hakkında şöyle diyorlar; bu taşlar Kâbe kalıntılarıymış; çünkü Allah, Türkmenler'e karşı beslediği özel sevgiden Kâbe'yi önce buraya kurmuş, fakat Gökleng (Göktopal) adındaki gökşeytan, onu yıkıp yerle bir etmiş. İşte bunun üzerine Allah, Kâbe'yi Mekke'ye götürmüş. Bu sebeptendir ki, Türkmenler, bu gökşeytandan türeyen Gökleng'lerle devamlı savaş hâlindeymişler.

Civardan bulunan yörükler, küme küme kervanı ziyarete geldiler ve yol arkadaşlarımdan ufak-tefek alış-verişte bulundular. Gece, yola çıkmaya hazırken, manda, sıhhatli bir yavru doğurdu. Bu olaya kervanbaşı son derece sevindi, ama zavallı yavrunun böyle uzun bir yolculuğa gelemiyeceğini ve devenin sırtında ona da bir yer hazırlamak gerektiği ancak yolda aklına geldi. Yalnız benimle Hacı Bilâl'in kedşemiz olduğu için, pek tabiî, gözü hemen bize kaydı ve yavru için birimizin yerimizi vermemizi istedi. Hacı Bilâl, önce davranıp büyük bir yardımseverlikle yerini verdi; bunu, bana karşı duyduğu dostluktan ve benim topal ayağımla bu yerde oturamıyacağımı düşünerek yapmıştı. Fakat, öteki kedşeveye bana denge olmak üzere oturtulan ağırlık yerine yerleşir yerleşmez, arkadaşımın «yardımseverliği»nin asıl sebebini anladım: manda yavrusundan etrafa leş gibi bir koku yayılıyordu. Gece haydi neyse; kokusuyla uykumdan ancak bir, iki kere uyandım, fakat gündüz, hele güneşin daha kızgın olduğu saatlerde kokusuna zor dayanılıyordu.

Bereket versin, şansıma bu durum fazla sürmedi, çünkü buzağı üçüncü günü öldü.

18 mayısta hareket ettiğimiz noktadan, Büyük Balkan'a kadar daha 21 gün; Hıyve'ye kadar ise 12 gün hesap ettik. Rehberimiz, büyük düzlüğe çıkınca yağmur suyu bulacağımızı ümit ediyordu. Mataralarımız yol boyundaki iki harap su deposunun kille karışık sularıyla doluydu. Develerin sırtında sarsıntıdan bu da tam bir balçık oldu ve iğrenç bir kokuyla, berbat bir tad aldı. Fakat her şeye rağmen bunu da tutumlu kullanmalıydık, çünkü ancak Büyük Balkan'ı geçtikten sonra su bulma ümidi vardı. Şimdi ilerlememiz daha muntazamdı. Genellikle günde üç defa mola veriyorduk. Güneş doğmadan önceki birbuçuk, iki saatlik molalarda, bütün günlük ekmeğimizi pişiriyorduk; öğle molası, insanların ve hayvanların biraz dinlenebilmesi ve güneşin batmasından önceki azıcık ekmek ve çok dikkatle sayılan birkaç damla sudan ibaret basit akşam yemeğinin yenilmesi içindi. Bu uygulamayı böylece devam ettiriyorduk.

İlerlemekte olduğumuz arazi; üzerinde ancak sağda - solda seyrek çimler bitmiş, sert, killi bir topraktı. Kızgın güneşin ışınları, toprakta binlerce çatlak meydana getirmişti. Hiçbir hayat belirtisi olmayan bu sevimsiz düzlükte yürümek ne kadar yorucu ise, bir konak yerine varıp, develerin o ırgalaya ırgalaya yürüyüşünden kurtulup dinlenmek de o derece hoş ve zevkli oluyor.

BALKAN DAĞLARI

Ertesi gün öğleye doğru, kuzeyde, Küçük Balkan Dağları belirdiler. Bu dağ silsilesinin büyüklüğünü, güzelliğini ve maden bakımından zenginliğini Türkmenler öve öve göklere çıkarıyorlar. Akşam karanlığı üzerimize abandığı zaman her vakit uyanık olan kervanbaşıyı uyku bastı. Kervanın önüne düşen develi rehber bizi büyük bir tehlikeye soktu. Hepimizin mahvolmasına ramak kalmıştı. Küçük Balkan'ın eteklerine varmadan, üzeri beyaz tuz tortularından tabakalaşmış, tehlikeli birçok tuzlu bataklıklar vardır ki, sert topraktan çok güçlükle ayırd edilebilir. İşte, kervanbaşının yerini alan yardımcısı, bizi bu bataklıklar arasına getirmiş. Bu tehlikeli yosunlar arasına öyle ilerlemişiz ki, hayvanlar bütün zorlamamıza rağmen, tabanlarının altındaki toprağın sallanmasından durmaya mecbur oldular. Süratle develerden atladık. Yerde dururken, kendimi sallanan bir sandaldaymışım gibi hissettiğim düşünülürse, artık ne derece korku içinde bulunduğum tahmin edilsin.

(Devamı var)

Seyahat sırasında bir nehrin geçilişi.

Bu sayfada yayınladığımız karikatür, Le Perroquet adlı mecmuanın 15 kasım 1908 tarihli sayısında yayınlanmıştır. İngiltere'nin etrafını, harp tahrikçisi, kibrit satıcıları sarmıştır. Şaşıran İngiltere, küçük Balkan devletlerinin

ittifakını kabûl etmiştir. Ancak, kukla tiyatrosunda oynanan Bosna - Hersek komedisinin bitmesinden sonra onları destekliyecektir. Türkiye ise, küçük devletlerin durumunu ve İngiltere'nin tutumunu üzüntüyle takip etmektedir.

Bu sayfada yayınladığımız karikatür, Le Perroquet adlı mecmuanın 15 kasım 1908 tarihli sayısında yayınlanmıştır. İngiltere'nin etrafını, harp tahrikçisi, kibrit satıcıları sarmıştır. Şaşıran İngiltere, küçük Balkan devletlerinin ittifakını kabûl etmiştir. Ancak, kukla tiyatrosunda oynanan Bosna - Hersek komedisinin bitmesinden sonra onları destekliyecektir. Türkiye ise, küçük devletlerin durumunu ve İngiltere'nin tutumunu üzüntüyle takip etmektedir.

Ahulgoh Muhasarası

Yazan: Adli Eğiter

1839 YILI devamınca bütün Dağıstan'da ölüm sükûtu hüküm sürüyordu. Zira ilkbaharla beraber şimalden gelen üç Moskof intikam ordusu bu cennet ülkeye saldırmıştı. Çoktan beri sesini ve izini kaybettiren dağların şanlı kartalı İmam Şamil, Çar ordularına karşı mukaddes cihad ilân etmişti. Süleyman Nazif'in «Batarya ile Ateş» isimli eserinde dediği gibi: «Dünya ölçüsünde bir Anibal çapında pek büyük bir kahraman olan Şamil, mümtaz bir yaradılışın birçok vasıflarını nefsinde toplamış, mükemmel bir insan ve Çar istilâ ordularını 35 yıl bozgundan bozguna uğratmasıyle eşsiz askerî cür'et ve dehasını dünyaya kabul ettirmiş olan fedâkâr bir mücahitti.»

Şamil bu kudurmuş istilâ ordularına karşı Ahulgoh kalesini tahkim ederek, yanaşılmaz bir kartal yuvası haline getirmişti.

Şimalden, doğu ve batıdan Andi Koyusu nehri ile bir atnalı şeklinde kuşatılmış olan eski ve yeni Ahulgoh arasından; Aşilta ve Belt Dereleri'nin birleşerek meydana getirdiği Koyusu nehri geçmektedir. Bu nehrin iki yanında bir tahta köprü ile irtibatı olan eski ve yeni Ahulgoh isimli iki yalçın tepe yükselir. İşte Çar'ın genelkurmay başkanı General Grabe'nin hedefi bu sarp tepelerdi... Burada Ahulgoh'tan daha sarp ve yalçın bir kartal yuvası daha vardı. Ahulgoh'un tepesinden bakan bu kala burcunun ismi Surhay Kule'dir. General Grabe'nin istilâ rotasına dikilen bu iki korkunç kale, bir çift ecel kanadı gibi bulutlara uzanıyordu.

1839 yılı baharında Dağıstan'a yürüyen 30 bin kişilik Rus ordusunun başında General Grabe emrinde şu kuvvetler vardı: 28 tabur piyade, 51 top, 7 kazak süvari bölüğü, 1 istihkâm bölüğü. Bundan gayri Ahulgoh'un şimalindeki İndere mıntıkasında: 13 tabur piyade, 5 süvari bölüğü, 31 top, Şarkta Temirhan Şura mıntıkasında da: 11 tabur piyade, 2 süvari bölüğü, 22 top ve 1 istihkâm bölüğünden müteşekkil kuvvetler yer almış bulunuyorlardı.

Bütün bu kuvvetlere karşılık Şamil'in birlikleri ise şu surette teşkil edilmişti:

3250 piyade ve 1500 gönüllü süvari... Bunlardan gayrı Ahulgoh'da muhafız kuvvet olarak 200 piyadesi daha vardı.

Ruslar programlarına göre iki koldan Ahulgoh'a yürüyeceklerdi.

1 — İndere Kuvvetleri: İndere - Argun - Ahulgoh istikameti,

2 — Timurhanşura Kuvvetleri: Garba doğru Andikoyusu istikameti.

Yalnız İndere grubunun garp yakınlarında Taşof Hacı komutasında Çeçen kuvvetleri bulunuyordu. Bu yüzden Ruslar

Kafkas dağlarında bir köy.

da bu kuvvetlere karşı sağ yanlarını emniyete almaya mecburdular. Bunun için bu kuvvetleri garba atıp uzaklaştırmak ve bunları tespit için bazı mevkileri işgal etmek lâzımdı. Aynı zamanda bu kolun, Ahulgoh önüne kadar ilerleyebilmesi için bu köyün kuzeyindeki sarp dağlara hâkim olan Argovan'ın ıskat edilmesi icap ediyordu.

Argovan mıntıkası Naip Surhay tarafından işgal edilmiş. Çok kanlı ve göğüs göğüse boğuşmaların cereyan ettiği bu mıntıka yüzlerce şehidin kanları pahasına terk edilmemişti.

Ahulgoh Muharebesi iki safha halinde cereyan etmişti.

Birinci safhada (21 mayıs - 1 haziran 1839), ikinci safha (2 haziran - 29 ağustos 1839) Ruslar, Çeçen mıntıkasında tehditkâr bir vaziyette bulunan Taşof Hacı kuvvetleriyle mücadeleye mecbur oldular. Daha sonra güneye Ahulgoh üzerine yürüdüler. İlk defa Burtnay mıntakasında naip Surhay kuvvetleriyle çarpışan Ruslar, harekâta devam ederek 25 mayıs 1839'da Argovan'a yaklaştılar. Tahkim edilmiş ve 2900 kişilik bir kuvvetle tutulmuş olan Argovan'a Ruslar 27 mayısta 7800 kişi ve 17 topla taarruza başladılar. 11 haziranа kadar devam eden bu taarruzlar defalarca püskürtüldü. Nihayet Naip Surhay'ın geri çekilmesiyle bu mıntıkayı işgale muvaffak olan Ruslar bu kanlı başarıyı, bir sevk ve idare üstünlüğü yahut cesaretle değil, ancak 17 topla küçük bir köy üzerine yağdırdıkları 4000 merminin tesiriyle elde etmişti. Bu muharebede Ruslar'dan 1458 er, 59 subay ölmüş, Kafkas Türkleri'nden de 600 kişi şehit düşmüştü.

Harbin ikinci safhasında (2 haziran - 29 ağustos) Ruslar, Arguvan'dan Ahulgoh üzerine yürüdüler. 5 haziranda şiddetli bir mukavemetten sonra Çirkate'yi, 9 haziranda Aşilte köyünü işgal ederek, 10 haziranda yeni ve eski Ahulgoh köyleri üzerine topçu ateşi açtılar. Fakat Soğratlı Ömer Hacı'nın 250 kişi ile yaptığı mukabil taarruz ile Ruslar bir miktar da esir vererek Aşilte köyünü tahliyeye mecbur oldular. Bunun üzerine Ruslar 18 haziran 1839'da Ahulgoh'u muhasaraya başladılar.

29 haziranda taarruza kalkan Rus kuvvetleri general Grabe komutasında ilk hedef olarak Surhay Kule'yi seçmiş ve taarruzu bu kartal yuvasına tevcih etmişti. Hâkim ve kayalık bir tepe üzerinde bulunan bu kale, mevkiin kilidi durumundaydı. Surhay Kule zaptedilmedikçe Ahulgoh'a taarruz imkânsızdı. Üç Rus taburu Surhay kayasını kuşattılar; şiddetli ateş açmaları bir netice vermedi. Naip Ali Bey 100 adet mücahitle kuleye kapanmış, maz-

gallardan ateş ve ölüm kusuyordu. Yanar ağaç kütükleri ve kayalar yuvarlayarak düşmana 1000'den ziyade zayiat verdiler. Her seferinde biraz daha inatla tırmanan Rus kuvvetleri iki sefer zirveye ulaştılarsa da, ikisinde de göğüs göğüse müthiş bir boğuşmadan sonra geri atıldılar. 30 haziranda Rus taarruzu tekrarlandı. Fakat taarruzu Surhay Kule'ye tevcih edilmiş ağır çaplı 14 topun bombardıman ateşi destekliyordu. Metanetle düşmana meydan okuyan bu kahraman kule ve müdafileri canlı canlı duvarların enkazı altında kaldılar. 4 temmuzda Surhay Kule'den eser kalmamış, yalnız burada ne kadar kuvvet bulunduğunu merak eden general Grabe'nin kaldırttığı enkaz altından 7 ağır yaralı ile 93 şehit cesedi çıkarılmıştı. Naip Ali Bey de şehitler arasındaydı. Surhay Kule'nin sukutu ile Şamil'in vaziyeti güçleşmiş oluyordu. Adını tarihe ve şanlı hâtıralarını ebediyete armağan ederek susan Surhay Kule böylece âbideleşti ve destan olup gitti... Kulenin korkunç yığınları altında yatan fedaîlerin o gün, bugündür elbiseleri bozulmadan, silâhları pas tutmadan ve güzel yüzleri solmadan orada sonsuz bir hayat yaşadıkları rivayet edilir. İhtiyar Kafkas nineleri ve genç anneler bu yalçın kule harabesinin önünden geçerken çocuklarına Surhay Kule'nin karlar ve bulutlar altında dinlenen yüksek başını göstererek yavrularının kulaklarına; burada yüz otuz yıl önce cereyan eden şanlı macerayı bir dua gibi fısıldarlar ve o korkunç harabelerin altında, kendilerine ölüm mukadder olmayan yüz Türk kahramanının, elleri silâhlarının tetiğinde olduğu halde uyuduğunu söylerler. Kafkas'ın bu hazin mitolojisine Hıristiyanlar da inanmış olmalılar ki, oradan geçerlerken dehşet ve hayret içinde bu erenler yatağını seyredip istavroz çıkarırlar.

Surhay Kule elden çıktıktan sonra, kuvvet olarak Şamil'in elinde yalnız 300 kişi kalmıştı. Buna rağmen mukavemete devam etmek azmindeydiler. Ruslar üç koldan altı tabur kuvvetle 16 temmuz 1839'da hücuma kalktılar. 28 topun devamlı bombardımanı bu hücumu destekliyordu. Fakat bütün direnmeleri nafileydi. Bir haftalık devamlı boğuşmalar süngü süngüye muharebeler Ruslar'a pahalıya mal olmuş, 56'sı subay olmak üzere 1500 kişi zayiat vermişlerdi. Bu başarısızlık üzerine Ruslar, köyü üç gün, üç gece fasılasız bir surette bombardıman etmek suretiyle hırslarını tatmin ve teskin etmek istemişlerdi. Daha sonra General Grabe bir sulh teklifinde bulundu. Bu teklifte general, Şamil'in oğlu Cemaleddin'in kendisine rehin olarak gönderilmesini ve Rus esirlerinin bırakılmasını istiyordu. Buna mukabil Şamil, muhasaranın kaldırılmasını istedi ve böylece bu teklif neticesiz kaldı. 16 ağustosta aynı teklifi tekrar ettilerse de teklif yine reddedildi.

Bunun üzerine taarruz 18 ağustosta tekrar başladı. Şamil, elinde kalan kuvvetten 160 kişiyi Ahulgoh'a tahsis etti. 30 sağlam erkek ile 60 yaralı erkek ve kadından ibaret 90 kişilik kuvveti de eski Ahulgoh'un müdafaasına tayin etti. Ruslar ilk hücumda 557 er ve 8 subay kaybettiler. Devamlı takviye alıyorlardı. Fakat Şamil için durum çok ağırlaştı. Hiç olmazsa vakit kazanmak suretiyle kendi kuvvetine çeki-düzen vermek için evvelki Rus teklifini kabûle, esirleri iadeye ve oğlu Cemaleddin'i de rehin olarak göndermeye mecbur oldu. General Grabe, Cemaleddin'i ele geçirir geçirmez Şamil'e teslim olmasını teklif ettiyse de netice alamadı. 21-22 ağustosta başlayan taarruz Ahulgoh'un son mukavemetiyle karşılaştı.

Ahulgoh'un taş üstünde taş kalmayan duvarlarından geçen Rus birlikleri kalede tüyleri ürperten bir ana baba günü mahşerinin içine düştüler. Bir avuç tunç imanlı insan, beşer takatini şaşırtan harikulâde bir cüretle çok kuvvetli bir ordu ile göğüs göğüse geldi. Kılıç ve süngüler ecel tırpanları gibi işliyordu. Bu muharebe de yedi gün devam etti. Böyle bir mukavemet bugünkü ölçülerle ancak bir efsane olarak karşılanabilir. 29 ağustosta nihayet susturulan Ahulgoh'taki son muharebelerinde Ruslar 25 subay ve 613 er kaybettiler. Ruslar'ın en büyük muvaffakıyetsizliği de 80 günlük savaşta 215 subay ve 5000 erlik zayiat vererek girdikleri Ahulgoh kalesinde Şamil'in izini kaybetmiş olmalarıydı. 50 top ile takviyeli 25.000 kişilik Moskof istilâ sürüsüne karşı, 3800 kişiyle yapılan Ahulgoh savunması alelâde bir muharebe değil, Kafkas istiklâl mücadelesi tarihinde bir harikadır. «Hürriyet ve istiklâl aşkı Kafkas Türkleri'nin müşterek bir imanıdır».

Kahraman Ahulgoh ve Surhay Kule aylarca süren korkunç indifalardan sonra sönmüş, iki yanardağ gibi sesini ve nefesini kaybedip ölmez namlarını tarihe ve ebediyete armağan bırakarak müsterih uykularına daldılar.

XIX. asrın aslan yürekli ihtilâl mücahidi ve tabiye dâhîlerinden olan Şeyh Şamil ise, eserlerini tarihe armağan ettikten sonra, yarım asır sürecek şanlı muharebelerine devam etmek üzere, oğlu Gazi Muhammed'i sırtına bağlayıp, yaralı halde Çeçenistan'a geçip kurtulmuştu.

Pearl Harbour Baskını

Yazan: Jean Vulliez
Çeviren: Reşat Uzmen

İkinci Dünya Harbi başlarında A.B.D.'de hâkim olan zihniyet şuydu: «Mademki Avrupalılar savaşmayı bu kadar seviyorlar, bırakalım savaşsınlar». Ancak, Fransa'yı, İngiltere'yi, Almanya'yı İtalya'yı ve diğer devletleri içine alan çatışma, 7 aralık 1941'de onları da harbe sokmaya mecbur etti. İşte tam 30 yıl önce meydana gelen tarihin ilk hava - deniz savaşının hikâyesi.

MESELENİN başlangıcı 1939 yılına kadar çıkar. O tarihte Çin'i işgal etmekle meşgul bulunan Japonya, önceleri başarılı gibi gözüken harekâtın, aslında başarısızlığa mahkûm olduğunu anlamıştı. Bir yıllık savaş sonunda 500 000 kişi ve muazzam malzeme kaybetmiş, ele geçirdiği dört Çin eyaleti ise sürekli gerilla savaşı yüzünden fayda sağlamaz hâle gelmişti. Artık tüfeğe omuz değiştirme zamanı gelmişti. Japonya'nın güneye doğru yayılması sadece kara savaşı ile sağlanamayacaktı.

Önce, o zamana kadar karacıların ihtiraslı planlarının dışında tutulmuş olan amirallere söz hakkı tanındı. Amiraller hazırlıksız olduklarını beyan ediyorlardı ama, imparatora ve ülkelerine kayıtsız şartsız bağlıydılar. Japonya himayesinde bir «Büyük Asya Refah Küresi» fikrine inanıyorlardı.

Bu amiraller 20 yıldan beri ülkelerinin politikasını Orta Pasifik'e serpilmiş olan bir sürü küçük adayı işgal ederek bir «savunma kuşağı» meydana getirmeye yönelmişlerdi. 1939 yılında Caroline, Marshall ve Kuril takımadaları, Marcus adası bu savunma kuşağına dahil edilmiş, böylece Çin denizinden Büyük Okyanus'un ortalarına kadar hava ve deniz üsleriyle zenginleştirilmiş 1 000 km. lik bir cephe teşkil edilmişti.

Japon yayılmasının esas hedefi, teşkil edilmiş olan cephenin, yer altı ve yer üstü zenginlikleri elde etmek maksadıyla Filipinler, Endonezya, Yeni Gine ve Salamon ada arına kadar uzatılmasıydı. Her ne kadar Orta Pasifik'te serpilmiş olan küçük ada topluluklarını ele geçirmek kolay idiyse de, güneyde bulunan büyük toprak parçalarını işgal etmek, oraları kontrol eden büyük Batılı ülkelerle savaşı göze almak demekti. Bu kaçınılmaz sonucu göz önüne alan Japon genelkurmayı, gizlice donanmasını geliştirmiş ve anlaşmaların hilâfına son derece kudretli zırh-

Pearl Harbour'un Japon baskınından önceki genel görünüsü.

ların yanında özellikle uçak gemileriyle donanmış filolar teşkil etmişti. Bütün bu gelişmelere rağmen kuvvetler dengesi Japonlar'ın lehine doğru ağır basmaktan çok uzaktı. Bunu bilen amiraller Güney-doğu Asya'ya yapılacak bir saldırıyı henüz çok erken buluyorlardı.

II. Dünya Savaşı açılınca Japonya, Almanya ve İtalya yanında Mihver'e katılmayı uygun bulmuştu. Amerikan donanması kötü teşkil edilmiş olduğu için fazlaca tehlikeli bulunmuyordu.

İşte bu şartlar altında Japon donanmasında yenileme ve eğitim faaliyetleri başladı. Böylece iki yıl sonunda donanma erişebileceği en üst seviyeye gelmişti.

1940 haziranında Fransa'nın ezilmesi yeni bir koz sağladı: Japonya, Vichy Fransası'nın, Hindiçini'de bulunan limanlarını ve hava meydanlarını serbestçe kullanmak için diretti. Böylece Büyük Asya cephesi tek kurşun atmadan güney-batıya kadar genişlemiş oluyordu. Önemli miktarda kuvvetler öteden beri Japonya'nın göz diktiği toprakların limanlarında ve önemli noktalarında toplanmaya başladı.

YAMAMOTO'NUN PLANI

1941 yılı eylül ayında Japon Deniz Kurmay Heyeti başkanı amiral Nagano, Tokyo'daki deniz bakanlığının salonlarında büyük deniz subaylarını topladı. Toplananlar arasında deniz harb okulu filo kumandanı Amiral İsokoru Yamamoto da bulunuyordu. Yalnız Yamamoto'nun yanında hava-deniz 1. filosu kumandanı olan Koramiral Takijiro Onişi de vardı. Onişi, deniz-hava birliklerinin parlak komutanlarındandı.

İngiliz kraliyet donanmasını kendine örnek olarak seçmiş bulunan Japon donanmasında Yamamoto'nun bu alışılmadık davranışı şiddetli tenkidlere yol açmıştı. Fakat kumandan ağırlığını koymasını bilen bir adamdı. Kısa boyu ve tıknaz vücuduna uygun düşen yuvarlak başındaki çok canlı gözleri, karşısındaki insana tesir ediyordu. Maiyetindeki subay ve erler âdeta ona tapıyorlar ve onun için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır bekliyorlardı. Aşırı inkılâpçı sayılabilecek bazı uyarmaları bile saygıyla dinleniyordu. İşte yine imparatorluğun kaderini değiştirecek olan davranışlarından birini o tarihî toplantıda gösterecekti.

Ortada iki plan vardı; biri çok şekilci ve eski olan: Yağ lekesi halinde güneye doğru ilerlemeye devam etmek. Hindiçinî'deki üslerden faydalanarak önemsiz bir İngiliz filosu tarafından korunan Singapur'u ele geçirmek ve Endonezya'yı muhafaza etmeye çalışan Holanda filosunu imha etmek.

İlk bakışta ilgi çekici gelen bu plan, aslında Amerika B. D.'ni tarafsız kalacak şekilde düşündüğünden son derece büyük bir riske sahipti. Halbuki Amerikalılar bir defa harbe girmeye karar verince, bütün

ağırlıklarını ortaya koyuyorlardı. Amerikalılar'ın daha ne kadar zaman Filipinler'in tehlikede olmasına ve Orta Pasifik'teki Japon hâkimiyetine tahammül edecekleri bilinemezdi. O zamana kadar harbe girişmemiş olan bu ülke, zamanı geldiğine hükmederek şimdiye kadar taze muhafaza ettiği kuvvetleriyle yükleniverirse, Japonya'yı tehlikeye düşürebilirdi.

İşte bu tehlikeyi önlemek için Yamamoto kendi şahsî planını öne sürdü.

Bu plân kabataslak, şöyle idi:

Toplu bir hava saldırısı ile Amerikalılar'dan meydana gelecek şaşkınlıktan istifade ederek deniz kuvvetlerini imha etmek. Bir defa bu kat'î darbe vurulduktan sonra Japonya, Pasifik'e tek başına hâkim olacak ve gönderilecek olan kuvvetli işgal orduları ile güneydeki topraklar ele geçirilecek ve dünyadaki hiç bir güç bir daha Japonlar'ı oradan söküp çıkaramayacaktı.

Bu cüretli plân derhal şiddetle tenkid edilmeye başlandı. İleri sürülen itirazlar önemsiz değildi. Japon donanmasına nazaran hem tonaj, hem de ateş gücü bakımından ileri durumda olan Amerikan donanması, nerede, ne zaman ve nasıl yakalanıp imha edilecekti?

Yamamoto kendisine tevcih edilen çeşitli suallere karşı, Amerikan kıyılarında serpilmiş bulunan yüzlerce Japon ajanının hazırlamış olduğu raporları hâvi dosyayı sundu. Bu dosyada Amerikan filosunun bütün harekâtı, gemi kumandanlarının kimler olduğu vs. yazılıydı. Ayrıca en önemli nokta, filonun büyük bir kısmının 10 aydan beri Hawai adalarının Pearl Harbour limanında toplanmış olmasıydı. Halbuki bu limanın şekli ve darlığı iyi bir üs vazifesi görmesine mâni olacak şekildeydi. Giriş çıkışın yavaş olması, müretteb atın iyi eğitilmesine ve yetersiz bir tersanenin bulunuşu gemilerin iyi bir durumda tutulmasına mâni teşkil ediyordu.

Nitekim büyük zırhlılar, savunma barajlarının arkasında hiç bir sağlam güvenliği olmadan balık gibi istiflenmişlerdi. Geceleri Honolulu şehrinin ışıkları ile aydınlanmış Oahu adasının hava savunması olmadığı gibi, radyolar devamlı Hawai melodileri çalarak uçaklar için iyi bir yön tâyini sağlıyorlardı. Mevcut avcı uçakları muhtemel bir sabotajdan korunmak maksadıyla hangarların civarında, kanatları katlanmış bir halde bekletiliyordu. Hawai'de 157 000 sivil Japon'un olması, bir ayaklanma ihtimaline karşı askerî makamları devamlı olarak meşgul etmekteydi.

Bütün bunları sıralayan Yamamoto, şafakla beraber geliştirilecek bir saldırının düşmanı tamamen şaşırtacağını ve bu kar-

Amiral Yamamoto

gaşalıkta mâruz kalınacak kayıpların elde edilecek zafer karşısında çok zayıf olacağını belirtti. En iyi şartlar altında, bütün büyük zırhlıların toplandığı güne kadar saldırı gayesi gizlenebilirse tam bir başarı elde etmek mümkün olabilirdi. Tam başarının elde edilmesi halinde hazır bekleyecek olan birlikler derhal güneyde bulunan toprakları işgal etmeye başlayacaklardır. Bu kuvvetler işgal ettikleri yerlere sıkıca yerleşince de filosundan mahrum Amerika oldu-bittiyi kabul etmek zorunda kalacaktı.

Herkes nefesini tutmuş Yamamoto'nun plânını dinlerken, o anlatışını keserek sözü, Onişi'ye bıraktı. Saldırı, sabahın erken saatinde, Kuzey Pasifik'i kutup dairesi boyunca katetmiş, böylece bu ıssız okyanusta farkedilmemiş olan altı uçak gemisinin uçakları ile başlayacaktı. Hawai'ye 200 mil yaklaşıncaya kadar geçecek olan gece yolculukları esnasında hiç kimse tarafından farkedilmeme ihtimalleri büyüktü. Hücum birer saat ara ile iki dalga halinde gerçekleştirilecekti. Birinci dalgada torpil taşıyan uçaklarla, bombardıman uçakları bulunacak, ikincisinde ise özellikle uzun menzilli ağır bombardıman uçakları kullanılacaktı. İkinci dalga da işini gördükten sonra muhtemel bir takipten kaçınmak için uçak gemileri son süratle geriye çekileceklerdi.

Dinleyicileri daha fazla tesir altında bırakmak için, Amiral Onişi onları yandaki bir odaya aldı. Burada büyük bir masanın üzerinde Japon pilotlarının ve müşahitlerinin yardımıyla yapılmış Pearl Harbour'un teferruatlı bir maketi mevcuttu. Maketteki limanın içine, oradaki Amerikan gemileri, yani 9 zırhlı, 6 kruvazör, 2 uçak gemisi, 20 kadar hafif harp gemisi sıralanmıştı. Filo'nun limanda bulunmadığı zamanlar son derece muntazam bir şekilde ayarlanmıştı. Bir hafta pazartesinden cuma akşamına kadar, ertesi hafta perşembeden pazartesi akşamına kadar. Yani iki haftada bir hafta, pazar günü filoyu limanda bulmak muhakkaktı.

Son itirazları da ortadan kaldırmak için Onişi, uçaklarının torpil ve bomba atış talimlerinin neticelerini ilân etti: İlk zamanlarda uygulanan sıkı eğitim sonucunda hedefe isabet % 75 oranına varmıştı.

Plâna karşı çıkanların itiraz edecekleri

Pearl Harbour baskınını yöneten kumandan: Fuşida.

Solda, Pearl Harbour baskınından önceki A.B.D. Pasifik filosu Amirali Richardson, sağda onun yerine tayin edilen Amiral Kimmel.

bir nokta kalmamıştı. Genelkurmay başkanı Amiral Nagano, Yamamoto'ya ilerleyerek elini uzattı:

«Size bütünüyle inanıyorum. Niitaka dağına çıkacaksınız.»

Bu sözler aynı zamanda, siyasî durum elverişli olduğu zaman saldırıyı başlatmak için seçilen parola oldu. Böylece Yamamoto planı bütünüyle kabûl edilmiş oluyordu.

AMERİKALILAR NE YAPIYOR?

Karşı cephede ise vurdum duymazlık tahmin edildiği kadar yaygın değildi. 1940 yılı yaz içinde Amerikan donanma kumandanı Amiral Richardson, Pearl Harbour gibi bir sürü imkânsızlıklara sahip bir limanda uzun zaman hareketsiz kalınmasının sakıncalarına dikkati çekmiş; eğitim işlerinin zorluklarından, harekât darlığından, hava savunma noksanlığından bahsetmişti. Bu iddialara karşılık kendisine şu cevap verilmişti: «Olduğunuz yerde kalın! Sizler, bağlara saldırmak için fırsat kollayan serçelere karşı korkuluksunuz. Pasifik kıyılarındaki üslere çekilmek demek, geri çekilmek anlamında olacaktır.» Arkasından, tesislerin daha mükemmelleştirileceği vaatleri verildi; daha iyi durumda olan Midway, Wake ve Guam üsleri genişletilecekti. Vaadlerin hiç birinin yapılmadığını gören amiral tekrar uyarmada bulununca, kendisiyle alay edercesine şu cevap verildi: «Siz hiç bir şekilde riske girmiş değilsiniz! Japon filosunun 3 000 millik yolu katedip, yani yedi gün deniz üzerinde seyredip, sizi kendi bölgenizde, sizin kuvvetli olduğunuz bir yerde gelip saldıracağını sanıyorsanız çok aldanıyorsunuz.»

Böyle bir saldırı mümkün olur veya olmaz, mükemmel bir denizci olan Richardson bu sözlere kanmadı. 1940 kasımında uçağa atladığı gibi, Washington'a, Roosevelt ile konuşmaya gitti. Şiddetli bir tartışma oldu. Zaman seçim zamanı olduğundan, filoyu Amerika'ya getirtmek Başkan için bir gerileme olarak kabûl edilebilirdi. Kendi hesaplarını düşünen Roosevelt, amirale, filonun Amerika'ya dönmesinin bir geri adım sayılmayacağına dair bir muhtıra yazmasını, ancak ondan sonra kendisine hak vererek gereken emirleri vereceğini bildirdi. Teklif gülünçtü, Richardson reddetti. Hawai'ye döndüğünde, üstü olan Amiral Stark nezdinde, ağır bir askerî hatâ olarak kabûl ettiği noktaları bir defa daha açıkladı. Bu da neticesiz kaldı. Zira Stark iyi bir idareci olmasına karşılık, Başkan'ı darıltmak istemeyen, zayıf karakterli bir adamdı. Nihayet, 5 ocak 1941 günü, diğerlerine yazılandan daha sert bir dille ele alınmış şifreli bir mektupla kumandanlığından affedildiğini öğrendi.

Roosevelt eski kendini beğenmişliği ile, askerî hatâlarının en büyüğünü yapmıştı. Richardson'un yerine getirilen Kimmel,

rütbesine lâyık, disiplinli ve itaatkâr bir koramiraldi. Önceleri kendisine tevdi edilen vazifeyi, Tanrı'nın bir lütfu gibi kabûl etmiş, ancak işin içine girdikten sonra karşılaştığı zorlukları ifade eden bir iki cılız itirazda bulunmuştu. Ancak Richardson'u özleyen subaylar Kimmel'i tutmuyorlardı. Bu durumda, kendisini 32 amiralin başına getiren başkan ile bağlarını kopartmak istemedi ve sustu...

Bu susuş 7 aralık 1941 tarihine kadar sürdü. O gün sabah saat 7.55'te telefonun acı acı çalmasıyla yatağından fırladı. Telefondaki genç binbaşı heyecanla bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Tam telefonu kapatacağı sırada yandaki odalardan bir çavuşun arkadaşıma, «Japonlar, Pearl Harbour'a saldırdılar!» diye haykırışını duydu. Hemen odasından çıkan Kimmel, şehre hâkim bir tepeden limanı seyreden subay ve eşlerinden meydana gelmiş bir kalabalığa yaklaştı. O sırada dürbünle bakmakta olan kadınlardan biri, sanki beyzbol maçı seyredermiş gibi:

— Tamam! Oklahoma'yı vurdular!... Diye bağırdı.

Amiral, arabasına atladığı gibi denizaltı üssüne doğru yola çıktı. Oraya vardığında saat 8.05'i gösteriyordu. Filosunun büyük bir kısmı denizin dibini boylamıştı. Arizona, Oklahoma ve West Virginia batıyorlardı; California alevler içindeydi, ön tarafı tamamen suya girmişti. Maryland ve Tennessee etraflarında batmış olan gemilerle çevrili olduklarından sanki kapana sıkışmış fare gibi çaresizlik içinde kıvranıyorlardı. Biraz ileride Pennsylvania, üzerine yağan bombalarla mukadder âkıbetine boyun eğmiş gibiydi. İsabet almamış tek zırhlı Nevada boşu boşuna limandan çıkmak için bir oraya, bir buraya koşuyordu.

NİİTAKA'YA ERİŞİN...

Japon plânı en ince noktasına kadar başarıya ulaşmıştı. Amiral Naumo tarafından yöneltilen «birleşik filo», Kuril adalarının ıssız limanı Tankan'ı 26 kasımda terketmişti. Uzun bir yolculuktan sonra 7 aralık günü Hawai'nin 200 mil kuzeyine erişmişti. Nihayet beklenen emir gelmişti. Hava şartlarının gayet bozuk olmasına rağmen altı uçak gemisi, ilk saldırı dalgasının 183 uçağını havalandırdılar. Bu ilk dalga, güneye doğru daldı.

Saat 7 sularında, yolun yarısına geldiğini tahmin eden filo kumandanı radyosundan Hawai melodilerini işitti. Bundan yararlanarak yönünü tâyin etti. Bir müddet sonra, İkinci Dünya Harbi'nin en büyük ve tarihin ilk hava-deniz baskını başlamış oluyor, Japonya-Amerika savaşının ilk adımı atılıyordu. Artık, Japonya da II. Dünya Savaşı'na girmişti.

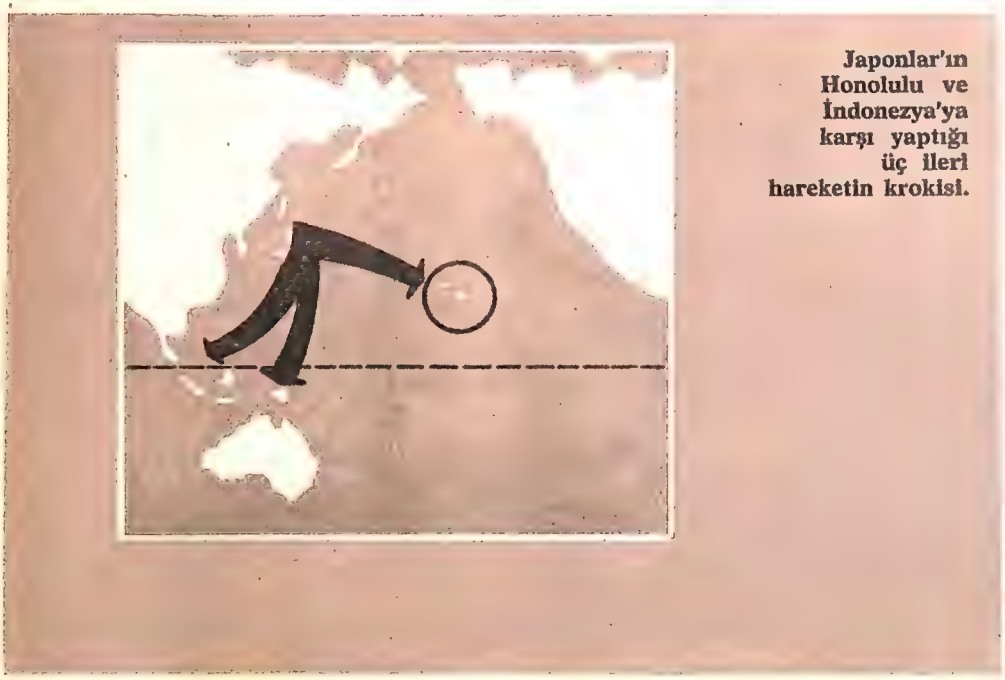

Japonlar'ın Honolulu ve İndonezya'ya karşı yaptığı üç ileri hareketin krokisi.

Bir Yedek Subayın I. Dünya Harbi Hâtıraları: 3

Kurtuluş Savaşı Başlıyor

Yazan: Rifat Erdal

KOLORDUYA iltihakımın ikinci günü 9. tümen birlikleri Sarıkamış'a girmişti, kolordu karargâhı da, birkaç gün sonra Horasan'dan hareketle Sarıkamış'a gidip, ormanlar içinde bulunan askeri, binalara yerleştirdik. Kumandan, kolordulara ait şifre anahtarlarını, Kur'ân-ı Kerîm'e el bastırmak suretiyle yemin ettirip teslim etti ve şifre muhaberatını idare etmemi emreyledi.

KARS'A GİRİYORUZ

Kolordu karargâhı, 9. tümenle birlikte Kars'a 10 kilometre mesafedeki Benliahmet köyüne girdiğimiz zaman, Kars tarafından üzeri açık bir otomobilin beyaz bayrak çekerek bize doğru geldiğini gördük. Biraz sonra iki Ermeni subayı gelip kumandanı selâmlıyarak, kendilerine iki gün müsaade edilmesini, bu müddet zarfında Kars'ı tahliye edip çekileceklerini bildirdiler. Kumandan bu talebi kabûl etmedi ve ertesi günü Kars'a girmek üzere bütün kıtaata emir verdiğini, Ermeni kuvvetleri tarafından ateş edilmediği takdirde hiç kimsenin burnunun dahi kanamıyacağını ve herkesin işleriyle meşgul olabileceğini, aksi takdirde ağır muamele yapılacağını bildirerek, gelen Ermeni subaylarını Kars'a iade etti.

25 nisan 1918 günü sabahın erken saatlerinde Kars'ı her taraftan muhasara edip, yavaş yavaş şehre girmeye başladık. Kıtalar gerek şehrin kenarında ve gerekse şehre girdikten sonra mukabele görmediği gibi, şehirde de hiç kimse yoktu. Bütün çarşı pazar açık olup, canlı kimse yoktu. Ayağı tutanların bir kısmı, Ermeni kuvvetleriyle beraber kaçmış, bir kısmı da korkudan evlerin mahzenlerine ve kuytu yerlere saklanmışlardı. Kolordu karargâhı, Kars şehrinin yakınında bulunan tayyare hangarındaki binalara yerleşti. Ertesi günü Kars'ın yerli halkından Türkler'le Bolşevik idaresinden memnun olmayan Rus tab'asından birçok kimse meydana çıktı ve bunlar arasından ayrılan bir heyet gelip kumandana arz-ı tâzimat eylediler. Kumandan, iş ve güçleriyle meşgul olmalarını ve kendilerine hiçbir suretle müdahale edilmeyeceğini söyledi. Üç gün sonra karargâh Kızılçakçak'a nakledildi ve 1 mayıs 1918 günü tümenlere Gümrü'nün işgali emri verildi.

Gümrü'ye girişimizden bir hafta sonra kumandan Kâzım Karabekir Bey'in mîrlivalığa terfiine dair olan şifreyi ben açtım ve temize çekerek kumandana götürdüm. Kâzım Karabekir Paşa merhum, son derece memnun oldular; kumandanın yanından çıkar çıkmaz keyfiyeti kurmay başkanı Binbaşı Avni Bey'e arzettim. Ay-

rıca kolordu şubelerine de telefonla kumandanın paşalığa terfiini müjdeledim. Ertesi gün de büyük bir salonda tebrik merasimi hazırlanarak zâbitana şerbet ve şekerler ikram edildi. Gümrü'de birkaç ay kaldık.

NAHCIVAN'A GİDİYORUZ

1918 eylül ayı başlarında, ordudan aldığımız emir üzerine kolordu karargâhı Nahcıvan'a hareket etti, 9. ve 11. tümenlerin de Nahcıvan istikametinde harekete geçmeleri emri verildi. Nahcıvan'da 10 gün kadar kaldıktan sonra, kolordu karargâhının İran'ın büyük şehirlerinden olan Tebriz'e hareket etmesi, 11. tümenin Urmiye kasabası ve Urmiye gölünün kenarında kamp kurması, 9. tümenin ise Rus Culhas'ı ile Tebriz arasında bulunan (Kamerli) tren istasyonu ve civarına yerleşmesi emri verildi.

Birinci Dünya Harbi'nden evvel 1912 tarihinde İran'ın şimal kısmı Ruslar, cenup kısmı İngilizler tarafından işgal altına alınmıştı. Ruslar'ın ihtilâl sebebiyle İran'dan çekilmesi üzerine evvelce Ruslar'ın işgal etmiş olduğu İran'ın şimal kısmına girmek bizim için bir emrivâki oluyordu. Bizim kolordudan evvel Ali İhsan Paşa'nın kumanda ettiği 4. kolordu Tebriz'e girmişti, görülen lüzum üzerine 4. kolordu daha cenuba alınarak bizim kolordunun Tebriz'e girmesi emredilmişti.

Ruslar, iki sene zarfında Gümrü'den Tebriz'e bir tren hattı yapmışlardı. Biz, bu hattan istifade ediyorduk. Ayrıca, Erzurum'u işgal edince, Sarıkamış'tan Erzurum'a, hattâ Aşkale'ye kadar bir dekovil hattı yapmış, birçok lokomotif ve vagon bırakmışlardı. Bunları işletmek için elimizde personel olmadığından, Bolşevik idaresinden memnun olmayıp, Sarıkamış, Kars ve Gümrü'de kalmış olan Rus personelinden istifade ediyor ve trenleri bunlarla işletiyorduk. Sonradan Istanbul'dan 25 - 30 kişilik demir yolu personeli gelmiş ve işletme bunlara verilmişti.

Nahcıvan'da hazırlanan katar, kolordu karargâhını Tebriz'e götürmek üzere hareket etti. Akşam üzeri Rus - İran hududuna geldik. Rus ve İran hududunu Aras nehri ayırıyordu, Aras üzerinde bir köprü vardı. Ermeni çetelerinin bu köprünün altına dinamit yerleştirmeleri ihtimalini gözönüne alarak, geceyi hudutta geçirip, ertesi gün, köprü, istihkâm bölüğü tarafından incelendikten sonra geçildi.. Tebriz istasyonunda kolorduyu Âzerbaycan Valisi İran veliahdi Muhammed Şah ve maiyeti karşıladı, o devirde İran'a Kaçar sülâlesi hâkimdi, Ahmed Şah imparatordu.

Ancak, çok geçmeden kolordu lâğvedildi. Biz, 60 subay Batum'a geldik. Biz oradayken mütareke oldu, terhis edildim.

Oradan Samsun'a geldik. Biz Samsun'a geldiğimiz zaman İngiliz askerleri karaya çıkmış, yerli Rumlar şımarmış, Rum evleri ve mağazaları Yunan bayraklarıyla donatılmıştı. Rumlar «Zito Venizelos» diye bağırıyor, taşkınlık yapıyordu. Türkler evlerine çekilmiş, Samsun'u bir matem havası bürümüştü. Otele girip bir daha dışarı çıkmadık. Çünkü, üzerimizde subay elbisesi vardı, şımarık Rumlar'la karşılaşıp, çatışmamız ihtimali vardı.

Yedek subay arkadaşlarımdan Sıvaslı İsmet, Hamdi, Derviş, Tal'at ve Kâzım ismindeki arkadaşlarımla Samsun'da birleştik, onlar da terhis edilmişlerdi. Gece, otel hizmetçilerini Sıvaslı arabacıların bulunduğu Suluhan'a göndererek üç yaylıcı çağırdık ve pazarlığımızı yaparak, sabaha bir saat kala Samsun'dan çıktık. Mevsim icabı yağmur yağıyor, yollar çamur, arabaların hayvanları zayıf, boş arabayı dahi zorlukla sürüklüyorlar... Ufak tefek eşyalarımızı arabalara koyarak Mahmur dağına doğru yürüyorduk; ortalık aydınlandı, Mahmur dağının başına çıktığımız zaman 20 kadar Pontus eşkıyâsıyla karşılaştık. Müsademe başladı. Bir saat kadar müsademeden sonra, sağdan, soldan yetişen jandarma devriyeleriyle birlikte eşkıyâyı kaçırdık.

O gün, Üçhanlar denilen hanlara geldik, eşkıyânın gece bu hanlara baskın yapması ihtimalini düşünerek sabaha kadar ikişer arkadaş nöbet tuttuk. Her taraf asker kaçağı ve eşkıyâ ile doluydu, tertibat alarak yürümek lâzımdı. Her gün öncü, artcı ve yancı tertibatla ancak beş, altı saat kadar yürüyor, akşam yaklaşınca, ya bir köyde veya bir handa geceliyorduk. Böylece, Samsun'dan hareketimizin on birinci günü Sıvas'a gelebildik.

İSTİKLÂL SAVAŞI

Memleketi derin bir sefalet kaplamıştı. Biz harbe giderken okkası kırk para olan ekmek 50 kuruşa çıkmıştı. Halk, fırınların önlerinde bir ekmek alabilmek için birbirini tepeliyor, ezilenler oluyordu.

İki buçuk yıl kadar sonra, 7 haziran 1921 tarihinde tekrar askere çağırılıp, Sıvas'ta teşekkül eden müzaheret bölüğü kumandanlığına tayin edildim. Bu bölük, jandarmaya yardım için teşekkül etmişti, bir taraftan asâyiş ve bir taraftan da sevkıyat işleriyle meşgul oluyordu. İki

Çeşitli savaşlara sahne olan Kars kalesinin bir görünüşü.

ay sonra bölük lağvedildi, benim de Ankara'ya hareket edip Millî Müdafaa emrine girmem tebliğ edildi.

SAKARYA SAVAŞLARI

1921 ağustos ayı sonlarına doğru Ankara'ya gidip, Millî Müdafaa emrine girdim; beni, 5. Kafkas tümeni emrine verdiler, tümene Yarbay Cemil Cahid Bey — merhum General Cemil Cahid Toydemir — kumanda ediyordu. Tümen beni 9. alayın birinci taburunun, birinci bölüğüne tayin etti; alayımız Sakarya üzerindeki Beylikkörü'nün sağındaki teplerde idi, bölüğün mevcudu 85 kişi idi, bölükte benden başka subay yoktu, tek başıma bölüğe kumanda ediyordum.

23 eylül 1921'de Sakarya muharebesi başladı; 22 gün ve 22 gece devam etti. Bu müddet zarfında yemeyi, içmeyi ve uyumayı unutmuş, geceli gündüzlü dövüşüyor, zayiata ve yaralıya bakmıyor, şehidlerin silâh ve cephanelerini alarak bütün zâbitan ateş hattında çarpışıyorduk. Nihayet bütün cephe süngü hücumu ile düşmanı Sakarya'nın kumlarına gömmüş, sağ kalanlarından ayağı tutanlar, birbirini tepeliyerek kaçmaya başlamışlardı. 85 kişi ile başladığım muharebeden 35 kişi ile çıkmıştım, askerin birçoğu şehid olmuş, bir kısmı da yaralanmıştı.

Sakarya muharebesinden sonra, Tümen Kumandanı Cemil Cahid Bey, Samsun'da bulunan 15. Tümen Komutanlığına tayin edilmişti. Beni de, Erbaa'da bulunan 65. alayın I. taburunun I. bölüğüne tayin etti.

Çarşamba'dan Bafra'ya, Erbaa'dan Samsun'a kadar olan geniş sahada silâhlı Pontus eşkıyâsı faaliyet gösteriyor, Türk köylerini basıp, ele geçenleri öldürüyor ve köylülerin yiyeceklerini, eşyalarını alıyorlardı. 9 ay bu havaliyi tarayıp eşkıyâyı tenkil ve asâyişi temine çalıştık. Taburumuzla birlikte Erbaa'nın Destek bucağında bulunduğumuz sırada Pontus eşkıyâsının Cobideresi denilen geniş bir vâdide toplanmış olduğu haber alınmış, 65. piyade alayı ile 6. süvari alayına, bu eşkıyânın temizlenmesi emredilmişti.

Bizim taburumuz, Destek bucağının üzerinde bulunan Katıralanı mıntıkasından, 6. süvari alayı ise Destek boğazından bu vâdiye taarruz edecekti. Benim bölüğüm o günkü harekâtta uç bölüğü idi, sabaha bir saat varken bölüğü hazırlayıp hareket ettim. Katıralanı'na çıktığım zaman şafak atıyordu, henüz eşkıyâ ile temas başlamamış olmakla beraber, ilerimden ve solumdan şiddetli bir piyade ateşi başlamıştı; ateş bize karşı değildi. Dürbünle yaptığım tarassut neticesinde

benim bir kilometre kadar ilerimde bulunan kayalığa 80 - 100 kadar eşkıyânın yerleşip, Destek boğazından gelmekte olan 6. süvari alayına ateş açtığını gördüm. Eşkıyânın ateşi karşısında süvari alayı yaya muharebesine inmişti. Ateş devam ederken ben, bölüğe nişangâh tanzim ettirerek eşkıyâ üzerine üç el kumandalı ve sonra avcı ateşi açtırdım. Bizim bu tesirli yan ateşimiz karşısında eşkıyâ süvariyi bırakıp ateşini bize çevirdi ise de, olduğu yerde tutunamadı.

YEDEK SABAYLARIN GAYRETİ

Bu sırada ateş kuvvetini arttırmak için tabur kumandanım beni bir bölükle daha takviye etmişti. 4. bölüğe kumanda eden Amasyalı yedek teğmen Şeref Efendi, bölüğü ile gelip ateş hattına girerken eşkıyâ tarafından atılan bir kurşunla şehid oldu; ben, o bölüğün de kumandasını üzerime alarak iki bölüğü de süngü taktırıp, koşar adımla vâdiye indim. Eşkıyâ dağılmış, silâhlı olanlar, sağ kalanlar kaçmıştı. Bu esnada sonradan 6. süvari alayının kumandanı Yarbay Nidâi Bey — merhum Nidâi Paşa — olduğunu öğrendiğim bir zat: «Katıralanı'ndan gelen piyade bölüğü kumandanı kimdir?» diye sordu; kendimi takdim ettim. Elimi sıktı, beni okşadı, yedek olup olmadığımı sordu; yedek olduğumu söyleyince, yanında bulunan subaylara, «Yahu şu yedek subay arkadaşlarımızda ne cevherler var» diyerek iltifat etti ve bana dönerek: «Arkadaş, sana çok teşekkür ederim. Ateşi üzerine aldın, bize hareket imkânı verdin» dedi. Bu hâtıranın neticesini ileride bir vesile ile tekrar arzedeceğim.

1922 yılı temmuz ayı ortalarında Pontus harekâtında bulunan piyade alaylarını Ankara'ya Millî Müdafaa emrine istemişlerdi, ilk olarak, bizim tabur Ankara'ya hareket etti. Her gün bir tabur yola çıkıyordu. Ankara'ya geldiğimiz zaman taburun mevcudu düşmüştü; tabur eratının birçoğu bu havali çocukları olduğu için firar etmişlerdi, bizden iki gün sonra da diğer taburlar geldi. Onların mevcudu da azalmıştı. Cebeci meydanına çadır kurup, Millî Müdafaa'ya malûmat verdik, ikmâl eratı verilmek suretiyle taburların mevcudu oldukça dolduruldu, yine her gün birer tabur hareket edip, Garp Cephesi emrine girdik.

26 ağustos 1922 gecesi sabaha karşı Afyon cephesinden umumî taarruz başlamıştı. Bu taarruz hakkında selâhiyetli kalemler birçok yazılar yazmış olduğundan, bu konuda mütalâa beyân etmeyi haddi tecavüz telâkki ederim. Yalnız içinde bulunduğum birkaç noktaya temas ederek İstiklâl Savaşı'ndaki hâtıralarıma son vereceğim.

Dumlupınar meydan muharebesinde Yunan ordusu tamamen dağılmıştı. Uşak civarında Yunan komutanı General Trikopis, kolordu kumandanı General Diyenis, 8 tümen kumandanı albay ve 220 de yarbaydan teğmene kadar muhtelif rütbede Yunan subayı toplanmıştı. Bunlar o zaman Türk orduları başkumandanlık karargâhı irtibat subayı olan kurmay binbaşı Nuri Bey — hâlen Kadıköy'de oturan emekli Korgeneral Nuri Berköz — tarafından bizim tabura teslim edildiler. Ankara'ya götürülmelerine memur edildik. Tren güzergâhı haricinde, kumanda heyetinden olanların arabalarla, yarbay ve daha aşağı rütbede bulunanların yaya olarak sevkleri emrediliyordu.

ESİRLERİ NAKLEDİYORUZ

Uşak'ta hazırlanan bir trenle bunları Afyon'a getirip biraz yiyecek tedarik ettikten sonra, Çay istasyonunda trenden indirip veya kafileyi bölük kumandanlarının nezareti altında yola çıkardık. Bolvadin kaymakamlığına bir tel çekerek beş araba istedik. Kumanda heyetini tabur kumandanım ile ben, 30 silâhlı er muhafazasında götürüyorduk. Gece yarısı arabalar geldi, kumandanları bindirip, sabaha karşı Bolvadin'e girdik. Sabahleyin yine yaya, kafileyi yola çıkarıp, kumandanları arabalara bindirirken, Bolvadin halkı meydanlıkta toplanmış kumandanları seyrediyorlardı, bir çocuğun taş atması üzerine, bütün halk, esir kumandanları taşlamaya başladı. Bizim muhafız erlerin ve mahallî jandarmanın yardımıyle halkı teskin edip, kasabanın haricine çıktığımız zaman, Trikopis, Türkçe bilen yaveri Yunan yüzbaşısı vasıtasıyle kafileyi durdurmamızı rica etti ve arabadan inip asabî bir şekilde yaverine bir şeyler söylemeye başladı. Yaver, tercüme etti. Kumandan: «Zaferi kazanan bir milletin taşkınlık hakkıdır, fakat hakaret hakkı değildir, bize hakaret edilmiştir» demiş. Bunun üzerine tabur kumandanım, buna muvafık bir cevap vermemi emretti. Ben de yavere: «Papulas'ın ordu kumandanlığı zamanında Afyon'la beraber buraları da işgal etmiştiniz; sonra geri çekilmek mecburiyetinde kaldınız. O zaman halka iyi muamele yapmış olsaydınız bu âkıbete uğramazdınız» dedim. Bunu Trikopis'e tercüme edince, Yunan başkumandanı hiçbir şey söylemiyerek arabasına bindi, yolumuza devam ettik.

Kurtuluş Savaşı sonunda esir aldığımız Yunan Başkomutanı Trikopis.

Akşam üzeri Emirdağı'na geldik; belediye, esir kumandanlara bir akşam yemeği verdi; yemekte kaza kaymakamı, savcı, askerlik şubesi başkanı ve jandarma kumandanı vardı.

Yemek esnasında tabur kumandanım Binbaşı Ali Bey, Trikopis'ten yaveri vasıtasıyle şunu sordu:

«Biz Umumî Harp'ten mağlûb çıkmış, bütün memleketimiz yer yer işgal felâketine uğramış, ordumuz dağılmış, bütün kaynaklarımız tükenmişti. Siz, İzmir'e çıktınız, elinizde muntazam bir ordu ve arkanızda kuvvetli bir hükümet vardı, bütün harp malzemenizi bu hükümet veriyordu, hemen Yunanistan kadar bir arazi işgal ettiniz, bütün propaganda ve casusluk sizin hesabınıza işliyordu, bu kahkarî hezimetin sebebi nedir?»

Bu soru tercüme edilince, Trikopis epeyce düşündükten sonra şu yolda bir cevap verdi:

«Bunun iki sebebi vardır; biri maddî, diğeri mânevîdir. Mânevî sebebi ben izah etmiyeceğim, onu tarih yazacaktır, maddî sebebe gelince: Siz, benim kolordum cephesinden taarruz ettiniz, ben, ilk ateşte büyük bir kuvvet karşısında olduğumu anladım, derhal İzmir'de bulunan Başkumandan Hacıanesti'ye telefon ederek durumu anlattım ve beni takviye etmesini istedim. Başkumandanın bana verdiği cevap şu oldu: 'Türk ordusunda taarruz kabiliyeti yoktur; bu bir nümayiş taarruzudur, vaziyeti idare ediniz,' dedi. Ertesi gün Afyon düştü, benim nokta-i nazarım tahakkuk etti ve emrime kuvvet verildi ise de, iş işten geçti; verilen kuvvetler emrime girinceye kadar esir oldular. Harbin bütün devamı müddetince başkumandan İzmir'den bir adım ileri atmadı, orduyu İzmir'den idare etmeye çalıştı. Halbuki ben esir olduktan bir saat sonra kendimi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda buldum. Büyüklerinin idaresi altında bulunan bir ordu daima muzaffer olur» dedi.

ISTANBUL GİZLİ TEŞKİLÂTI

Ertesi gün Sivrihisar'a geldik, dördüncü günde Biçer istasyonundan kumanda heyetini trenle Ankara'ya götürüp Sarıkışla'ya teslim ettik, bizden iki gün sonra yaya kafile geldi. Ankara Merkez Kumandanlığı'ndan aldığımız bir miktar asker ve bizim muhafız erler arasında yaya kafileyi istasyondan alıp, halen müze olan Büyük Millet Meclisi'nin önüne getirerek

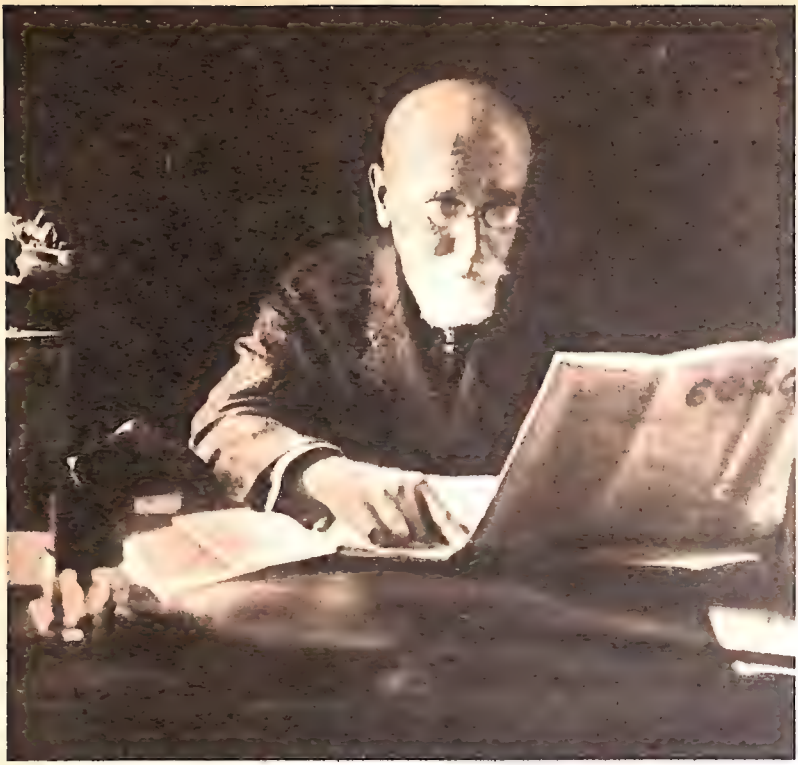

Yunan Başvekili Venizelos.

binayı selâmlatıp, onları da Sarıkışla'ya teslim ettik.

Daha sonra İzmit'te bulunan I. Ordu Zatişleri Mülhaklığı'na tâyinim emri verildi. İzmit'e giderek yeni vazifeme başladım.

Daha sonra yukarıda bahsettiğim Pontus harekâtı dolayısıyle tanıdığım Nidâî Bey vasıtasıyle Istanbul'daki gizli teşkilâtta çalışmaya başladım.

İzmit'ten Nidâî Bey ve 10 arkadaş, hepimiz sivil olarak motorla hareket edip Istanbul'a geldik. Teşkilâtın merkezi Beykoz'da idi, teşkilâtın kadrosu her sınıftan 60 subay ve 2.000 erden ibaretti. Teşkilât bir hafta, on gün zarfında kurulup işlemeye başladı.

Teşkilâtın başlıca vazifesi, ordudan seçilmiş çoban ve amele kıyafetindeki çavuş, onbaşı ve erlerin, Istanbul'a ve Beykoz'daki askerî kundura imalâthanesine geldikleri zaman, işaret-i mahsûsa ile anlaştıktan sonra, kumanyaları verilerek karşı tarafa, Davutpaşa kışlasına, oradan Trakya'ya geçirilmeleri, Boğaziçi'nde en ufak bir sandala kadar tesbit edilip, teşkilât emrinde hazır bulundurulması, icabında ordu Anadolu yakasına gelince bu vasıtalarla karşıya geçirilmelerinin temini teşkil ediyordu. Şirket-i Hayriye vapurları tarifesini değiştirmiş, akşam seferlerini bitirince Anadolu yakasında yatıyorlardı.

Bir ay zarfında Trakya'ya epeyce asker geçirildi. Bunların elbise, silâh ve cephaneleri Çorlu'da, Uzunköprü'de kazanılmış tüccar Hasan, Hüseyin ve Mahmud Efendiler gibi hamiyyetli ve vatansever insanlara tüccar eşyası imiş gibi sandıklar içinde tren ücretleri ödenerek gönderiliyordu. Bu suretle kısa bir zamanda Trakya'daki kuvvet takviye edilmiş oldu.

Hâlen Haydarpaşa Lisesi olan eski tıbbiye okulunda İngiliz askerleri vardı, bir gün buradaki İngiliz kıt'asının değiştirildiği veya oradaki kuvvetin arttırıldığı hakkında bir haber alınmıştı. Bunu anlamak vazifesini Nidâî Bey bana verdi. Ben Üsküdar'a geçip, Haydarpaşa Lisesi civarında gezinmeye başladım, lisenin cümle kapısında süngülü iki İngiliz askeri nöbet bekliyor ve o taraf kaldırımından sivil ve asker kimseyi geçirmiyorlardı. Karşıda, Nümune Hastanesi tarafındaki parmaklıklara dayanarak gözlemeye başladım.

Okulun arkasındaki bahçede asker talim yapıyordu, mola saatlerinde asker, demir parmaklıklara yanaşıyor ve nöbet-

çiler, satıcılara müsaade ediyorlardı; ben de bundan faydalanarak kıyafet değiştirip, bir tabla tedarik ederek, Kadıköy'deki bir simitçi fırınından 50 - 60 kadar simit alarak tablayı boynuma takıp molalarda askere simit satmaya ve bu suretle askerin yakalarındaki numarayı tetkika başladım. İngiliz askerlerinin yakalarında alay numaraları vardı ve oradaki askerin numarası teşkilâtça mâlûmdu. Üç gün simit satmak suretiyle oradaki kıt'anın değiştirilip, yerine başka bir kıtanın gelmiş olduğunu ve oradaki kuvvete ilâve yapılmadığını anlayıp raporumu verdim.

TORPİLLERİN NAKLİ

Karadeniz Boğazı'nın torpil ile kapatılması için, Birinci Dünya Savaşı'nda Bahriye Nezâretinin anbarlarında depo edilmiş ve her nasılsa İngilizler'in eline geçmemiş olan torpillerin Anadolukavağı'na nakli icabediyormuş; bunların nakli işini de, Nidâî Bey bana verdi. Bahriye nezâretinde bir binbaşının adresini verip binbaşıya yazdığı bir tezkere ile beni Kasımpaşa'ya gönderdi ve Kasımpaşa'daki kahvelerde oturan Karadeniz çocuklarından iki mavnacının ismini vererek, onlarla tanışma parolasını anlattı.

Kasımpaşa'ya geçip binbaşıyı bularak tezkereyi verdim ve kahveye uğrayıp Karadeniz çocuklarını bulup durumu anlattım ve bu torpilleri nasıl götüreceğimizi sordum. Bu işlerde senelerce çalışmış, Anadolu'ya birçok silâh ve cephane kaçırmış olan bu gözü açık ve cesur çocuklar torpilleri mavnaların altına yerleştirip üzerlerini saman çuvallarıyle kapatmamızı tavsiye ettiler. Kasımpaşa'dan 30 çuval saman satın alarak, gece mavnaları bahriye nezâreti iskelesine yanaştırdım. Bahriye erleri torpilleri mavnaların altına yerleştirerek üzerlerini saman çuvallarıyle kapattılar. İki mavnayı bir motora takıp gece yarısı köprünün altından geçerek Kızkulesi istikametinde seyrediyor ve Salacak iskelesini tutup, Anadolu sahilini takiben gitmek istiyorduk. Kızkulesi civarında çok akıntı olduğu için sular bizi Marmara'ya doğru sürüklüyordu. Dolmabahçe Sarayı ve Kabataş önlerinde İngilizler'in iki harp gemisi yatıyor ve her geminin etrafında iki motor mütemadiyen dolaşıyordu, bizi görünce bu motorlardan biri ışıklarını yakıp bize doğru gelmeye başladı.

Ben, saman çuvallarının üstünde, bacağımda şalvar, sırtımda cepken ve başımda sarıklı fes kıyafetiyle oturuyordum, motor bize yaklaşıp mavnaların etrafını do-

Atatürk, Millî Mücadele sırasında, Sıvas'ta heyet-i temsiliyye üyeleriyle birlikte

laşıp tetkik ettikten sonra, kim olduğumuzu ve nereye gittiğimizi şivesinden Ermeni olduğunu anladığım biri vasıtasıyle sordular. Ben, Beykoz'daki kundura imalâthanesine saman götürdüğümü söyledim, zırhlılara yanaşmamamız tavsiyesinde bulunarak çekip gittiler. Eğer mavnalar aranmış olsaydı, kendimi denize atacak, kurtulamadığım takdirde, memleket nam ve hesabına intihar etmiş olacaktım. Nihayet sularla boğuşarak Harem iskelesini tutabildik ve oradan Anadolu sahilini takiben, sabaha karşı Anadolukavağı'na gelip, torpilleri bahriye yüzbaşısı Mevlid Bey'e teslim ettim.

İngilizler bizim bu teşkilâtı uzun müddet anlayamadılar, nihayet Lozan Sulhunun akdinden bir ay evvel anlamış olacaklar ki, bir İngiliz ve bir Fransız bölüğü ile Beykoz'u basıp, bizi yakalamak istediklerini iştihbaratımız bize haber verdi. Beykoz'da bulunan bütün teşkilât subay ve erleri o gece Beykoz'u terkettik. Ertesi günü sabahın erken saatlerinde iki bölük, Beykoz iskelesine çıkarak iskelenin karşısında bulunan Ferid Bey'in eczanesine ateş açıp büyük vitrin camını kırmışlar ve bizi aramışlarsa da kimseyi bulamamışlar. Ferit Bey'in eczanesinin arkasında arkadaşlarla toplantı yapardık, bunu öğrenmiş olacaklar ki, aramaya oradan başlamışlar. Ferid Bey merhum, kırılan bu vitrin camını uzun müddet değiştirmeyerek bir hâtıra olarak muhafaza etmişti.

Lozan sulhu ilân edilince biz de meydana çıktık ve üç gün sonra da terhis edildim.

Memleketim olan Sıvas'a döndüğüm zaman, Şarkışla ilçesine bağlı Gemerek bucağında idarî vazifeme başladım. Cumhuriyet'in ilânından bir buçuk yıl sonra doğuda Şeyh Said isyanı diye tarihe geçen isyan harekâtı başlayınca, Cumhuriyet hükümeti kısmî seferberlik ilân etti. Ben, üçüncü defa Sıvas'ta bulunan 5. Kafkas tümeni yaveri olarak yine askere çağırıldım. Harekâttan sonra tekrar terhis edildim.

Bu suretle şerefli ve kahraman Türk ordusunda 8 sene rütbeme mahsus vazifelerde çalıştım. Bugün 75 yaşını idrak etmiş bir ihtiyar olarak köşemde mensubiyeti ile gurur duyduğum aziz ve kahraman milletime dua ile meşgulüm.

SON

Trikopis'in, ele geçirilen nişanları.

Geçen Sayımızda Çıkan Açıklamaya Bir Cevap

Muhterem mecmuanızın Eylül sayısında, hakkımda yazılmış mektubu okudum. Cevabın lutfen neşrini rica ederim.

Muhterem efendim. Mektubunuzu okudum. Ne tarafını düzelteyim? Söz konusu yazının hazırlanış tarihi 1956'dır. Yani İsmail Hâmî Danişmend'in sizinle evlenmesinden tahminen 4 sene evvel.

Danişmend Bey'in Almanca bilmemesi dolayısivle o yıl kendisine Müller'in büyük tarihinden 1.000 küsur sayfa tercüme ediyordum; o da not ediyordu. Bu çalışma aylar sürmüştür. O tarihlerde bir tıp mecmuasında da bir tıp doktorunun söz konusu makalesi çıkmıştı. Benim bu makaleye cevap hazırlamam o tarihlerdedir. Fransızca ve Türkçe kopyalarının müsveddeleri de mahfuzdur. O esnada bunun Türkçe olarak neşrine fırsat ve lüzum kalmamıştı. Türkiye'de tarih ile meşgul olanlar kadar, bütün dünyada tarih ile meşgul olanların, bir tıp teknik mecmuasına abone olması ve neşriyatını takip etmesi ihtimali var mıdır?

Siz, ders hazırlarken, bunların ikinci kopyalarını (çünkü başka kopyaları da başkalarında vardır; o zaman müteaddit kopyaları çıkarır, tashih ve ilâveler yapmaları için bazı dostlara verirdik) İsmail Hâmî Danişmend Bey size vermiş de, siz de derste talebeye anlatmışsınız... Muhterem hanımefendi, siz orta mektep tarih hocası idiniz. Eğitim Bakanlığı sizi ancak kitaptaki mahdut malûmatı bu körpe, 13 yaşındaki çocuklara öğretmeye mezun kılmıştır. Zavallı yavrular...

Uzun tafsilâtı geçerek, falan sütunun, filân taratındaki kelimeler aynen alınmış olduğu iddiasına gelelim: Bütün dünyada tarih sayfaları, kronolojiler bütün lisanlarda ortadadır. Ve tabiî müteaddit lisanlara vâkıf olanlar bunları tetkik eder, alır. Aynen alır, ilâve eder. Bunlar normaldir. Çünkü bunlar kelimelerdir; kelimeleri herkes dilediği gibi kullanır. Ancak teknik hususlarda meselâ — tevazuu bir saniye için bırakıyorum — benim Alman klasiklerinde yazılı teknik buluşlarımdan birini kullanırken elbette ismimi alacaktır. Keşke H. Danişmend Bey'in ismini Batı teknik kitaplarında görseydik ve aynen alsaydık.

Belli başlı sözlerinize yukarıda verdiğim cevapları kâfi bularak şunu kaydetmek isterim ki, H. Danişmend Bey'le mahdut seneler süren izdivaç hayatınızda onun dostu ve arkadaşı olarak size ve akrabalarınıza elden gelen tıbbî yardımı yapmışımdır. Türk ırkı, doğmatik olarak bu hususlarda minnettar kalır. Danişmend Bey'in kitapları hakkında da mahkemede elimden gelen yardımda bulundum. Fakat hukuk, Türkiye'de hiç şaşmıyor. Bunda kabahat benim değil. Böyle olmasına rağmen mâlûm bir zâtın fikirlerine uyarak bana târiz etmenizi zaten bekliyordum.

Şunu da ifade etmek isterim ki, ne bu makalem ve gazetelere yazdığım diğer yazılarım ve ne de ilmî yardımlarımda hiçbir maddî kazancım olmamıştır.

Hürmetlerimle.

Dr. RAZİ MANER

Japonya'nın 1923 Yılında Uğradığı Felâket

Büyük Deprem

Yazan: Zeki Ökmen

TAKVİMLERİN 1 eylül 1923 cumartesini gösterdiği gün, Japon devletini, yeni bir görev bekliyordu; bir gün önce hükümet başkanı vefat etmiş ve ülke fiilen hükümetsiz kalmıştı. Yeni hükümeti kurma görevi, saray tarafından 71 yaşındaki Amiral Yamamoto'ya verilmişti. Japon geleneklerine ve askerlik kurallarına sıkı sıkıya bağlı bulunan amiral, o gün her zamanki gibi erkenden kalkmış, günlük programlarına bağlı olarak sabah jimnastiğini yaparak ve odasını, karısının ve oda hizmetçisinin yardımını istemeksizin düzeltmiş ve tam saat 6'da kahvaltısını ederek, saraya giderken giymek üzere kullanacağı redingotunu, çizgili pantolonunu ve silindir şapkasını valizine yerleştirmiş, ilk temasları yapmak üzere şehrin merkezindeki Denizciler Kulübü'ne yollanmıştı. Burada ilgililerle ve bu arada yüksek mahkeme başkanı ile birkaç saat çalışma durumuna girmişti ki, birden uzaklardan ve derinlerden gelen ve gök gürültüsünü andırır sesler duyuldu; yer sarsılıyordu. Kulüp binasındaki şamdanlar ve avizeler şangırdamış, tavan ve duvarlardan sıvalar dökülmüş, bir baca devrilmiş ve salon kurum ve sıva tozları ile dolmuştu.

Japonya'da herkes yılda ortalama, küçüklü büyüklü 15.000 kadar depremle yüz yüze geldiğinden, böyle durumlarda nasıl hareket etmek gerektiğini amiral de çok iyi biliyordu. Bu bakımdan hiç telâş eseri göstermeksizin, sessizce bahçeye indi, üzerindeki tozları silkeledi, yanında bulunanları evlerine gönderdi, kabine konusunda sorular yönelten gazetecileri ölçülü ve nazikâne sözlerle ve depremin kendilerine yeterince konular vereceğini işaret ederek onları uzaklaştırdı. Tam o sırada, ikinci defa daha korkunç bir vurma ile yer sarsıldı, bahçedeki havuzdan sular fışkırdı. kulüp binasında patlayan lambaların, kırılan porselen kapların ve camların sesleri etrafta yankılandı.

Yamamoto'nun ilk kaygısı, imparatorun sağlık durumu olmuştu. Bunun için saraya kadar gitmek gerekiyordu. Hemen arabasına bindi.

— Saraya! emrini verdi.

Yolda karşılaştığı manzara, depremin pek şiddetli olduğunu gösteriyordu. Gelen haberlere göre koca şehrin diğer semtlerinde 1.000 kadar insanın öldüğü ve 5.000 kadar evin de harap olduğu söz konusu olmaktaydı; üç milyonluk bir şehirde bu kadarcık zarar önemli sayılamazdı.

DEPREMİN ALANI VE ETKİLERİ

Deprem, 150 kilometrelik bir alan içinde, Tokyo'dan başka en önemli merkezlerden biri olan Yokohama ile birlikte sayısız

Geçen Sayımızda Çıkan Açıklamaya Bir Cevap

Muhterem mecmuanızın Eylül sayısında, hakkımda yazılmış mektubu okudum. Cevabın lutfen neşrini rica ederim.

Muhterem efendim. Mektubunuzu okudum. Ne tarafını düzelteyim? Söz konusu yazının hazırlanış tarihi 1956'dır. Yani İsmail Hâmî Danişmend'in sizinle evlenmesinden tahminen 4 sene evvel.

Danişmend Bey'in Almanca bilmemesi dolayısivle o yıl kendisine Müller'in büyük tarihinden 1.000 küsur sayfa tercüme ediyordum; o da not ediyordu. Bu çalışma aylar sürmüştür. O tarihlerde bir tıp mecmuasında da bir tıp doktorunun söz konusu makalesi çıkmıştı. Benim bu makaleye cevap hazırlamam o tarihlerdedir. Fransızca ve Türkçe kopyalarının müsveddeleri de mahfuzdur. O esnada bunun Türkçe olarak neşrine fırsat ve lüzum kalmamıştı. Türkiye'de tarih ile meşgul olanlar kadar, bütün dünyada tarih ile meşgul olanların, bir tıp teknik mecmuasına abone olması ve neşriyatını takip etmesi ihtimali var mıdır?

Siz, ders hazırlarken, bunların ikinci kopyalarını (çünkü başka kopyaları da başkalarında vardır; o zaman müteaddit kopyaları çıkarır, tashih ve ilâveler yapmaları için bazı dostlara verirdik) İsmail Hâmî Danişmend Bey size vermiş de, siz de derste talebeye anlatmışsınız... Muhterem hanımefendi, siz orta mektep tarih hocası idiniz. Eğitim Bakanlığı sizi ancak kitaptaki mahdut malûmatı bu körpe, 13 yaşındaki çocuklara öğretmeye mezun kılmıştır. Zavallı yavrular...

Uzun tafsilâtı geçerek, falan sütunun, filân tarafındaki kelimeler aynen alınmış olduğu iddiasına gelelim: Bütün dünyada tarih sayfaları, kronolojiler bütün lisanlarda ortadadır. Ve tabiî müteaddit lisanlara vâkıf olanlar bunları tetkik eder, alır. Aynen alır, ilâve eder. Bunlar normaldir. Çünkü bunlar kelimelerdir; kelimeleri herkes dilediği gibi kullanır. Ancak teknik hususlarda meselâ — tevazuu bir saniye için bırakıyorum — benim Alman klasiklerinde yazılı teknik buluşlarımdan birini kullanırken elbette ismimi alacaktır. Keşke H. Danişmend Bey'in ismini Batı teknik kitaplarında görseydik ve aynen alsaydık.

Belli başlı sözlerinize yukarıda verdiğim cevapları kâfi bularak şunu kaydetmek isterim ki, H. Danişmend Bey'le mahdut seneler süren izdivaç hayatınızda onun dostu ve arkadaşı olarak size ve akrabalarınıza elden gelen tıbbî yardımı yapmışımdır. Türk ırkı, doğmatik olarak bu hususlarda minnettar kalır. Danişmend Bey'in kitapları hakkında da mahkemede elimden gelen yardımda bulundum. Fakat hukuk, Türkiye'de hiç şaşmıyor. Bunda kabahat benim değil. Böyle olmasına rağmen mâlûm bir zâtın fikirlerine uyarak bana târiz etmenizi zaten bekliyordum.

Şunu da ifade etmek isterim ki, ne bu makalem ve gazetelere yazdığım diğer yazılarım ve ne de ilmî yardımlarımda hiçbir maddî kazancım olmamıştır.

Hürmetlerimle.

Dr. RAZİ MANER

şehir, kasaba ve köyleri de içine almıştı. Dalga merkezi, daha sonraki araştırmalara göre, Tokyo'nun 92 kilometre güneyinde, Sagami körfezindeydi. İlk vuruşla, yakın kara parçasında korkunç patlamalar olmuş, tarlalarda ekili bulunan patatesler havaya fırlamış ve köylüler âdeta toprağa gömülmüşlerdi. Kıyı yakınlarında bulunan Jagaşima adası, dipten kabaran topraklarla yarımada oluvermiş, civarda bulunan kaplıcalı köylerle, balıkçılık alanlarında bulunan evlerin hemen hemen yüzde doksanı yıkılmıştı. Nabukava şehrinde bu şehrin üst yanından geçen Nabukava nehrinin yatağında bir kayma olmuş, toprakların büyük kısmı körfeze açılan ağzını kapayarak şehrin sulara gömülmesine yol açmıştı. Büyük Buda heykeli ile ün yapmış Kamakura'da şehrin yüzde seksenini bulan 2.500 evin harap olması yanında depremi takip eden saatlerde şehrin alt kısımları üç adam boyundaki su dalgaları içinde kaybolmuştu.

YOKOHAMA'DA DURUM

Yokohama şehrinin bütün çevresi, yerle bir olmuştu. Hemen bütün yapılar, oteller, konsolosluklar, bankalar, tiyatro ve okullar yıkılmış bulunuyordu. Olayı, limanda demir atmış bir transatlantikten gören bir yolcu, daha sonra gördüklerini bir Japon gazetesine şöyle anlatmıştı:

«Üzerinde bulunduğumuz güverte öyle sarsıldı ki, bir depremde en güvenilir yer olması gereken su üzerinde bile, 14.000 tonluk bir okyanus devinin parçalanacağından korkmuştuk. Şehirden bir dakika sonra sarı bir duman yükseldi, büyüdü, büyüdü, sonra karardı, arkasından büyük bir hızla kuzeye kaydı. Bu, kuşkusuz, yıkılan yapıların tozu idi ve hemen bütün hava, denizi doldurdu.»

Hemen kısa bir süre sonra, şehirden yangınlar yükseldi; engel olunamıyordu, zira ana su yollarının boruları patlamış, yangın söndürme araçları yıkıntılar altında kalmış, güneyden esen rüzgâr, alevleri körüklemiş ve yangını liman semtine kaydırmıştı. Liman çevresindeki dağlar gibi kömür yığınları tutuşmuş, yağ tankları patlamış, içindekiler caddelere ve limana yayılarak şehri cehenneme çevirmişti.

Tokyo'nun II. Dünya Savaşı'ndan sonra havadan çekilmiş bir fotoğrafı.

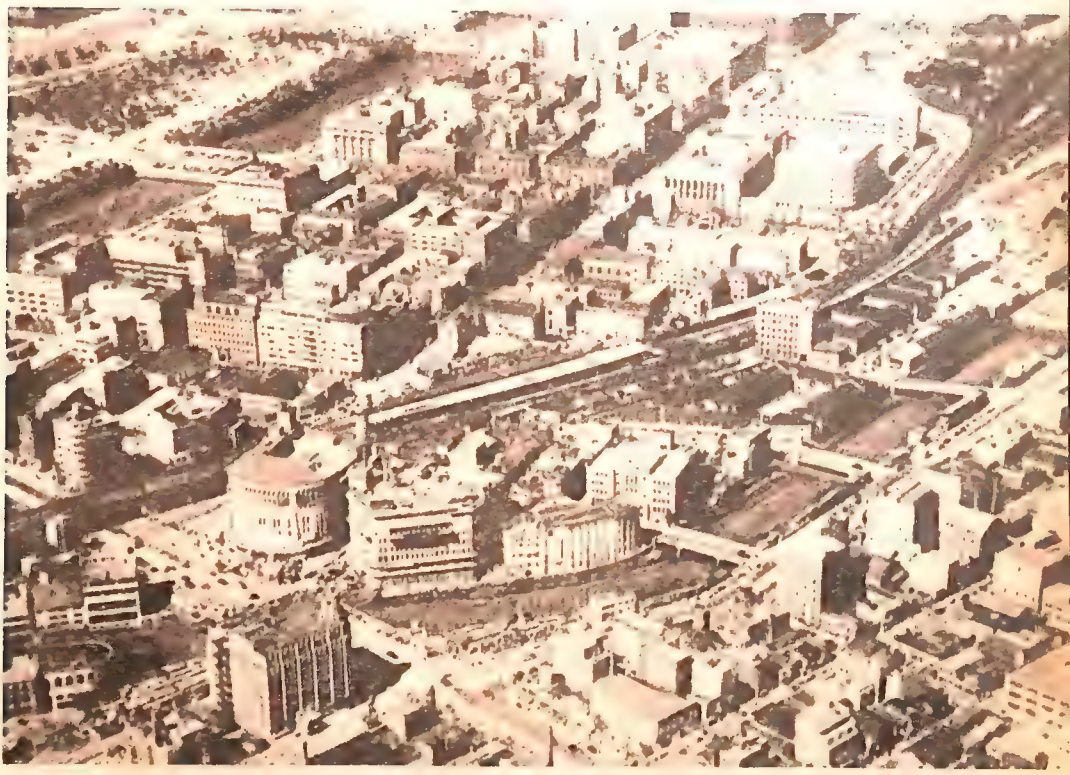

Orta dereceli bir Amerikan okulu müdiresi, binanın yıkılması ile, yıkıntılar arasında kalmıştı; arkadaşları onu kurtarmaya çalışıyor, fakat yıkıntılardan uzanan ateş dilleri, bu çabayı engelliyordu. Kadın bitkin bir halde:

— Beni bırakın, Yüce Tanrım beni çağırıyor, ateş işte orada, yaklaştı, diye inliyordu.

Kurtarmaya glenler çabalarını arttırdılarsa da, alevler onları da ısırmaya başladı ve bu bahtsız kadını kurtarmak mümkün olamadı.

Büyük bir otelde garip bir olay olmuştu; binanın ikinci katında banyosunu almakta olan bir kadın, banyo teknesi ve tekneye bağlı su borusuyla birlikte, yıkıntılar arasında kendini caddede buluvermişti.

Şehirden kaçıp parka ulaşabilenlerin birkısmı canlarını kurtarabilmişlerdi; fakat kıyılarda kalan binlerce kişi, kendilerini saran alevlerin öldürücü sıcaklığı içinde kavrularak ölmüştü. Bir kısım halk da denize koşarak boyunlarına kadar suya dalmış, yanmakta olan yağ adacıkları arasında kurtarılmalarını beklemişlerdir. On bin kişiyi bulan bu kafile arasında şehrin polis müdürü de vardı. Üç korkulu saatten sonra bir gemi tarafından kurtarılabilen polis müdürüne bir bardak et suyu ve bir tabak pirinç yemeği verilmiş ve takatı yerine gelince de gemidekilerden bir imdat mesajı yayınlanmasını rica etmiştir. Bu mesaj şu cümleleri taşıyordu:

«Bugün öğle üzeri büyük bir deprem oldu, bunu yangın izledi. Bütün şehir bir yangın denizine döndü. Bütün ulaşım durdu ve haberleşme kesildi. Ne suyumuz ve ne de yiyeceğimiz var. Tanrı aşkına hemen yardım gönderiniz.»

Bu telsiz mesajı Tokyo'ya da çekilmişti; fakat orası da kendi canının derdine düşmüştü.

TOKYO'NUN DURUMU

Saraya varan başbakan adayı, henüz hükümeti kuramamıştı. İmparatordan, ilk iş olarak, yeni kabine kuruluncaya kadar, eski kabine üyelerinden Utschida'nın görevlendirilmesini rica etti. Bu, geçici bir hükümetti ve geniş yetkilere sahip değildi. Bu bakımdan Yamamoto'nun kabinesini hızla kurması gerekiyordu. Şehirde bütün ulaşım ve bağlantılar kesilmişti. Ortalıkta gelişigüzel haber ve söylentiler dolaşıyordu. Yollarda eski devirlerin Samurai şövalyelerinin kıyafetlerini giymiş, eli bambu mızraklı kişiler dolaşıyordu. Bunlar gelip geçenleri yollarından alıkoymakta gûya güvenliği sağlamaya çalışmaktaydılar. Hattâ bu arada Yamamoto'nun arabasını durduran bu gönüllülerden biri, elindeki bambu mızrağını şöförün gözüne doğru tutarak arabada kimin bulunduğunu öğrenmek istemiş, kimliği öğrenince özür dileyerek yoluna gitmesini sağlamıştı. Bu durum Yamamoto'nun hoşuna gitmemişti, ne yapsın ki, ne kendisinin ve ne de geçici hükümet başkanının elinde bir güç vardı.

Bu arada yangınlar dehşetini sürdürüyordu. Tokyo'da öteden beri yangınlara bir alışkanlık vardır. Daha şehrin adının Tokyo yerine Edo olarak adlandırıldığı derebeylik döneminden kalma bir gelenek olarak, yangınların alevlerine «Edo'nun Çiçekleri» adı verilir ve bundan gurur duyularak, her insanın ömrü süresinde üç kez yangın geçirmesinin, olgunlaşmanın şartı sayılırdı. Ancak kısa bir süre içinde şehirde 134 yangın çıkmıştı. Telefon hatları felce uğradığından, yangın yerleriyle ilişki kurulamıyordu. Zira su boruları kırılmış ve patlamıştı. Hemen hemen su yok gibiydi. Öte yandan hafif tahta yapılı evleri çevreleyen sokaklar, korkudan bir araya gelmiş insanlar ve depremin yıktığı enkazla o kadar tıkanmıştı ki, hiç bir etfaiye aracı giremiyordu.

Gece yarısına doğru küçük yangınlar birleşerek iki büyük kol hâlinde, şehrin ortasından geçen Sumita nehrinin iki yakasında uzanıp gidiyordu. Sabaha karşı 5.30'da kurtulma ümidi ortadan kalkmıştı. Alay alay insan yığınları, nehrin iki yanına koşuşmakta, birçokları kurtarabildiklerini sırtlarında ve el arabalarında taşımaktaydılar. Halk bir yakadan öbürüne geçmek köprülere hücum ediyordu. Bu yüzden köprü üstlerinde o kadar çok insan yığılmıştı ki, birçokları kendilerini suya atmak zorunda kalıyorlar, yüzemeyenler ölüyor, yüzenler ise kıyıda yangının öldürücü sıcaklığıyle karşılaşıyordu. Nehirdeki beş köprüden dördü, ertesi gün yangından kavrulmuş cesetlerle tıkanmış ve ölülerden kuleler yığılmıştı. Beşinci köprüde de aynı felâketin olmaması, bir polis memurunun, köprü üzerine hiç bir eşya ve el arabası sokmaması sonucu sağlanmıştı. Böylece 12.000 kadar insanın hayatı kurtarılmıştı. Ama yangın yine devam ediyor, şehrin banliyölerinden bu acıklı manzara bir şenlik hâlinde seyrediliyordu. Alevler yüz metre yükseklere uzanıyordu. Hastanelerden boşaltılabilen hastalar, sedyeler içinde, hastabakıcılarının bakımı altında, facianın son bulmasını beklemekteydiler. Herkes kadere boyun eğmişlerdi. Deprem aralıksız devam ediyordu. Gece-

Japonya'da, bir kanal üzerinde, iç içe geçmiş ahşap evler. Depremden sonraki yangın, bu yüzden korkunç bir âfet halini almıştır.

nin bastırılmasıyle birer köşeye sığınanlar, korku, heyecan ve yorgunluk içinde uyumaya çalışırlarken, birdenbire acayip gelen bir ses duyuldu; ortalık birden karardı; bu ses, Japonlar'ın Todrumaki dedikleri dev kasırgaya aitti. Bu korkunç fırtınaya tutulanın sağ kalması ancak bir mucize ile olabilirdi. Çok geçmeden çapı 100 metre yüksekliği bir gökdeleni andıran ve saatte 240 kilometre hızla yürüyen bir hortum doğdu. Hortum, nehir boyunca ilerleyerek, insanları, nehir içindeki taşıtları kaldırıp kaldırıp yere çalıyor ve alevleri dalgalandırarak ilerlere sürüyordu. Park bir anda bir ölüm çemberi içine girmişti. Tüyler ürpertici sahneler oluyordu. İnsanlar ağlaşıp bağrışıyorlar, inleyenler, dua edenler bu manzarayı dehşete bürüyordu. En sonunda bu korkunç fırtına sona ermişti, ama kurtarma ekiplerinin gelmesiyle görülen manzara dehşet verici idi; zira 40.000'i aşan felâketzededen ancak 200 kadarı hayatta kalabilmişti.

İmparator, ertesi gün kurulan kabineye ilk görev olarak, yanan, yıkılan yerlerin onarılması işini verdi. Özel bütçesinden beş milyon dolar değerinde bağışta bulundu. Kabine gece yarılarına kadar yapılacak işleri görüştü; fakat tam bu sırada bir de Koreliler meselesi ortaya çıktı.

«B» VE «P» SESİ

Depremden on yıl önce, 1910 yılında, nüfusu 17 milyon kadar olan Kore, Japonlar'ın hâkimiyeti altına girmişti. İki halk topluluğu arasındaki ilişkiler de oldukça gergin bir durum gösteriyordu. Kore'den gelen binlerce göçmen, Japon şehirlerinin fakir mahallelerinde, kendi kolonileri halinde yaşamakta ve daima Japonlar tarafından ilgisizlikle karşılanmaktaydılar.

Depremi izleyen saatlerde, kötüce söylentiler yayılmaya, Koreliler'in Tokyo'daki bağ ve bahçelere saldırdıkları ve insanları öldürmeye başladıkları ileri sürül-

meye başladı. Hattâ, Koreliler'den kurulu bir birliğin şehre yürüyüş halinde bulunduğu söyleniyordu. Bu, anlamsız bir söylentiydi, fakat herkes buna inanıverdi. Japonlar tarafından meydana getirilen, Samurai kıyafetli, şişli, bambu mızraklı, sopa ve bıçaklarla silâhlanmış gönüllü grupları, sokak başlarını tutarak, barikatlar kurarak Koreli avına çıktılar. Koreliler'le Japonlar yüz hatları bakımından ayırt edilememekteydi. Başıboş insan yığınları arasından gerçek Koreliler'i seçme güçlüğü vardı. Bu bakımdan, şüpheli görülenlere, Koreliler'den (B) harflerini (P) olarak söylemelerinden yararlanılarak, (Ba, bi, bu, be ve bo) heceleri söyletilmeye ve bu konuşma testini başaramayan bedbahtların öldürülmesine başlandı. Depremden sonra iki gün içinde ne kadar günahsız insanın bu yolla öldürüldüğü, bugüne kadar bilinememektedir. Koreliler 6.000 sayısından söz ederken, Japon hükümeti, ölü sayısının 500 civarında olduğunu, bunların da sadece Koreli olmadığını ileri sürüyor.

HAYAT GENE SÜRDÜRÜLMEKTEDİR

Sözü edilen katliâma, oldukça az kimse katılmıştı; çoğunluk tam bir sessizlik ve acı içindeydi. Pek çoğu paniğe kapılmıştı, pek azı ise yağmacılığa girişti. Yangından kaçanlar kısa bir süre içinde düzenlendi. Bunun için şehirde, sayısız gönüllü birlikleri kuruldu. Doktorlar, hemşireler, durup dinlenmeden yaralılara el atıyor, ticarethaneler, parasız çay ve yiyecek dağıtıyorlardı. Tokyo civarındaki bir fabrikada bir yardım mutfağı kuruldu, bir motorbotla şehre etli pilâv ve içme suyu gönderildi.

Merkez istasyonunda lokomotif deposu müdürü yüzlerce vagonu yangından kurtarmayı başarmıştı; böylece bunlardan yaralı taşımak için yararlanıldı. Merkez garı, açıkta kalmış 3.000 kişiyi kabûl etti. diğer gruplar da depolarda ve vagonlarda barındırıldılar. Yataklı vagonlardan, hasta ve yaralılar için yataklar taşındı.

FELÂKETZEDELERE YARDIM VE CESETLERİN YAKILMASI

Bu bahtsız gün ve saatlerde, aklı ile kendini gösterenler de çıkmaktaydı. Bunlardan birisi de şehrin en büyük oteli İmperial'in müdürü Tetsuzo İnumara idi. Otel henüz tamamlanmıştı; deprem, yapının giriş yerini çökertmişti. Fakat yangına maruz olmasına rağmen genç ve enerjik müdür yüz kadar otel mensubunu çatıya çıkararak otelin havuzundan doldurttuğu kovalarla binayı yangından korumuştu. Bundan sonra otelin karşısındaki parkta aç kalan binlerce insanı beslemek üzere, otelin mutfağında yemekler kaynatarak, para almaksızın otelin personeli ile taşıttı. Günde iki defa 2.500'den fazla düşküne pirinç çörekleri verdi. Öyle ki, herkes bu otele serbestçe girebiliyor ve bedelsiz yiyecek alabiliyordu.

Öte yandan cesetlerin ortadan kaldırılması da korkunç bir görev olarak ortada idi. Bunların sayısı on binleri aşıyordu. Henüz kimlikleri açıklanamamış ölüler, yer yer kurulmuş morglarda ancak iki gün bekletilebilmiş sonra da yakılmalarına başlanmıştı. İnsanı ürküten bu ateşi söndürmek için vagonlar dolusu çam odunlarının şehre taşınması gerekiyordu. Cesetlerin yakılması ile ilgili olarak, yıkılmış askerî dikimevinin bulunduğu meydan seçilmişti. Bu işlem beş gün, beş gece sürdü.

YILLIK ANMA TÖRENLERİ VE YENİDEN YAPILAN BÜYÜK ŞEHİR

Büyük Kanto depremi ve onu izleyen felâketin bir eşi veryüzünde görülmemişti. Tokyo sismoloji enstitüsünde aylarca süren araştırma ve incelemelere göre başkentteki kayıplar, ölü olarak 107.519 ve yaralı olarak da 42.135'tir. Yokohama ve diğer yerlerdeki kayıplarla, ölü sayısı 142 807, yaralılar ise 103.733'ü bulmaktadır. Yuvarlak hesap yarım milyonu bulan şehir yapılarından 375.000 kadarı depreme kurban olmuş. Yokohama'da ise evlerin yüzde sekseni yıkılmış ve geri kalanları da ateşten siyahlaşmış yanık birer yıkıntı haline gelmiştir.

Bugün, Tokyo'da cesetlerin yakıldığı yer, 1923 yılının acı hâtırasına ayrılmıştır. Parkın giriş yerinde bir müze meydana getirilmiş olup, yangın esnasında elde kalabilen hâtıra eşyası burada sergilenmektedir. Bu arada. meselâ bir ağaç dalına asılmış bir teneke levha, eğri büğrü bir bisiklet, yangın ve fırtınanın akış yönlerini gösterir levha ve krokiler, sayısız resimler göze çarpmaktadır.

Parkın ortasında, üç katlı yüksek bir hâtıra salonu yükselmektedir. Yakılabilen 50 000 kurbana ait küller, büyük kupa ve kaplar içinde saklanmakta ve bir mihrapta da «sonsuz kutsal ateş» yanmaktadır.

Her yıl eylülün birinci günü, Tokyo'da bir anma töreni düzenlenir; bu törende binlerce yerli ve yabancı bulunur. Hükümet ve şehir temsilcileri hazır bulunurlar. Dinî tören yapılır; kutsal ateş çevresinde, deprem, yangın ve sel felâketi kurbanları için dua edilir. Ve, tam saatler 12'ye iki dakika kala bir çan çalar ve herkes yere çömelir, sessizce dua etmek üzere başlarını eğerler.

TARİHE AKAN BİR AY

Ağustos 1971

1 AĞUSTOS

Partilerarası anayasa komisyonu, anayasa değişikliği konularını inceliyor.

● Ankara'daki muhakemesinde bir yıla mahkûm olan Çetin Altan, Istanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nde de 1,5 yıla mahkûm oldu.

● Ay'da otomobille gezişlere devam ediliyor. Ayda ilk mektup damgalandı.

2 AĞUSTOS

Ay yüzünde 69 saat kalan David Scott ve James Irwin, Ay'dan ayrılarak ana kabinle birleştiler. Bir astronot, Ay yörüngesinde iken uzayda yürüdü.

6 AĞUSTOS

Okul kitabı ve defterlerin, kâğıt zammından etkilenmeyeceği açıklandı.

● Apollo 15, başarılı bir Ay seferinden sonra dünyaya döndü. Dünyaya dönen üç astronot: Davit Scott, James Irwin ve Alfred Worden Hawai adasının 531 km. kuzeyinde denize indi. Astronotlar artık karantinaya alınmayacak.

7 AĞUSTOS

İzmir Sıkıyönetim Komutanlığı, Ziraat Bankasının 4 milyon lirasını soyan soyguncuların şiddetle takip edildiğini bildirdi.

8 AĞUSTOS

Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel Kıt'a Çini'nin Türk hükümetince tanınmasını sert bir dille tenkid etti.

11 AĞUSTOS

İçlerinde eski MBK üyesi İrfan Solmazer'in de bulunduğu anarşistlerin duruşmasına başlandı.

14 AĞUSTOS

İki Fransız turistini öldüren katiller, olay yerinde, suçu nasıl işlediklerini anlattılar.

● İdamı istenen İrfan Solmazer tahliye edildi.

15 AĞUSTOS

Doğu Anadolu'daki sel baskınında 17 kişi öldü.

16 AĞUSTOS

Türk Renault otomobilleri piyasaya çıktı.

● Kendilerine Türk Kurtuluş Ordusu adını takan vatan hainlerinin duruşması başladı.

● Amerikan doları değerini kaybediyor.

19 AĞUSTOS

Kapatılan Türkiye İşçi Partisi elebaşılarının duruşmasına Ankara'da başlandı.

● Adam kaçıranlara idam cezası verilmesini derpiş eden kanun, Millet Meclisi'nde kabûl edildi.

23 AĞUSTOS

Millet Meclisi anayasa komisyonu, anayasa değişikliği kanun teklifini bütüniyle kabûl etti.

24 AĞUSTOS

Askerî terfi listesi açıklandı. Kara kuvvetlerinden üç, hava kuvvetlerinden bir korgeneral, orgeneral oldu.

● Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, yurt gezisine çıktı.

26 AĞUSTOS

Malazgirt zaferinin 900. yıldönümü, Malazgirt'te yapılan büyük bir törenle kutlandı.

● Büyük taarruzun 49. yıldönümü anıldı.

27 AĞUSTOS

Temmuz sonunda, Ziraat Bankası'na ait 4 milyon lirayı gasbeden soyguncular yakalandı. Çalınan paranın 2 milyona yakın kısmı ele geçirildi.

28 AĞUSTOS

Millî Piyango gelirinin Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na bırakılmasına dair olan kanun Resmî Gazete'de yayınlandı.

30 AĞUSTOS

Büyük zaferin 49. yıldönümü bütün yurtta törenlerle kutlandı.

100 Yıl Önceki

Ülkeler ve İnsanlar

Venezuela

Bugün 10.000.000 nüfuslu bir ülke olan Venezuela'nın yüzölçümü 912.000 Km.²'dir. Ülke, Güney Amerika'da ilk keşfedilen topraktır. Venezuela uzun yıllar İspanyollar tarafından yağma edildi. Sonunda cumhuriyet hâline geldi. Bugün yine cumhuriyetle idare edilmektedir.

Bir asır önceki Venezuela'da sal ile seyahat eden Avrupalılar.

Yüz yıl önceki Venezuela'nın Baranquilla şehrinde tipik bir sokak manzarası (yukarıda); aşağıda, Orinoko nehrinde bir iskele.

Yukarıda tipik Venezuelalılar, aşağıda, bir sahil köyünde balık pişiren yerliler görülüyor.

Yukarıda, yüz yıl önceki Venezuela'da bir köy, aşağıda bir kızılderili mezarlığı görülüyor. Kızılderililer, ölülerini küplere veya hasır mahfazalar içinde belirli mağaralara koyardı.

Orinoko nehri boyunca yapılan bir seyahat sırasında kamp kuran seyyahlar (yukarıda). Aşağıda, Venezuela'nın önemli şehirlerinden olan Bolivar'da bir sokak.

Kitaplar Arasında

Kilit

Necati Sepetçioğlu

M. Necati SEPETÇİOĞLU **Kilit.** Türkiye Edebiyat Cemiyeti ve Selçuklu Tarihi ve Medeniyeti Enstitüsü yayınları. Dilek-İş Matbaası, Istanbul 1971. 281 sayfa, 15 lira.

Roman ve tiyatro yazarı Mustafa Necati Sepetçioğlu, yeni romanını Kilit adıyla eylül ayı içinde yayınladı. Türkiye Edebiyat Cemiyeti'yle Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü'nün müştereken yayınlamış bulunduğu bu roman, Alparslan'ın, 1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'yu ebedî yurt olarak Türklüğe açan büyük Sultan'ın romanıdır. Fakat Kilit'te çok usta bir sentezle, 1071 ve daha öncesinin bu ebedî yerleşme ıztırapları ve bu ıztırapların yoğurduğu devlet düşüncesi modern bir roman tekniğinde yalın ve kendine has bir biçimde ele alınırken, bir devlet adamının bütün psikolojisi, sevinci, kederi, kendi kendisiyle ve çevresiyle mücadeleleri akıcı bir üslûpla aksettirilmektedir.

Yerli kaynaklardan gücünü alan ve bir tarihî roman gibi görünüp, beşerî çizgileriyle sevgi ve dostluk, inanç ve toprağa bağlılık, bir milletin beşeriyet içindeki yeri gibi insanî temalarla çağımız roman anlayışına ve çizgisine ulaşan Kilit romanında, yazar aynı zamanda bir sanatkârın kaynaklardan nasıl istifade edebileceğini de göstermiştir.

Bu bakımlardan, Kilit romanını Türk edebiyâtında bir merhale olarak kabûl ediyoruz. İmajların canlılığı, üslûbun çok renkli ve kendine has oluşu, geçmişle, bugün arasında kurulan fevkalâde köprü, romanın değerini arttırmaktadır.

Eser, kitabın arka kapağında şu şekilde takdim edilmektedir:

«Alparslan Oğuzlar'ı Malazgirt denilen büyük eşikte, Batı'ya geçmiş kardeşleri Karaoğuz ve Peçenekler'le birleserek Bizans'ın paslı kilidini, ilmin, îmânın ve birlik ruhunun anahtarı ile açmışlardı. Sepetçioğlu, o büyük günlerin romanını işte bu «kilit» senbolü etrafında verirken, bugünün, geleceğin, sanat, ilim ve fikir adamlarına, Türk'ün öz tılsımını bulmak için, «dilsiz Yûnus»luktan kurtulup, «Yûnus-ı gûyende» olabilmek için, daha nice kilitlerin açılması gerektiğini de göstermiş oluyor».

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Kilit adlı romanı Türkiye Edebiyat Cemiyeti ile Selçuklu Tarihi ve Medeniyet Enstitüsü'nün bir «Alparslan ve Malazgirt edebiyâtı» çağı yolundaki çalışmalarının ilk altın meyvesi olmuştur.

Eserden bir pasaj alıyoruz:

«Bu kilit bil ki burada... Bu Dandanakan'da bil ki yarım açıldı. Al artık. Yarısını nerede açarsın sen bil gayri. Bana sorarsan, bu Sarı Hoca'na, son nefesinde sorarsan, derim ki... Oğuzlu'yu, denize ulaştır derim. Oğuzlu'nun göğsü bağrı açık olmalı. Oğuzlu, göğsü bağrı açık düşünmeli derim... Ne demeğe gelir? Dur Alparslan'ım, ben derim... Bu şu demeğe gelir ki, deniz sonsuzdur. Buraları gibi kapalı kutu değildir. Kapalı kutuda boğma Selçuklu'yu. Kapalı kutuda ne yetişir ki... Üstüne kilidi vurdun mu hapissin... Denize kilit vur bakalım, hadi... Göğe kilit vur!...»

O. Y.

KARİKATÜR

Kemerlerinizi sıkın lütfen, İngiltere'ye yaklaşıyoruz. (1948)

Cepheden dönen asker, şehirli askerleri görünce:
— «Aman Allah, Bill, şunlara bak... Bunlar da asker galiba... (1917)

İş verenle işçiler arasında bir anlaşmazlık var galiba! (1951)

1847'de bir plaj sefası.

Bir de Telefonoskop icad edilirse, evdeki yaşlılar, bahçedeki çocuklarını hem seyredecek hem de onlarla konuşabilecekler. (1878)

Telsiz telgraf gelişiyor (kadın sevgilisiyle görüşmekte, erkek ise at yarışı neticelerini alıyor).

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

Kemal Açıkbaş (Samsun)

Sorunuz tarihî mahiyette görünüyorsa da, aslında tamamen siyasî ve aktüeldir. Bu sütunlarda politikaya girmiyor, tarih ve umumî kültür üzerindeki soruları cevaplandırıyoruz.

Ayşe Engin (Balıkesir)

Nâmık Kemal'in meşhur Vatan ve Silistre *piyesine konu olan Silistre muhasarası hangi tarihtedir.*

Ruslar'ın Silistre kalemizi muhasarası 15 mayıs 1854'te başlamış ve 25 haziranda büyük Rus hezimetiyle neticelenmiştir.

Serim Yurt (İçcebeci - Ankara)

General Gordon, Mısır ve Sudan'da nasıl bir rol oynamıştır?

Her iki mektubunuzu da aldık. İsteklerinizi not ettik. Sorunuza gelince: Charles Gordon, 1833 doğumlu bir İngiliz subayıdır. 1874'te Mısır hıdivliğinin hizmetine girdi. Mısır Sudanı'nda en güneydeki Ekvator eyaleti valisi oldu. 1880'e kadar bu görevde kaldı. Ülkeye çok iyi adapte oldu ve kendini sevdirdi. II. Abdülhâmid kendisini paşalığa yükseltti ve «Gordon Paşa» diye anılmıya başlandı. 1884'te Sudan'ı ele geçiren Mehdi'den ülkeyi geri almakla görevlendirildi ve tekrar Mısır hizmetine girdi. İngiliz - Mısır birlikleri ile Mehdî üzerine yürüdü. Hartûm'u aldı. Fakat vuruşmalarda öldü. 52 yaşındaydı.

Ayla Caymaz (Hamburg - Almanya)

Geleneksel Türk Müziği üzerinde çalışmak istiyorum. Hangi kitaplardan faydalanabilirim?

Sizin «Geleneksel Türk Müziği» dediğiniz nesnenin doğru adı kısaca «Türk Musikisi» dir. Kaynaklar çok dağınıktır ve bu sütunlarda sayılamaz. Millî Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı «Türk Musikisi Ansiklopedisi» ni görünüz. Burada her maddede bibliyografya verilmiştir. Bu eserleri de bulup incelersiniz. Fakat Batı Musikisi ve flüt tahsil ettiğiniz için, Türk Musikisi sizin sahanızdan hariç kalır. Türk Musikisi nazariyâtı hakkında bilgi edinmek için bile birkaç yıl çalışmanız icab eder.

Mehmet Canpulat (Adana)

Birleşik Amerika kurulduğu zaman nüfusunun birkaç milyon olduğu doğru mu? Birleşik Amerika'nın nüfus gelişmesi hakkında kısa bilgi verebilir misiniz?

Birleşik Amerika'yı teşkil eden ilk 13 devlette 1713'te 250.000 Beyaz yaşıyordu. Bu nüfus 1754'te 1.300.000'e ve 1763'te 1.800.000'e yükselmiştir. İstiklâlden sonra her 10 yılda bir yapılan nüfus sayımları şu neticeleri vermiştir: 1790'da 3.929.000, 1800'de 5.308.000, 1810'da 7.240.000, 1820'de 9.638.000, 1830'da 12.866.000, 1840'ta 17.069.000 1850'de 23.192.000, 1860'ta 31.443.000, 1870'te 39.818.000, 1880'de 50.156.000, 1890'da 62.948.000, 1900'de 75.995.000, 1910'da 91.972.000, 1920'de 105.711.000, 1930'da 122.775.000, 1940'ta 131.669.000, 1950'de 150.697.000, 1960'ta 179.323.000. Bugün nüfus 200 milyonu geçmiştir.

Yılmaz Akseki (Fatih - İstanbul)

Tanzimat'ın kurucusu Büyük Mustafa Reşid Paşa hangi tarihlerde kaç defa sadrâzam oldu?

Reşid Paşa'nın ilk sadâreti 1846 - 48'de, ikincisi 1848 - 52'de, üçüncüsü 1852'de, dördüncüsü 1854 - 55'te, beşincisi 1856 - 57'de, altıncısı 1857 - 58'dedir. Sonuncu sadâreti, 58 yaşındaki ölümüyle son bulur. Sadâretlerinin toplam müddeti 6 yıl, 9 aydır. Fakat bu müddet dışında da bilhassa hâriciye nâzırı sıfatıyle devlete hâkim olmuştur.

Mustafa Paymaz (Bursa)

«Budin» dediğimiz Budapeşte'yi hangi tarihte kaybettik?

2 eylül 1686'da. Haber 2 6eylül sabahı Istanbul'a erişmiş ve büyük şehir haberin dehşetiyle altüst olmuştur. Sonraları Edirne düştüğü zaman Istanbul'da bu derecede heyecan ve ıztırap duyulmamıştır.

Ayşe Eğilmez (Etiler - Istanbul)

Osmanlı devrinde sadrâzamlara «başvekil» dendiği olur muydu?

Yalnız II. Mahmud ve II. Abdülhâmid devirlerinde birkaç sadrâzam, kısa müddet için «başvekil» unvanı ile bu makama getirilmişlerdir.

Yusuf Baburoğlu (Şişli - Istanbul)

Dr. Tevfik Rüşdü Aras hangi tarihlerde hâriciye vekili idi?

5 mart 1925'ten 11 kasım 1938'e kadar 13 yıl, 8 ay, 7 gün. Selefi Şükrü Kaya ve halefi Şükrü Saraçoğlu'dur.

Erol Güçbilir (Eskişehir)

Bihzâd kimdir

Bihzâd, Türk minyatürcülerinin ve umumiyetle dünyada yetişmiş minyatür tarzında resim yapan ressamların en büyüğüdür. Önce Türkistan'da Timuroğulları Sarayı'nda, sonra İran'da Safevî Sarayı'nda yaşamıştır.

Ercümend Koçlu (Samsun)

Mimar Sinan, Ayasofya'yı tamir etti mi?

Mimar Sinan, 1573'te II. Selim devrinde Ayasofya'yı yeniden inşa edercesine tamir etmiştir. Âbideyi hâlen ayakta tutan, bu tamirdir. Ayasofya, imparatorluktaki camiler arasında protokol bakımından birinci geliyordu. Fâtih ve oğlu II. Bâyezid, birer minare yaptırmışlardı. Mimar Sinan, 2 minare daha inşa etmiş ve bina bugünkü şeklini almıştır. II. Selim, muhteşem türbesini Mimar Sinan'a Ayasofya avlusunda inşa ettirmiştir. Türbe, III. Murad devrinde tamamlanmıştır. İçerisi, Türk çiniciliğinin hârika örnekleriyle kaplıdır. Burada II. Selim, zevcesi ve III. Murad'ın annesi Nûrbânû Vâlide-Sultan, II. Selim'in büyük kızları, Sokollu Mehmed ve Piyâle Paşaların zevceleri İsmihân ve Gevherhân Sultanlar ve başka hânedan üyeleri yatmaktadır.

Oya Mürşidoğlu (Çankaya - Ankara)

Kanûnî'nin sadrâzamı Dâmâd Rüstem Paşa'nın, ölümünde efsânevî bir servet bıraktığı doğru mu?

Doğrudur. Rüstem Paşa imparatorluğun çeşitli şehirlerinde burada sayılamıyacak ve yalnız adları sayfalar dolduran cami, medrese, mektep, kervansaray vs. yaptırdıktan başka, ölümünde çok büyük servet bırakmıştır. Servet, zevcesi ve Kanûnî'nin tek kızı Mihrimâh Sultan'a geçmiştir. Ölümünde bıraktığı malların bir kısmı şunlardır: 5.000 yazma kitap, 8.000 Kur'ân, 130 murassâ (cildi mücevherle kaplı) Kur'ân, 170 köle, 780.000 duka altın para (bugünkü satınalma gücü takriben 500 milyon TL.), 100 milyon akça değerinde kümüş külçesi ve gümüş para (bugünk üdeğeri takriben 1,5 milyar TL.), 1.160 deve, 2.900 binek atı, 130 çift altın üzengi, 1.100 altın üsküf, 600 gümüş eğer, 500 murassâ (mücevher kakılmış) altın eğer, 5.000 hıl'at (çok değerli kumaş ve kürkten yapılmış kaftan), 80.000 parça tülbend, 2.000 zırh, 1.500 gümüş tulga (miğfer), 1.000 gümüş şeşper (topuz), 860 murassâ kılıç, imparatorluğun her köşesine dağılmış 1.000 kadar çiftlik ve 476 değirmen, 33 tane çok değerli ve iri elmas...

Mehmet Kemaloğlu (Konya)

Karamanoğulları hükümdarlarını sayabilir misiniz?

Karamanoğulları'nın adları aşağıda verilmiştir. Yalnız bunların çoğu tam müstakil hükümdar değillerdir. Ekserisi Osmanlılar'a ve başka hânedanlara tâbî olarak saltanat sürmüştür: Nûre-Sûfî Bey (1250? - 56?), Kerîmeddin Karaman Bey 1256? - 61), Şemseddin I. Mehmed Bey (1261 - 83), Güneri Bey (1283 - 1300), Bedreddin (Mecdeddin) Mahmud Bey (1300 - 8), Yahşı - Han Bey (1308 - 12), Bedreddin I. İbrahim Bey (1312 - 33 + 1348 - 49), Alâeddin Halil - Mirza Bey (1333 - 48), Fahreddin Ahmed Bey (1349 - 50), Şemseddin Bey (1350 - 51), Hacı Sûfî Burhâneddin Mûsâ Bey (1351 - 56), Seyfeddin Süleyman Bey (1356 - 57), Dâmâd I. Alâeddin Ali Bey (1357 - 98), Sultan-zâde Nâsıreddin (Gıyâseddin) II. Mehmed Bey (1398 - 99 + 1402 - 18 + 1419 - 23), Dâmâd Bengî II. Alâeddin Ali Bey (1418 - 19 + 1423 - 24), Dâmâd II. İbrahim Bey (1424 - 64), Sultan-zâde İshak Bey (1464), Sultan-zâde Pîr-Ahmed Bey (1464 - 69), Kasım Bey (1469 - 83), Turgutoğlu Mahmud Bey (1483 - 87).

Oğuz Bütüngil (Erzurum)

Rudolph Valentino hakkında kısa bilgi verir misiniz?

Birleşik Amerika'da «Rudolph Valentino» adını alan artistin asıl adı Rudolfo Guglielmi'dir. 1895'te İtalya'da doğdu. Genç yaşında Hollywood'a giderek emsalsiz bir ün kazandı. 1926'da 31 yaşında ölmesi, dünyaca teessür yarattı. Sessiz sinema devrinin bu büyük şöhretinin filimleri, klasik eserler sayılmaktadır.

Fatma Cenkbilir (Eminönü - Istanbul)

Nobel Mükâfatı'nın kurucusu olan Nobel kimdir?

Zamanımızın en ünlü mükâfatının vakfedicisi Alfred Nobel, İsveçli bir kimyager ve sanayicidir. 1833'te Stockholm'de doğdu ve 1896'da 66 yaşında öldü. Dinamiti keşfetti, bu keşfiyle meşhur ve zengin oldu.

Tarih Bilmecesi

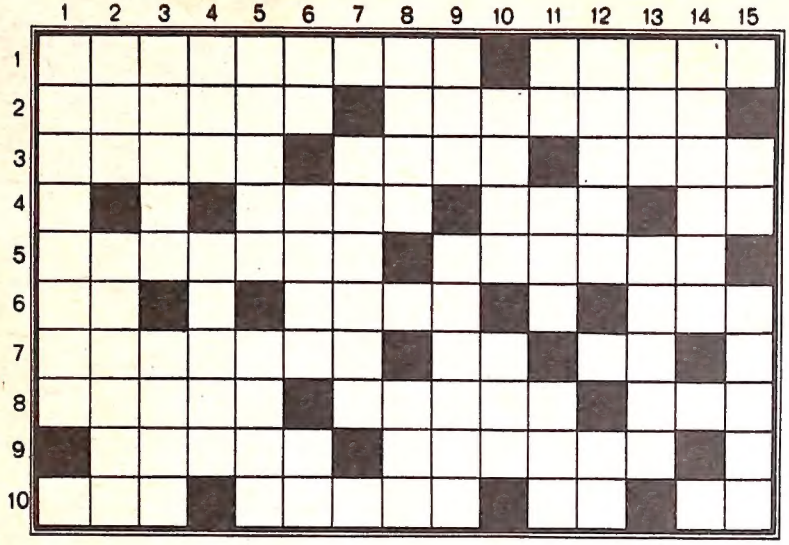

SOLDAN SAĞA: 1 — Istanbul'da Bizans'tan kalma bir su deposu; Hükümdarların oturduğu büyük yapı. 2 — Hâkim; Gece denizde görülen parıltı. 3 — Lâle devrinin ünlü şairi; Çocuk yiyeceği; Hâlâ. 4 — Mihrak; Köpek yiyeceği; Bir nota. 5 — Kefillik; Dağ tepesi. 6 — Su; «da» anlamında bir edat; Fasıla. 7 — Pakistan'da bir şehir; Tersi hicap; Genişlik. 8 — Kaplıca; Pamuğu ile tanınmış bir şehrimiz; Öğütücü diş adı. 9 — Hükümdar buyruğu; Can yakma. 10 — Ağa veya amca; Ek; Binek hayvanı; Su (Arapça).

YUKARIDAN AŞAĞIYA: 1 — Istanbul'da bir semt. 2 — Adalar denizine verilen isim; Kaabilelik. 3 — Terhis edilmiş kur'a erleri; Üzüm suyu. 4 — Tenbih sorusu; Karışık renkli. 5 — Notada yarım ses; İki dağ arasındaki boğaz. 6 — Kısa zaman; Büyükbaba; Bir organımız. 7 — Erlerin yanlarında taşıdıkları su kabı. 8 — Yere basan organ; Masallardaki korkunç adam. 9 — İsim; Kitapların kapaklarına bağlandıkları yerin iki uçlarına konulan renkli şerit. 10 — Büyük taş; Birdenbire. 11 — Kalın şart takısı; Anadolu'nun bazı bölgelerine yayılmış eski bir yardımlaşma partisi; Avuç içi. 12 — Pratik; Kasabın sattığı. 13 — Artistin sahnedeki görevi; Uçma organı. 14 — Üyeler. 15 — Olumsuzluk takısı; Sakatlık.

Geçen sayının halli:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	O	S	M	A	N	L	I	H	Ü	K	Ü	M	E	T	İ
2	Ş	A	İ	■	A	R	L	A	N	A	N	A	D	A	M
3	M	A	M	U	T	■	I	H	■	R	A	H	A	T	■
4	A	T	A	T	Ü	R	K	■	Y	A	Y	■	T	A	Ş
5	N	■	R	■	R	A	■	K	A	İ	D	E	■	R	E
6	H	İ	S	S	E	D	A	R	■	M	I	Z	R	A	K
7	A	Ş	İ	■	L	A	L	E	■	■	N	A	■	G	A
8	M	A	N	A	■	R	E	Z	I	L	■	■	K	A	V
9	D	■	A	R	I	■	V	Ü	K	E	L	A	■	Ş	E
10	İ	F	N	A	■	H	I	S	A	R	■	A	N	I	T

Bu sollama doğru mu?

Doğrudur.

Solunuzdaki kesintisiz şeridin içinde kesintili bir şerit varsa, bu yönde giden vasıtaya sollayarak öndekileri geçme hakkı tanınır.

Sollamadan önce karşıdan herhangi bir vasıtanın gelip gelmediğini tespit ediniz. Arkadan gelenlere sollayacağınızı bildiren gerekli işareti veriniz.

Öndeki arabaları geçtikten sonra sağa giriş işaretini verip kesintisiz ve kesintili şeridin hemen sağına geçmeyi ihmal etmeyiniz.

Bu kurala uymakla birçok kazaları önlemiş olursunuz.

DOĞAN SİGORTA

Sizin Sigortanız.

2368

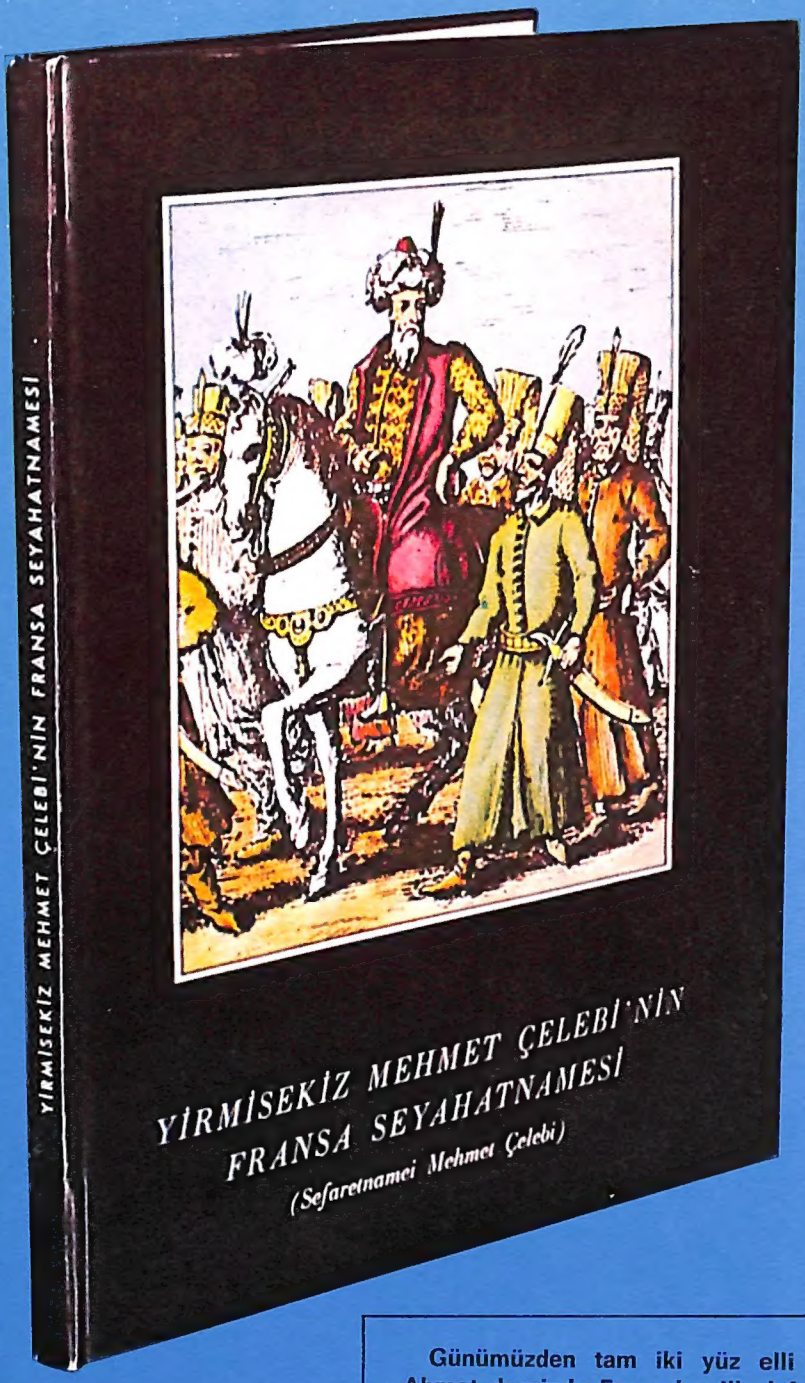

Günümüzden tam iki yüz elli yıl önce, Üçüncü Ahmet devrinde Fransa'ya ilk defa Türk Elçisi olarak gelen Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin orada saygı ile karşılanışını, nehirler üzerinden Paris'e gidişini, o zaman henüz çocuk olan Fransa Kralı Louis XV.'e itimatnâmesini takdim edişini, bu arada Paris'te gezdiği sarayları, bahçeleri ve başta Opera olmak üzere, gördüğü yeni şeyleri pek tatlı bir üslûpla anlatan bu ünlü eser, Türk harfleriyle ilk defa, Paris'ten getirilmiş resimlerle süslenerek kitap halinde yayınlanmış, eserin dili Şevket Rado tarafından sadeleştirilmiştir.

Genel Dağıtım: Bateş — Fiyatı: 25 liradır.